

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**



**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ**

Διπλωματική Εργασία

***ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ
ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ :
ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΑ
ΚΑΘΕΣΤΩΤΑ***

Χρήστος Νικολάου Πατσογιάννης

Πειραιάς, 2016

Εγώ ο Χρήστος Πατσογιάννης, βεβαιώνω ότι η παρούσα διπλωματική εργασία συγγράφηκε και εκπονήθηκε αποκλειστικά και μόνο από εμένα τον ίδιο. Οι όποιες πληροφορίες και υλικό περιέχονται, έχουν αντληθεί από πηγές που κατά τα προβλεπόμενα αναφέρονται. Επιπλέον τελώ εν γνώσει ότι σε περίπτωση διαπίστωσης ότι δεν συντρέχουν τα όσα βεβαιώνονται εκ μέρους μου, μου αφαιρείται άμεσα και ανά πάσα στιγμή ο μεταπτυχιακός τίτλος.

Ευχαριστίες

Πρώτα απ' όλα, θέλω να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα της διπλωματικής εργασίας μου, Επίκουρο Καθηγητή κ. Σπύρο Ρουκανά, για την πολύτιμη βοήθεια και καθοδήγησή του κατά τη διάρκεια της δουλειάς μου, καθώς και για την κατανόησή του σχετικά με το χρόνο που χρειάστηκε η εργασία μου για να ολοκληρωθεί. Επίσης, είμαι ευγνώμων στα υπόλοιπα μέλη της εξεταστικής επιτροπής της διπλωματικής εργασίας μου, Καθηγητές κκ. Άγγελο Κότιο και Μαρία Μενδρινού για την προσεκτική ανάγνωση της εργασίας μου και για τις πολύτιμες υποδείξεις τους. Πάνω απ' όλα, είμαι ευγνώμων στους γονείς μου, για την ολόψυχη αγάπη και υποστήριξή τους όλα αυτά τα χρόνια. Αφιερώνω αυτή την εργασία στην μητέρα μου και στον πατέρα μου.

Χρήστος Πατσογιάννης

Περιεχόμενα

<u>Ευχαριστίες</u>	i
<u>Κατάλογος Πινάκων</u>	iii
<u>Κατάλογος Διαγραμμάτων</u>	iv
<u>Περίληψη</u>	v
<u>Κεφάλαιο 1 : Εισαγωγή</u>	1
1.1 Βασικές Υποθέσεις.....	3
1.2 Συναλλαγματικά Καθεστώτα: Υπάρχει ανάγκη ρύθμισης.....	3
1.3 Μεθοδολογία.....	7
1.4 Δομή.....	8
<u>Κεφάλαιο 2: Διεθνή Συναλλαγματικά Καθεστώτα</u>	9
2.1 Εισαγωγή.....	9
2.2 «Κανόνας του Χρυσού».....	11
2.3 Σύστημα Σταθερών Συναλλαγματικών Ισοτιμιών Bretton Woods.....	16
2.4 Η μετά το Bretton Woods: 1980-2009.....	20
2.5 Συμπεράσματα.....	22
<u>Κεφάλαιο 3: Διεθνές Σύστημα</u>	24
3.1 Εισαγωγή.....	24
3.2 Η αρχιτεκτονική του διεθνούς συστήματος.....	25
3.3 Κίνηση του Εκκρεμούς.....	25
3.4 Η Ιστορία μέχρι σήμερα.....	27
3.5 Συμπεράσματα.....	30
<u>Κεφάλαιο 4: Τρία Σενάρια Μελλοντικών Διεθνών Συναλλαγματικών Καθεστώτων</u>	33
4.1 Εισαγωγή.....	33
4.2 Φυγή προς τα πίσω.....	33
4.2.α Κανόνας του Χρυσού: Λείψανο του Παρελθόντος.....	34
4.2.β Bretton Woods: Εφικτή αλλά περιφερειακή λύση.....	36
4.3 Φυγή προς τα εμπρός.....	38
4.4 Συμπεράσματα.....	45
<u>Κεφάλαιο 5: Διεθνές Σύστημα και Διεθνές Συναλλαγματικό Καθεστώς</u>	47
5.1 Εισαγωγή.....	47
5.2 Το νέο Διεθνές Σύστημα. Σενάρια για το Μέλλον.....	47
5.3 Διεθνές Σύστημα και Διεθνή Συναλλαγματικά Καθεστώτα.....	49
5.4 Συμπεράσματα.....	49
<u>Κεφάλαιο 6: Σύνοψη Εργασίας</u>	54
6.1 Συμπεράσματα.....	54
<u>Βιβλιογραφία</u>	58

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1 : Υπερπόντιες επενδύσεις των κύριων χωρών δανεισμού (εκατ. δολάρια).....	11
Πίνακας 2 : Επίπεδο και ποσοστιαία Μεταβολή του του δείκτη τιμών Χονδρικής σε Η.Π.Α, Ηνωμένο Βασίλειο, Γερμανία, Γαλλία, σε επιλεγμένα έτη.....	15
Πίνακας 3 : BRICS. Μέσοι ρυθμοί αύξησης πραγματικού ΑΕΠ, 1980-2008 (ποσοστό).....	22
Πίνακας 4 : Σύνδεση δομής διεθνούς συστήματος - Διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος.....	28
Πίνακας 5 : Η κινητοποίηση του καθαρού εθνικού προϊόντος για τον πόλεμο: ΗΠΑ, Ηνωμένο Βασίλειο, ΕΣΣΔ, και Γερμανία, 1938-1945 (ποσοστό του εθνικού εισοδήματος).....	29
Πίνακας 6 : Σύνδεση δομής διεθνούς συστήματος - Διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος.....	32
Πίνακας 7 : Ετήσιες Μεταβολές στην Παγκόσμια Προσφορά Χρυσού.....	35

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1 : Ποσοστά επιλεγμένων νομισμάτων στην παγκόσμια αγορά συναλλάγματος.....	10
Διάγραμμα 2 : Αγοραστική δύναμη δολλαρίου : 1914-2008.....	20
Διάγραμμα 3 : Ανάπτυξη Παγκόσμιου Εμπορίου 1995-2015.....	51

Περίληψη

Ο σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να μελετηθεί η σχέση μεταξύ του Διεθνούς Συστήματος και των Διεθνών Συναλλαγματικών Καθεστώτων, καθώς και να δοθεί μια τεκμηριωμένη εκτίμηση για τη μελλοντική μορφή του Διεθνούς Συναλλαγματικού Καθεστώτος. Βασικές υποθέσεις της παρούσας μελέτης αποτελούν η άναρχη μορφή του διεθνούς συστήματος, η κυριαρχία του κράτους ως βασικός δρών του διεθνούς συστήματος, που ως τέτοιος έχει πρωταρχικό στοχο την επιβίωση του.

Μελετώντας την οικονομική ιστορία καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι οι διεθνείς οικονομικές σχέσεις αποτελούν μέρος των διεθνών σχέσεων και ως τέτοιο, κατά κύριο λόγο, επηρεάζονται από την εκάστοτε ισορροπία ισχύος μεταξύ των κρατών και όχι απαραίτητα από την ορθή οικονομική σκέψη. Καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση του διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος διαδραματίζει η μορφή του διεθνούς συστήματος καθώς και ο καταμερισμός ισχύος σε αυτό. Συνοπτικά οι στόχοι ενός κράτους επηρεάζονται καθοριστικά από τη δομή του διεθνούς συστήματος και την ισορροπία ισχύος σ' αυτό. Με την σειρά τους οι στόχοι που θέτει ένα κράτος επηρεάζουν και καθορίζουν τον τρόπο με τον οποίο θα διαχειριστεί τα οικονομικά ζητήματα και τις πολιτικές του (οικονομικές, κοινωνικές κλπ) τις οποίες θα εφαρμόσει. Το γεγονός αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ανάλογα με τη μορφή που θα λάβει το διεθνές σύστημα, μονοπολικό, διπολικό ή πολυπολικό, θα επηρεαστεί ανάλογα και τόσο η μορφή, όσο και η πιθανότητα εγκαθίδρυσης του διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος.

Από τα έως τώρα χαρακτηριστικά του υπό διαμόρφωση διεθνούς συστήματος, το πιθανότερο σενάριο για τη μελλοντική μορφή του είναι το πολυπολικό σύστημα. Αυτό θα χαρακτηρίζεται από έλλειψη συνεργασίας και ανταγωνιστικές σχέσεις μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων, σχετικά ήπιας μορφής, που ο ανταγωνισμός τους θα επικεντρώνεται στον οικονομικό, βιομηχανικό και τεχνολογικό τομέα. Σε έναν τέτοιο κόσμο οι πιθανότητες εγκαθίδρυσης ενός διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος είναι εξαιρετικά περιορισμένες. Πιθανότερη κρίνεται η δημιουργία βραχύβιων περιφερειακών οικονομικών ενώσεων/συνεργασιών.

Μια τέτοια εξέλιξη θα ήταν ιδιαίτερα αρνητική και θα έθετε σε κίνδυνο το εγχείρημα της παγκοσμιοποίησης και της φιλελευθοροποίησης της διεθνούς κοινωνίας. Για την αποφυγή αυτής της εξέλιξης είναι απαραίτητη η ανάληψη ιδιωτικής πρωτοβουλίας με στόχο, σε πρώτη φάση, την αποκρατικοποίηση της έκδοσης νομίσματος και ίσως σε δεύτερη φάση, την υιοθέτηση ενός παγκόσμιου ιδιωτικά ελεγχόμενου νομίσματος, ιδέα που χρήζει αναλυτικότερης μελέτης σχετικά με τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές επιπτώσεις της.

Λέξεις-Κλειδιά: Παγκόσμιο Νόμισμα, Διεθνές Σύστημα, Διεθνές Συναλλαγματικό Καθεστώς, Ρύθμιση

Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή

Μετά τη λήξη του Β΄ Π.Π. υπήρξε μια παγκόσμια θέσπιση της ισχύος. Ο κόσμος χωρίστηκε σε δυο πόλους που ο καθένας ακολούθησε το δικό του πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό σύστημα, έχοντας σαφή ιδεολογικό διαχωρισμό. Ο ένας πόλος ήταν αυτός του δυτικού κόσμου, υπό την πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ και τον φιλελευθερισμό, ενώ ο άλλος πόλος ήταν αυτός της ΕΣΣΔ και του κομμουνισμού. Όσον αφορά το δυτικό κόσμο η οικονομία του οργανώθηκε γύρω από το αμερικανικό πρότυπο της ελεύθερης οικονομίας της αγοράς και βασικός του πυλώνας ήταν το καθεστώς σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών Bretton Woods. Στα πλαίσια αυτού του συναλλαγματικού καθεστώτος και μέχρι την κατάρρευσή του, ο δυτικός κόσμος γνώρισε μεγάλη οικονομική ευημερία και υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης. Το θετικό κλίμα διακόπηκε από τις πετρελαικές κρίσεις του 1973 και του 1979. Παρόλα αυτά τη δεκαετία του 1980, ο δυτικός κόσμος κατάφερε να ανασυνταχθεί και να ανακάμψει περιθωριοποιώντας όλο και περισσότερο την ΕΣΣΔ και ωθώντας την τελικά το 1991, στην κατάρρευσή της αναδεικνύοντας με τον καλύτερο τρόπο την ανεπάρκεια του σοβιετικού οικονομικού συστήματος.

Μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου και την ταυτόχρονη ιδεολογική νίκη του αμερικανικού οικονομικού προτύπου της ελεύθερης οικονομίας της αγοράς, πολλοί μίλησαν για το “τέλος της ιστορίας” και την έναρξη μιας νέας εποχής πρωτοφανούς ευημερίας, δημοκρατίας και ειρήνης (Gilpin R. 2000). Η επικράτηση αυτής της άποψης είχε ως αποτέλεσμα τη μη θέσπιση της παγκόσμιας ισχύος, όπως συνέβη στην περίοδο μετά το Β΄ Π.Π. Στο ίδιο μήκος κύματος κινήθηκε και το παγκόσμιο οικονομικό σύστημα. Θεωρώντας ότι η υιοθέτηση της ελεύθερης οικονομίας της αγοράς ήταν από μόνη της η ικανή και αναγκαία συνθήκη για οικονομική ανάπτυξη και ευημερία, το σύστημα αφέθηκε να λειτουργήσει ελεύθερο χωρίς τη λήψη των απαραίτητων μέτρων που θα εξασφάλιζαν τη σωστή λειτουργία του. Η αρχική αισιοδοξία φάνηκε να επιβεβαιώνεται, αφού από το 1990 μέχρι το 2007 η παγκόσμια οικονομία γνώρισε υψηλούς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης. Μοναδική εξαίρεση αποτέλεσε η περίοδος 1997-1998 όταν και συνέβη η χρηματοπιστωτική κρίση στη Νοτιοανατολική Ασία και εν συνεχεία η κρίση χρέους της Ρωσίας και της Αργεντινής. Οι κρίσεις όμως αυτές ξεπεράστηκαν γρήγορα, σε επίπεδο παγκόσμιας οικονομίας, ακολουθούμενες από περίοδο μεγάλης οικονομικής ευημερίας. Το εξαιρετικά θετικό οικονομικό περιβάλλον δέχθηκε ισχυρό πλήγμα με τη χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 και την κρίση χρέους στην Ευρωζώνη το ίδιο έτος. Αν και αρχικά η παγκόσμια οικονομία φάνηκε να ξεπερνάει το σοκ, υπήρξε πλέον διάχυτη η ανησυχία ότι το παγκόσμιο οικονομικό σύστημα είχε αποσταθεροποιηθεί. Την ανησυχία αυτή έρχονται να ενισχύσουν οι τριγμοί στην Κινεζική οικονομία που δημιουργούν φόβους για μια νέα Μεγάλη Ύφεση (Cashin, Mohaddes and Raissi, 2016)

Υπό την πίεση αυτών των φόβων ξεκίνησε μια συζήτηση για την ανάγκη θέσπισης κανόνων στη παγκόσμια οικονομία, με σκοπό τη σταθεροποίησή της και

την επαναφορά της σε θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης. Συχνά σε περιόδους κρίσεων οι υπεύθυνοι λήψης αποφάσεων ανατρέχουν στο παρελθόν και ειδικότερα στις περιόδους ευημερίας και προσπαθούν να αναπαράγουν τις τότε συνθήκες. Έτσι σήμερα αρκετοί πολιτικοί και ακαδημαϊκοί υποστηρίζουν την ανάγκη αναβίωσης του συστήματος σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών Bretton Woods. Χαρακτηριστικά θα αναφέρουμε τις δηλώσεις του Γάλλου Προέδρου Nicola Sarkozy και του Βρετανού πρωθυπουργού Gordon Brown για ένα “νέο Bretton Woods”, τον Οκτώβριο του 2008 (The Telegraph, 2008), καθώς και του πρώην Προέδρου της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των ΗΠΑ Paul Volcker (Forbes, 2014). Παράλληλα με την πρόταση για ένα νέο Bretton Woods, ο Υπουργός Οικονομικών των ΗΠΑ Timothy Geithner έκανε μια δήλωση, το Μάρτιο του 2009, στην οποία άφηνε ανοικτό το ενδεχόμενο δημιουργίας ενός παγκόσμιου νομίσματος ελεγχόμενου από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (Evans-Pritchard, 2009). Η δήλωση αυτή προκάλεσε μεγάλη εντύπωση αφού έφερνε στο προσκήνιο την αμφισβήτηση της αναγκαιότητας ύπαρξης εθνικών νομισμάτων και την ανάγκη υιοθέτησης ενός παγκόσμιου νομίσματος. Παρόλα αυτά, η ιδέα ενός παγκόσμιου νομίσματος δεν είναι πρόσφατη και έχει διατυπωθεί από μια σειρά σημαντικών οικονομολόγων, όπως ο John M. Keynes, που πρότεινε την υιοθέτηση μιας μορφής διεθνούς τραπεζικού χρήματος, του Bancor (Keynes, 1980) και ο Paul Davidson, ο οποίος ουσιαστικά “εκσυγχρόνισε” το σχέδιο του Keynes (Davidson, 2002).

Άποψη του γράφοντα είναι ότι στον πυρήνα της συζήτησης γύρω από το μέλλον του σύγχρονου συναλλαγματικού καθεστώτος βρίσκονται δύο διαφορετικές σχολές οικονομικής σκέψης. Η πρώτη δέχεται την ανάγκη ύπαρξης εθνικών νομισμάτων και χωρίζεται σε δυο επιμέρους κατηγορίες. Σε εκείνη που υποστηρίζει την ανάγκη ύπαρξης ενός συστήματος σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών (νέο Bretton Woods) (Βαρουφάκης, 2016) και στην άλλη που υποστηρίζει την ανάγκη ύπαρξης ενός συστήματος ελεύθερα κυμαινόμενων συναλλαγματικών ισοτιμιών (Friedamn, 1953). Η δεύτερη σχολή θεωρεί περιττή την ύπαρξη εθνικών νομισμάτων και υποστηρίζει την υιοθέτηση ενός παγκόσμιου νομίσματος (Bershidsky, 2015). Η κατάληξη της διαμάχης αυτής θα καθορίσει το μέλλον του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος για τις επόμενες δεκαετίες και ως εκ τούτου η μελέτη και η ανάλυση της έχει ιδιαίτερη σημασία. Γι’ αυτό το λόγο η παρούσα διπλωματική εργασία επικεντρώνεται στην ανάλυση των δύο αυτών εναλλακτικών επιλογών, με σκοπό να αναδείξει την ιδανική αλλά ταυτόχρονα και την πιο εφικτή λύση, προσπάθεια αρκετά δύσκολη καθώς οι δύο αυτές λύσεις δεν ταυτίζονται απαραίτητα. Ουσιαστικά υιοθετούνται τέσσερις βασικές υποθέσεις. Πρώτον το ότι το διεθνές σύστημα είναι άναρχο. Δεύτερον το ότι οι κύριοι δρώντες στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα είναι τα κράτη και οι αγορές-πολυεθνικές επιχειρήσεις. Τρίτον το ότι οι δρώντες στο διεθνές οικονομικό σύστημα είναι ορθολογικοί. Τέταρτον ότι βασικός στόχος του κράτους είναι η επιβίωση του και για το λόγο αυτό τα κράτη αντιλαμβάνονται το διεθνές σύστημα ως ένα σύστημα ισορροπίας ισχύος (Πλατιάς, 1995). Στη συνέχεια θα απαντήσουμε στο ερώτημα: “Γιατί η ρύθμιση του παγκόσμιου συναλλαγματικού καθεστώτος είναι αναγκαία;”. Τέλος, αφού παρουσιαστούν οι τρεις

εναλλακτικές επιλογές για το μέλλον του παγκόσμιου συναλλαγματικού καθεστώτος θα απαντήσουμε στα εξής δύο ερωτήματα: “Ποια είναι η καλύτερη λύση;” και “Ποια είναι ευκολότερο να εφαρμοστεί;”.

1.1 Βασικές Υποθέσεις Αναλυτικού Πλαισίου

Στη συνέχεια αναλύονται οι βασικές υποθέσεις του αναλυτικού πλαισίου που αναπτύσσεται στο πλαίσιο της Διπλωματικής Εργασίας.

Η πρώτη υπόθεση είναι ότι το διεθνές σύστημα είναι άναρχο, με την έννοια που παρουσιάζεται από τη ρεαλιστική σχολή σκέψης των διεθνών σχέσεων. Ο ρεαλισμός ουσιαστικά περιγράφει ένα διεθνές σύστημα που αποτελείται από ανεξάρτητα κράτη πάνω από τα οποία δεν υπάρχει ανώτερη αρχή (Waltz, 2011). Με άλλα λόγια δεν υπάρχει “κυβέρνηση πάνω από τις κυβερνήσεις” (Waltz, 2011).

Η δεύτερη υπόθεση είναι ότι οι κύριοι δρώντες στο διεθνές οικονομικό σύστημα είναι τα κράτη. Σύμφωνα με τη Διεθνή Πολιτική Οικονομία οι δρώντες στο διεθνές οικονομικό σύστημα είναι τα κράτη, οι διεθνείς και περιφερειακοί θεσμοί/οργανισμοί, οι αγορές/πολυεθνικές επιχειρήσεις και τα άτομα (Strange, 2003). Τόσο η φιλελεύθερη θεωρία διεθνών σχέσεων όσο και η ρεαλιστική δέχονται τα κράτη ως τους κυριότερους δρώντες στη διεθνή πολιτική.

Η τρίτη υπόθεση είναι ότι οι κύριοι δρώντες στο διεθνές σύστημα είναι ορθολογικοί. Τα κράτη γνωρίζουν το εξωτερικό τους περιβάλλον και σκέφτονται στρατηγικά για το πώς θα επιτύχουν τους στόχους που έχουν θέσει, με πρώτο και κύριο στόχο τους την επιβίωσή τους (Mearsheimer, 2011). Το ίδιο ισχύει και για τις πολυεθνικές επιχειρήσεις (Γεωργόπουλος 2002). Η οικονομική θεωρία δέχεται ότι τα άτομα είναι ορθολογικοί δρώντες και με δεδομένη την πλήρη πληροφόρησή τους οδηγούνται στις βέλτιστες επιλογές, που μεγιστοποιούν τη χρησιμότητά τους. Άρα μπορούμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι και οι αγορές δρουν ορθολογικά.

Η τέταρτη υπόθεση είναι ότι βασικός στόχος του κράτους είναι η επιβίωσή του και για το λόγο αυτό τα κράτη αντιλαμβάνονται το διεθνές σύστημα ως ένα σύστημα ισορροπίας ισχύος (Waltz, 2011). Για αυτό ακριβώς το λόγο η δομή του διεθνούς συστήματος διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη διαδικασία λήψης αποφάσεων των κρατών.

1.2 Συναλλαγματικά Καθεστώτα: Υπάρχει ανάγκη ρύθμισης;

Για να απαντήσουμε στο παραπάνω ερώτημα θα πρέπει αρχικά να αναλύ-

σουμε το τι είναι το συναλλαγματικό καθεστώς και πώς προέκυψε ως ανάγκη. Συναλλαγματικό καθεστώς είναι ο τρόπος με τον οποίο μια αρχή διαχειρίζεται το νόμισμά της σε σχέση με άλλα νομίσματα στην αγορά ξένου συναλλάγματος, δηλαδή, ο τρόπος με τον οποίο διαχειρίζεται τη συναλλαγματική ισοτιμία του νομίσματός της. Συναλλαγματική ισοτιμία μεταξύ δύο νομισμάτων είναι η τιμή στην οποία ανταλλάσσονται δύο εθνικά νομίσματα στη διεθνή αγορά συναλλάγματος, δηλαδή η ποσότητα του ενός νομίσματος που απαιτείται για την αγορά μιας μονάδας του άλλου. Είναι εμφανές ότι η ανάγκη ύπαρξης καθεστώτων συναλλαγματικών ισοτιμιών απορρέει από το γεγονός ότι κάθε κράτος ή πιο σωστά η πλειοψηφία των κρατών, επιλέγει να υιοθετεί το δικό του εθνικό νόμισμα. Τι είναι όμως το νόμισμα και γιατί κάθε κράτος επιλέγει να εκδίδει το δικό του;

Νόμισμα είναι μια γενικώς αποδεκτή μορφή χρήματος (κέρματα και χαρτονομίσματα) που εκδίδεται από μια κυβέρνηση και διανέμεται εντός της οικονομίας. Σύμφωνα με τα “ορθόδοξα οικονομικά”, χρησιμοποιείται ως μέσο ανταλλαγής αγαθών και υπηρεσιών και ουσιαστικά αποτελεί τη βάση του εμπορίου με σκοπό την απαλλαγή μας από τις δυσκολίες της ανταλλακτικής οικονομίας (Smithin, 2003). Ειδικότερα το νόμισμα επιτελεί τρεις βασικές λειτουργίες. Είναι μέσο ανταλλαγών, μέσο διαφύλαξης αξιών και μέτρο αξιών. Το βασικό στοιχείο του νομίσματος είναι η αποδοχή του από όλους τους οικονομικούς δρώντες. Άρα τι μας εμποδίζει από το να υιοθετήσουμε ένα παγκόσμιο κοινό νόμισμα, αφού το μόνο που χρειάζεται είναι η πίστη των οικονομικών δρώντων σ’ αυτό; Η οικονομική επιστήμη δεν έχει καταφέρει να δώσει μέχρι στιγμής μια ξεκάθαρη απάντηση σχετικά με το γιατί υπάρχουν πολλά νομίσματα.

Αφετηρία στην προσπάθεια να δοθεί μια πιθανή ερμηνεία του φαινομένου ύπαρξης πολλών νομισμάτων, είναι η “ορθόδοξη” θεωρία για τη δημιουργία του χρήματος και ειδικότερα η “ιστορία του χρυσορύχου”. Σύμφωνα μ’ αυτήν, οι άνθρωποι κατέθεταν στο χρυσοχόο το χρυσό τους ή άλλα πολύτιμα αγαθά προς φύλαξη και ελάμβαναν μια απόδειξη γι’ αυτήν τους την κατάθεση. Σταδιακά ανακάλυψαν ότι ήταν αποτελεσματικότερο να ανταλλάσσουν τις αποδείξεις αντί για τα υποκείμενα εμπορεύματα (Wray, 2012). Αποτέλεσμα αυτού ήταν ότι κάποιες από τις αποδείξεις βρίσκονταν συνεχώς σε κυκλοφορία, χωρίς να γίνεται απαιτητό το κατατεθειμένο αγαθό. Αυτό οδήγησε ορισμένους χρυσοχόους στο να εκδίδουν αποδείξεις συνολικής αξίας μεγαλύτερης της αξίας των αγαθών που είχαν στην κατοχή τους προς φύλαξη (Wray, 2012). Έτσι ουσιαστικά δημιουργήθηκαν οι πρώτες τράπεζες. Με την πάροδο του χρόνου οι κυβερνήσεις άρχισαν να ανταγωνίζονται τα ιδιωτικά ιδρύματα εκδίδοντας δικά τους χρήματα (Wray, 2012). Από τη διαδικασία αυτή δημιουργήθηκε το σύγχρονο νομισματικό σύστημα. Άμεσο αποτέλεσμα της διαδικασίας αυτής ήταν το ότι τα νομίσματα που εξέδιδε το κάθε κράτος είχαν διαφορετική μορφή. Παρόλα αυτά και καθώς αυξάνονταν με την πάροδο του χρόνου οι διεθνείς συναλλαγές και το εμπόριο μεταξύ των κρατών, μπορεί να τεθεί το εξής ερώτημα: “γιατί δεν υπήρξε μια παγκόσμια συνεννόηση για την υιοθέτηση ενός κοινού νομίσματος, όπως ακριβώς έγινε στην περίπτωση του ιουλιανού ημερολογίου

ή του μετρικού συστήματος;”

Υπάρχουν οικονομολόγοι που υποστηρίζουν ότι είναι κοινωνικά επωφελές να υπάρχουν πολλά εθνικά νομίσματα ακόμα και όταν δεν υπάρχει η δυνατότητα δημιουργίας χρήματος (Krueger and Kocherlakota, 1998). Άλλοι πάλι υποστηρίζουν ότι η νομισματική πολιτική είναι ο λιγότερο επώδυνος τρόπος για να διορθωθούν οι διάφορες οικονομικές ασυμμετρίες μεταξύ των χωρών και για το λόγο αυτό πολλά κράτη δεν είναι πρόθυμα να απολέσουν το εθνικό τους νόμισμα (Paul, 2005). Ο John Stuart Mill ισχυριζόταν ότι τα κράτη επιχειρούν να επιβεβαιώσουν την εθνικότητά τους με το να έχουν το δικό τους νόμισμα (Ashley, 1909). Στην πραγματικότητα δεν μπορούμε να είμαστε βέβαιοι γιατί συνέβη αυτό. Ο πιθανότερος λόγος είναι ένας συνδυασμός των παραπάνω υποθέσεων.

Η μελέτη της ιστορίας των συναλλαγματικών καθεστώτων με τις παρατηρούμενες μετακινήσεις μεταξύ των πλήρως ελεύθερα κυμαινόμενων και των σταθερών ισοτιμιών, θα μπορούσε να παρομοιαστεί με ένα εκκρεμές που κινείται από το ένα άκρο στο άλλο. Η κίνηση αυτή του εκκρεμούς θα μπορούσε να βοηθήσει στη διάκριση της “παγκόσμιας οικονομικής ζωής”, σε τέσσερις σημαντικές περιόδους. Η πρώτη είναι εκείνη στην οποία ίσχυε ο “Χρυσός Κανόνας” (1881-1913), η δεύτερη είναι εκείνη του Μεσοπολέμου (1919-38), η τρίτη είναι του Bretton Woods (1946-70) και η τέταρτη είναι η τρέχουσα των κυμαινόμενων συναλλαγματικών ισοτιμιών (1974 έως σήμερα). Στην πρώτη και τρίτη περίοδο έχουμε ουσιαστικά συστήματα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών, ενώ στη δεύτερη και στην τέταρτη κυμαινόμενων. Ο διαχωρισμός αυτός είναι γενικός αφού σε ορισμένες περιόδους δεν υπάρχει ξεκάθαρη επικράτηση κάποιου συστήματος. Παράδειγμα αποτελεί το σημερινό σύστημα το οποίο αν και χαρακτηρίζεται ως σύστημα ελεύθερων κυμαινόμενων ισοτιμιών παρατηρούνται κάποιες εξαιρέσεις, όπως αυτή της ζώνης του Ευρώ που αποτελεί μια νομισματική ένωση. Στην ουσία δηλαδή αποτελεί ένα περιφερειακό σύστημα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών. Αυτό που οδηγεί στην ύπαρξη του εκκρεμούς που μόλις περιγράψαμε, είναι μια διαχρονική ιδεολογική αλλά και ταυτόχρονα πρακτική διαμάχη μεταξύ όσων υποστηρίζουν την ανάγκη ρύθμισης του συστήματος συναλλαγματικών ισοτιμιών και όσων αντιτίθενται σε αυτήν. Γιατί όμως είναι αναγκαία η ρύθμιση;

Τι εννοούμε με τον όρο “ρύθμιση”; Ο γράφων αντιλαμβάνεται την έννοια της ρύθμισης, τόσο στον οικονομικό όσο και σε άλλους τομείς, ως τη θέσπιση εκ μέρους μιας ανώτερης του ατόμου αρχής (πχ. κράτος, διεθνείς ή περιφερειακοί ή εθνικοί οργανισμοί/θεσμοί) που χάρει της γενικότερης αποδοχής, δηλαδή είναι νομιμοποιημένη, γενικών νόμων, κανόνων και προτύπων οι οποίοι εξασφαλίζουν στα άτομα ίσες ευκαιρίες και την εύρυθμη λειτουργία του τομέα τον οποίον ρυθμίζουν. Ταυτόχρονα η αρχή αυτή πρέπει να διαθέτει τα μέσα, άμεσα ή έμμεσα, για την επιβολή, την τήρηση και το σεβασμό από όλους, αυτών των νόμων, κανόνων και προτύπων.

Η ανάγκη για ρύθμιση στον οικονομικό τομέα προκύπτει από τη φύση του διεθνούς συστήματος. Το διεθνές σύστημα, όπως αναφέρθηκε είναι άναρχο (Waltz, 2011). Από τη συνθήκη της Βεσφαλίας το 1863 και έπειτα, κυρίαρχος δρών στο διεθνές σύστημα είναι το κράτος χωρίς την ύπαρξη αρχής ανώτερής του. Όπως πολύ ορθά περιγράφεται από το ρεαλισμό, πρωταρχικός στόχος του κράτους είναι η επιβίωσή του. Για το λόγο αυτό τα κράτη προσπαθούν να μεγιστοποιήσουν την ισχύ τους. Αυτή η μεγιστοποίηση προκαλεί διλήμματα ασφάλειας στα άλλα κράτη, αφού αυτά δεν μπορούν να είναι ποτέ βέβαια για τις προθέσεις του πρώτου. Η ίδια αυτή αβεβαιότητα προκαλεί και δυσκολίες στη συνεργασία μεταξύ των κρατών. Γενικά μπορεί κάποιος να φανταστεί τις διεθνείς σχέσεις ως το παίγνιο “δίλημμα φυλακισμένου”, που τα κράτη είναι καταδικασμένα εξαιτίας των λόγων που αναφέρθηκαν να καταλήγουν στη λιγότερο επωφελή λύση για το σύστημα, αλλά και στη μη μεγιστοποίηση της ωφέλειας γι’ αυτά τα ίδια.

Μπορεί να υποστηριχθεί ότι ο οικονομικός τομέας θα ήταν δυνατόν να αποτελέσει εξαίρεση καθώς η παγκόσμια οικονομική ευημερία έχει θετικά αποτελέσματα για το σύνολο των κρατών. Παρόλα αυτά, το πρόβλημα ανακύπτει επειδή η οικονομική ευρωστία αποτελεί συντελεστή λανθάνουσας ισχύος (Mearsheimer, 2011) και άρα σχετίζεται άμεσα με την επιβίωση του κράτους. Αυτό ακριβώς το γεγονός δημιουργεί μια από τις σημαντικότερες αιτίες πολέμου, αν όχι τη σημαντικότερη, δηλαδή η άνιση ανάπτυξη μεταξύ των κρατών. Συνεπώς και τα ζητήματα που αφορούν τον οικονομικό τομέα μπορούν να γίνουν αντιληπτά ως ένα παίγνιο της μορφής του διλήμματος του φυλακισμένου. Η ανάλυση αυτή ισχύει πολύ περισσότερο για το καθεστώς συναλλαγματικών ισοτιμιών, αφού η επίδρασή του πάνω στις εθνικές οικονομίες είναι τόσο μεγάλη που είναι ικανό να καταστρέψει κράτη ή να τους δώσει τέτοιο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα που σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες να ανατρέψει την ισορροπία ισχύος μεταξύ των κρατών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα θετικής επίδρασης του συναλλαγματικού καθεστώτος μιας οικονομίας αποτελεί η Κίνα, η οικονομική άνθιση της οποίας οφείλεται σε σημαντικό βαθμό και στην πολιτική της για τη διατήρηση του νομίσματός της αισθητά υποτιμημένου. Πολλά περισσότερα είναι τα παραδείγματα της αρνητικής επίδρασης του συναλλαγματικού καθεστώτος σε μια οικονομία, με κοινό χαρακτηριστικό στις περισσότερες των περιπτώσεων την ύπαρξη βαθύτερων οικονομικών αιτίων που ισχυροποιήθηκαν από τη λάθος συναλλαγματική πολιτική.

Η καθοριστική επίδραση, θετική ή αρνητική, του συναλλαγματικού καθεστώτος σε μια εθνική οικονομία αποτελεί την ικανή αλλά όχι και την αναγκαία συνθήκη για την παγκόσμια ρύθμισή του. Αυτό που καθιστά αναγκαία τη ρύθμιση είναι η ταχύτητα και η σφοδρότητα με την οποία μια εθνική οικονομική κρίση επηρεάζει και αποσταθεροποιεί το παγκόσμιο οικονομικό σύστημα. Αυτό ισχύει στις μέρες μας ειδικότερα που η οικονομική αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτηση είναι μεγαλύτερη από ποτέ καθώς η ισχύς και η δυνατότητα αυτόνομης δράσης των αγορών/πολυεθνικών έχει αυξηθεί κατακόρυφα. Αυτό ακριβώς το χαρακτηριστικό των συναλλαγματικών καθεστώτων είναι που κάνει την ανάγκη ρύθμισής του επιτακτική, προκει-

μένου να εξασφαλιστεί ένα σταθερό και βιώσιμο οικονομικό περιβάλλον με κοινά αποδεκτούς κανόνες στο οποίο τα κράτη θα μπορούν να ανταγωνιστούν, να συναγωνιστούν ή να συνεργαστούν. Είναι όμως κάτι τέτοιο εφικτό;

Η βασική διαφορά των οικονομικών ζητημάτων από τα υπόλοιπα ζητήματα των διεθνών σχέσεων που επηρεάζουν άμεσα την πιθανότητα επιβίωσης ενός κράτους, έγκειται στο γεγονός ότι λόγω της οικονομικής παγκοσμιοποίησης και της έντονης οικονομικής αλληλεξάρτησης μεταξύ των κρατών, το παίγνιο αυτό είναι επαναλαμβανόμενο. Αποτέλεσμα, τα οικονομικά ζητήματα να αποτελούν ιδανικό πεδίο εφαρμογής της στρατηγικής “tit for tat” του Anatol Rapoport. Το χαρακτηριστικό αυτό είναι σημαντικό γιατί εξασφαλίζει τη δυνατότητα επιβολής και τη βιωσιμότητα μιας πιθανής ρύθμισης, αφού εάν ένα κράτος επιλέξει να εξαπατήσει τα άλλα, την επόμενη φορά που θα θελήσει να συναλλαγεί ή να συνεργαστεί μαζί τους, είτε θα περιθωριοποιηθεί, είτε θα εξαπατηθεί.

1.3 Μεθοδολογία

Βασική επιδίωξη της μελέτης αυτής είναι να προσφέρει στον αναγνώστη ένα εργαλείο σύνδεσης της δομής του διεθνούς συστήματος με τα διεθνή συναλλαγματικά καθεστώτα. Με το εργαλείο αυτό ο αναγνώστης θα είναι σε θέση να αντιλαμβάνεται καλύτερα τις οικονομικές εξελίξεις και επιδιώξεις των δρώντων στο διεθνές σύστημα. Συμπληρωματικός στόχος της παρούσας είναι να δοθεί μια τεκμηριωμένη εκτίμηση για τη μελλοντική μορφή του διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος. Προς επίτευξη των παραπάνω θα γίνει αρχικά προσπάθεια θεμελίωσης και στη συνέχεια απόδειξης της σύνδεσης μεταξύ της μορφής του διεθνούς συστήματος και της πιθανότητας εγκαθίδρυσης ενός διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος, αλλά και του είδους αυτού του καθεστώτος. Για το σκοπό αυτό θα παρουσιαστούν όλα τα διεθνή συναλλαγματικά καθεστώτα από το 1870 έως σήμερα, έτσι ώστε να γίνουν κατανοητά από τον αναγνώστη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους αλλά και τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματά τους. Ακολούθως θα παρουσιαστούν οι διαφορετικές εκδοχές της δομής του διεθνούς συστήματος. Αναλυτικότερα, θα υιοθετηθεί η προσέγγιση του John J. Mearsheimer για τις πιθανές μορφές του διεθνούς συστήματος, όπως αυτή παρουσιάζεται στο βιβλίο του “Η τραγωδία των Μεγάλων Δυνάμεων”.

Μετά τη συνοπτική μεταφορά στον αναγνώστη της απαραίτητης θεωρητικής γνώσης, θα πραγματοποιηθεί η θεωρητική θεμελίωση της σύνδεσης της κάθε πιθανής μορφής του διεθνούς συστήματος, με το αντίστοιχο συναλλαγματικό καθεστώς που είναι πιθανότερο να επικρατήσει εξαιτίας των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της κάθε δομής. Για την απόδειξη της παραπάνω σύνδεσης θα μελετηθεί η περίοδος από το 1870 ως σήμερα, όπως αυτή χωρίζεται από τον John J. Mearsheimer στο βιβλίο του “Η τραγωδία των Μεγάλων Δυνάμεων” και το εάν στη κάθε

περίοδο το συναλλαγματικό καθεστώς που επικρατούσε ήταν το αναμενόμενο.

Τέλος, αξιοποιώντας το εργαλείο που δημιουργήθηκε και χρησιμοποιώντας ως βάση την πρόβλεψη του καθηγητή Αθανάσιου Πλατιά στο βιβλίο του “Το Νέο Διεθνές Σύστημα, Ρεαλιστική Προσέγγιση των Διεθνών Σχέσεων” για τα πιθανά μελλοντικά σενάρια αναφορικά με τη δομή του διεθνούς συστήματος, θα επιχειρηθεί η σύνδεση των πιθανών μελλοντικών σεναρίων της δομής του διεθνούς συστήματος με τα αντίστοιχα μελλοντικά σενάρια της μορφής τους διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος.

1.4 Δομή

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται εισαγωγή στο θέμα της παρούσας, καθώς και η ανάπτυξη των υποθέσεων που αρχικά έγιναν, την μεθοδολογία που θα χρησιμοποιηθεί και το εάν υπάρχει ανάγκη ρύθμισης των συναλλαγματικών καθεστώτων.

Στο δεύτερο και τρίτο κεφάλαιο θα παρουσιαστούν τα είδη των διεθνών συναλλαγματικών καθεστώτων που έχουν υπάρξει έως τώρα και οι αντίστοιχα πιθανές δομές του διεθνούς συστήματος. Στο τέλος του τρίτου κεφαλαίου θα γίνει η τεκμηρίωση της σύνδεσης αυτής, αφού θα παρουσιαστούν τα ειδικότερα χαρακτηριστικά του διεθνούς συστήματος σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους της σύγχρονης ιστορίας και το πως αυτά τα χαρακτηριστικά οδηγούν στην υιοθέτηση ανάλογων διεθνών συναλλαγματικών καθεστώτων. Ουσιαστικά, θα δειχθεί ότι από τη στιγμή που ο κύριος δρών στο διεθνές σύστημα είναι το κράτος, οι στόχοι και οι επιδιώξεις των κρατών και ειδικότερα των μεγάλων δυνάμεων είναι αυτές που επηρεάζουν καθοριστικά όλες τις μεταβλητές του διεθνούς συστήματος και άρα το διεθνές συναλλαγματικό καθεστώς. Στο τέταρτο κεφάλαιο θα παρουσιαστούν τα τρία πιθανότερα σενάρια για το μελλοντικό διεθνές συναλλαγματικό καθεστώς, καθώς τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματά τους.

Στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο θα γίνει η τελική σύνδεση όλων των παραπάνω. Αρχικά θα παρουσιαστούν τα πιθανά σενάρια για τη μελλοντική δομή του διεθνούς συστήματος και στη συνέχεια θα γίνει η σύνδεση του ενός εκάστου με το διεθνές συναλλαγματικό καθεστώς που είναι πιθανότερο να επικρατήσει υπό τις συνθήκες της εκάστοτε δομής. Τέλος θα δοθεί η τεκμηριωμένη εκτίμηση του γράφοντος για τη δομή του διεθνούς συστήματος που είναι πιθανότερο να επικρατήσει και το ανάλογο διεθνές συναλλαγματικό καθεστώς.

Κεφάλαιο 2: Διεθνή Συναλλαγματικά Καθεστώτα

2.1 Εισαγωγή

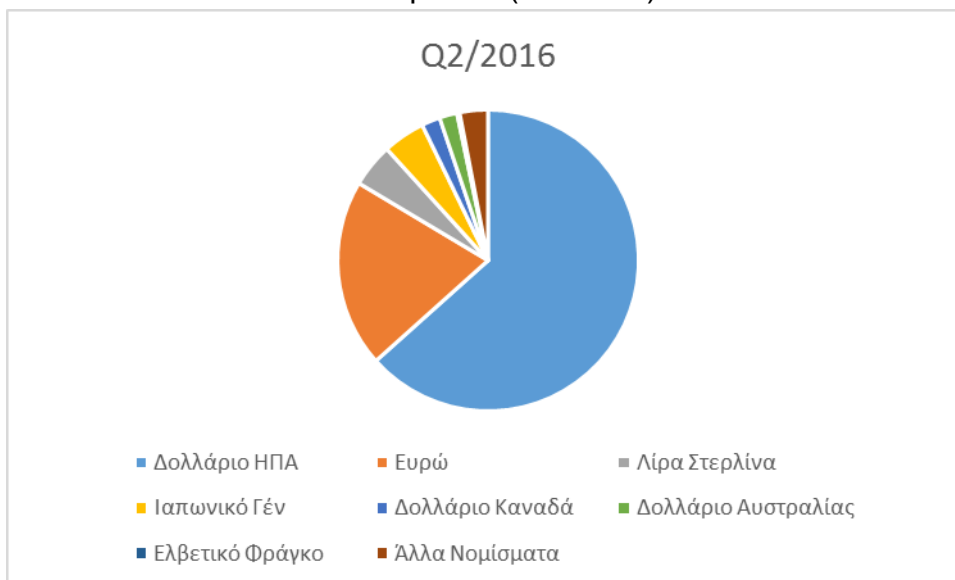
Τα διεθνή συναλλαγματικά καθεστώτα αποτελούν σύνολα κανόνων, συμβάσεων και υποστηρικτικών θεσμών-οργανισμών που έχουν ως στόχο τους τη διευκόλυνση του διεθνούς εμπορίου, των διασυνοριακών επενδύσεων και γενικά την ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίων από χώρα σε χώρα. Ειδικότερα παρέχουν τα μέσα πραγματοποίησης πληρωμών τα οποία είναι αποδεκτά τόσο από τους αγοραστές όσο και από τους πωλητές. Για την αποτελεσματική τους λειτουργία πρέπει να εμπνέουν εμπιστοσύνη στους συμμετέχοντες, να παρέχουν επαρκή ρευστότητα και μέσα με τα οποία οι παγκόσμιες ανισορροπίες μπορούν να διορθώνονται. Τέτοια συστήματα μπορούν να αναπτυχθούν σταδιακά, ως συλλογικό αποτέλεσμα μεμονωμένων συμφωνιών μεταξύ διεθνών οικονομικών δρώντων ή μπορούν να είναι αποτέλεσμα ενός και μόνο οικονομικού οράματος, όπως συνέβη στο Bretton Woods το 1944 (Economist, 2014).

Ιστορικά τα πολύτιμα μέταλλα, όπως ο χρυσός και το ασήμι, χρησιμοποιήθηκαν ως μέσο αποτίμησης αξιών για τη διεξαγωγή του εμπορίου. Από νωρίς τα διάφορα νομίσματα που εκδίδονταν κυρίως σε βασιλεία και αυτοκρατορίες αποτέλεσαν και τα ίδια αντικείμενο εμπορίου. Η αρχαιότερη καταγραφή προνομισματικής χρήσης των ράβδων χρυσού για χρηματική ανταλλαγή, έχει καταγραφεί στη Μεσοποταμία και την Αίγυπτο και χρονολογείται από το 3.000 π.Χ. Η χρήση των νομισμάτων ξεκίνησε στη περιοχή της Λυδίας και της Μικράς Ασίας απ' όπου και εξαπλώθηκε στις κοντινές Ελληνικές πόλεις και μετέπειτα σε ολόκληρο τον υπόλοιπο κόσμο (Williams, 1997). Η αρχική χρήση των νομισμάτων θεωρείται ότι αποτελούσε προνόμιο των εκάστοτε ελίτ. Παρόλα αυτά στις αρχές του 4ου αιώνα π.Χ η χρήση τους ήταν ευρέως διαδεδομένη στο σύνολο του πληθυσμού των ελληνικών πόλεων-κρατών. Τα νομίσματα αυτά γενικά υποστηρίζονταν από τις αρχές της πόλης-κράτους οι οποίες είχαν ως καθήκον τους τη διατήρηση της αξίας τους, παρά τις όποιες διακυμάνσεις στη διαθεσιμότητα των πολύτιμων μετάλλων από τα οποία ήταν κατασκευασμένα (Williams, 1997). Η χρήση νομισμάτων επεκτάθηκε σταδιακά από την Ελλάδα προς τη Δύση σε ολόκληρη την Ευρώπη και προς την Ανατολή στην Ινδία. Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα την κυκλοφορία πολλών διαφορετικών νομισμάτων και συνεπώς την ανάγκη για μετατροπή του ενός νομίσματος σε άλλο. Την ανάγκη αυτή ήρθαν να καλύψουν τα “ανταλλακτήρια νομισμάτων” που αποτελούσαν μια πρώιμη μορφή της σύγχρονης συναλλαγματικής αγοράς.

Όταν ένα έθνος ή μια αυτοκρατορία αποκτούσε την περιφερειακή ηγεμονία, το νόμισμά της γινόταν η βάση του διεθνούς εμπορίου και τελικά η βάση για ένα *de facto* συναλλαγματικό σύστημα. Αρχικά το ρόλο αυτό σε Ευρώπη και Μέση Ανατολή είχε το Περσικό Δηνάριο. Με την πτώση της Περσικής Αυτοκρατορίας και την ά-

νοδο της Ρωμαϊκής, το Δηνάριο αντικαταστάθηκε από το Ρωμαϊκό νόμισμα. Στη συνέχεια έχουμε την επικράτηση του Χρυσού Δηναρίου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Αργότερα, από τον 16ο αιώνα μέχρι τον 19ο, δηλαδή την εποχή του Ευρωπαϊκού Ιμπεριαλισμού, έρχονται στο προσκήνιο τα νομίσματα των Ευρωπαϊκών αποικιακών δυνάμεων. Το ενδιαφέρον της περιόδου αυτής είναι ότι όταν μια αποικιακή δύναμη ξεπερνούσε τις άλλες στον ανταγωνισμό ισχύος, το νόμισμά της έπαιζε κυρίαρχο ρόλο. Όταν όμως οι αποικιακές δυνάμεις βρίσκονταν σε ισορροπία ισχύος, κανένα νόμισμα δεν κυριαρχούσε. Με την εμφάνιση της Αμερικανικής δύναμης, το αμερικανικό δολάριο έγινε η βάση του σύγχρονου διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος (vehicle currency). Το γεγονός αυτό επισημοποιήθηκε με την υπογραφή της συμφωνίας για τη δημιουργία του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου στο Bretton Woods. Η πρωτοκαθεδρία του δολαρίου συνεχίστηκε και μετά την κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods το 1971, αν και το δολάριο είχε πλέον να αντιμετωπίσει τον ανταγωνισμό διάφορων δυτικοευρωπαϊκών νομισμάτων καθώς και του Ιαπωνικού γιεν. Παρόλα αυτά το δολάριο παρέμεινε το κυρίαρχο νόμισμα ακόμα και μετά την εμφάνιση του κοινού ευρωπαϊκού νομίσματος, του Ευρώ, όπως χαρακτηριστικά φαίνεται στο Διάγραμμα 1 που ακολουθεί. Το γεγονός αυτό κατά πολλούς αναλυτές αποτελεί φυσικό επακόλουθο της αμερικανικής πρωτοκαθεδρίας στο παγκόσμιο σύστημα ισορροπίας δυνάμεων, άποψη που θα αναλυθεί διεξοδικότερα στη συνέχεια της παρούσας εργασίας.

Διάγραμμα 1 : Νομισματική σύνθεση των επίσημων συναλλαγματικών αποθεμάτων (ποσοστά)



Πηγή: IMF, (2016)

Συμπερασματικά, η διαμόρφωση και εγκαθίδρυση ενός συναλλαγματικού καθεστώτος είναι μια σύνθετη διαδικασία οι οποίοι επηρεάζεται από πολλούς και διαφορετικούς παράγοντες που δεν είναι στο σύνολό τους οικονομικής φύσης. Το διεθνές συναλλαγματικό καθεστώς θέτει στην πραγματικότητα το γενικό πλαίσιο κανόνων μέσα στο οποίο τα διάφορα κράτη θα δράσουν και για το λόγο αυτό επη-

ρεάζεται καθοριστικά από τον ισχυρότερο παράγοντα των διεθνών σχέσεων, την ισορροπία ισχύος μεταξύ των κρατών. Απλά μπορούμε να πούμε ότι η μορφή του διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος επηρεάζεται από την αρχιτεκτονική του διεθνούς συστήματος. Πριν την περαιτέρω ανάλυση αυτής της σχέσης κρίνεται σκόπιμη μια σύντομη αναφορά στα διεθνή συναλλαγματικά καθεστώτα του παρελθόντος, αλλά και στις πιθανές μορφές του διεθνούς συστήματος.

2.2 “Κανόνας του Χρυσού”

Από τη δεκαετία του 1870 και μέχρι το ξέσπασμα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου το 1914, η παγκόσμια οικονομία ευνοήθηκε από την ύπαρξη ενός καλά ολοκληρωμένου χρηματοπιστωτικού συστήματος, γνωστού ως η Πρώτη Παγκοσμιοποίηση (Ravenhill, 2005). Οι διεθνείς συναλλαγές πραγματοποιούνταν βάση του “Κανόνα του Χρυσού”, τόσο από τα ανεξάρτητα κράτη, όσο και από τις αποικίες τους. Το Ηνωμένο Βασίλειο κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής αποτελούσε εξέχουσα οικονομική και βιομηχανική δύναμη (Πίνακας 1) ηγεμονεύοντας το μεγαλύτερο μέρος του κόσμου και εξάγοντας περισσότερο κεφάλαιο, ως ποσοστό του Α.Ε.Π. του, από κάθε άλλη χώρα πιστωτή έως τότε (Harold, 2009).

Πίνακας 1 : Υπερπόντιες επενδύσεις των κύριων χωρών δανεισμού (εκατ. δολάρια)

Χώρα	1870	1900	1914
Ηνωμένο Βασίλειο	4.900	12.000	20.000
Γαλλία	2.500	5.800	9.050
Γερμανία		4.800	5.800
ΗΠΑ	100	500	3.500
Ολλανδία	500	1.100	5.500
Βέλγιο			
Ελβετία			1.600
Άλλοι			

Πηγή: Pollard, Sidney (1985)

Ο “Κανόνας του Χρυσού” (1870-1914) έχει την προέλευσή του στη χρήση των χρυσών νομισμάτων ως μέσου εμπορικών συναλλαγών/ανταλλαγών, ως λογιστικής μονάδας και ως μέσο αξίας αποθήκευσης (Krugman & Obstfeld, 2003). Αν και ο χρυσός χρησιμοποιούταν με τον ίδιο τρόπο από τα αρχαία χρόνια, ο “Χρυσός Κανόνας” ως επίσημο συναλλαγματικό καθεστώς χρονολογείται από το 1819, όταν το Βρετανικό Κοινοβούλιο ψήφισε την “Resumption Act”. Με το εν λόγω ψήφισμα η Τράπεζα της Αγγλίας ήταν υποχρεωμένη να συνεχίσει την πρακτική της ανταλλαγής χαρτονομισμάτων με χρυσό σε μια σταθερή ισοτιμία, που παρέμενε στο ίδιο επίπεδο αφού είχε σταματήσει να μεταβάλλεται τέσσερα χρόνια μετά το ξέσπασμα

των Ναπολεόντειων Πολέμων (1793-1815). Ο νόμος αυτός σηματοδοτεί την πρώτη πραγματική υιοθέτηση του “Κανόνα του Χρυσού” αφού ταυτόχρονα αναιρεί και το μακροχρόνιο περιορισμό της εξαγωγής χρυσού και άλλων πολύτιμων μετάλλων από το Ηνωμένο Βασίλειο. Το παράδειγμα του Ηνωμένου Βασιλείου ακολούθησαν η Γερμανία, η Ιαπωνία, καθώς και άλλες χώρες αργότερα τον 19ο αιώνα, ελπίζοντας να επιτύχουν παρόμοια οικονομική επιτυχία αντιγράφοντας τους βρετανικούς θεσμούς. Τέλος, οι ΗΠΑ εντάχθηκαν στο “Χρυσό Κανόνα” ουσιαστικά το 1879 και θεσμοθέτησαν τη σχέση δολαρίου-χρυσού το 1900 με την “Gold Standard Act”. Δεδομένης της βρετανικής υπεροχής στο διεθνές εμπόριο και το προχωρημένο βρετανικό χρηματοπιστωτικό σύστημα, το Λονδίνο έγινε σύντομα το κέντρο του διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος που δημιουργήθηκε με βάση τον κανόνα αυτόν.

Ο “Κανόνας του Χρυσού” περιγράφεται ως ένα σταθερό καθεστώς συναλλαγματικών ισοτιμιών στο οποίο η κάθε χώρα έθετε μια σταθερή τιμή χρυσού, σε όρους του νομίσματός της, την οποία ήταν έτοιμη να αγοράσει ή να πουλήσει. Οι σχετικές αξίες χρυσού μεταξύ δύο οποιονδήποτε νομισμάτων αποτελούσαν τη συναλλαγματική ισοτιμία των νομισμάτων αυτών και στην τιμή αυτή ο χρυσός ήταν μετατρέψιμος σε νόμισμα και το νόμισμα σε χρυσό. Βασική προϋπόθεση για τη σωστή λειτουργία του καθεστώτος αυτού ήταν η ελεύθερη πραγματοποίηση εισαγωγών και εξαγωγών χρυσού, από χώρα σε χώρα. Έτσι εξασφαλιζόταν η ολοκλήρωση των αγορών, των αγαθών και του κεφαλαίου. Επιπλέον οι κεντρικές τράπεζες υποχρεούνταν να καλύψουν την έκδοση χαρτονομισμάτων με τα αποθέματά τους σε χρυσό. Συνεπώς επιβάλλονταν άμεσοι νομισματικοί περιορισμοί θέτοντας όρια στην εκδοτική δυνατότητα των νομισματικών αρχών, γεγονός που προώθησε τη σταθερότητα των τιμών.

Υπό το καθεστώς αυτό, βασική ευθύνη της κεντρικής τράπεζας κάθε χώρας ήταν η διατήρηση της επίσημης ισοτιμίας μεταξύ του νομίσματός της και του χρυσού. Για τη διατήρηση της τιμής, η κεντρική τράπεζα έπρεπε να έχει στη διάθεση της επαρκές απόθεμα χρυσού. Άρα η ισορροπία του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών (αποτελεί μέρος του ισοζυγίου πληρωμών) ισοδυναμούσε με μια κατάσταση στην οποία η κεντρική τράπεζα ούτε κέρδιζε χρυσό από το εξωτερικό, ούτε έχανε χρυσό με υψηλούς ρυθμούς. Οι κεντρικές τράπεζες για την αποφυγή μετακινήσεων χρυσού, υιοθετούσαν πολιτικές που οδηγούσαν στην εξίσωση του πλεονάσματος (ή του ελλείμματος) του λογαριασμού κεφαλαίων πλην διαθεσίμων, με το έλλειμμα (ή το πλεόνασμα) των τρεχουσών συναλλαγών. Επομένως μια χώρα παρουσίαζε ισορροπία στο ισοζυγίο πληρωμών όταν το άθροισμα των τρεχουσών συναλλαγών και του λογαριασμού κεφαλαίων, πλην διαθεσίμων, ήταν ίσο με το μηδέν. Αυτό είχε ως στόχο την εξ' ολοκλήρου χρηματοδότηση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών από το διεθνή δανεισμό, χωρίς την μεταβολή των διαθεσίμων (Mankiw, 2002).

Βασικό χαρακτηριστικό του συναλλαγματικού καθεστώτος υπό το “Χρυσό

Κανόνα” ήταν η ύπαρξη ισχυρών αυτόματων μηχανισμών που συνέβαλλαν στην ταυτόχρονη εξισορρόπηση των ισοζυγίων εξωτερικών πληρωμών όλων των χωρών. Ο σημαντικότερος ήταν ο μηχανισμός τιμών και ροής πολυτίμων μετάλλων που επισημάνθηκε τον 18ο αιώνα από το σκωτσέζο φιλόσοφο David Hume. Αυτός ο μηχανισμός επέβαλε την εκροή χρυσού από μια χώρα με εμπορικό έλλειμμα και την εισροή του σε μια άλλη με εμπορικό πλεόνασμα. Επειδή υπήρχε σύνδεση της προσφοράς χρήματος με την ποσότητα χρυσού που η κεντρική τράπεζα κρατούσε ως αποθεματικό, το εμπορικό έλλειμμα προκαλούσε μείωση στην προσφορά χρήματος και το εμπορικό πλεόνασμα αύξηση. Στη συνέχεια η μειούμενη προσφορά χρήματος στη χώρα που παρουσίαζε το εμπορικό έλλειμμα, πίεζε καθοδικά τις τιμές αυξάνοντας την ανταγωνιστικότητά της στις διεθνείς αγορές και διευκολύνοντας τη σταδιακή του εξάλειψη. Αντίστοιχα η εισροή χρυσού, ως αποτέλεσμα του εμπορικού πλεονάσματος, αύξανε την εγχώρια πρόσφορα χρήματος και οδηγούσε σε πληθωρισμό. Η αυξανόμενη τιμή των εγχώριων αγαθών, μείωνε την ανταγωνιστικότητα και εξάλειφε το πλεόνασμα. Έτσι υπήρχε αυτόματη αποκατάσταση της ισορροπίας. Για την καλύτερη κατανόηση του μηχανισμού αυτού κρίνεται απαραίτητη η χρήση του ακόλουθου παραδείγματος.

Έστω ότι η Τράπεζα της Αγγλίας αποφασίζει την αύξηση της προσφοράς χρήματος μέσω της αγοράς εγχώριων στοιχείων ενεργητικού. Η αύξηση αυτή θα ασκήσει καθοδικές πιέσεις στα βρετανικά επιτόκια, κάνοντας τις επενδύσεις σε στοιχεία του εξωτερικού ελκυστικότερες των αντίστοιχων βρετανικών. Οι κάτοχοι καταθέσεων σε λίρες θα επιχειρήσουν να τις μετατρέψουν σε καταθέσεις άλλων νομισμάτων, χωρίς την αντίστοιχη εμφάνιση ιδιωτών αγοραστών. Υπό το καθεστώς κυμαινόμενων συναλλαγματικών ισοτιμιών, η λίρα θα υποτιμηθεί έναντι των ξένων νομισμάτων έως ότου η ισοτιμία της βρεθεί σε νέα ισορροπία. Στο συναλλαγματικό καθεστώς του “Κανόνα του Χρυσού” αυτή η υποτίμηση δεν μπορεί να συμβεί επειδή όλα τα νομίσματα είναι συνδεδεμένα με το χρυσό. Παρόλα αυτά οι δυσαρεστημένοι κάτοχοι λιρών θα στραφούν προς την Τράπεζα της Αγγλίας για να ζητήσουν το ισοδύναμο των χρημάτων τους σε χρυσό. Ακολούθως θα πωλήσουν το χρυσό τους σε άλλες κεντρικές τράπεζες, θα τον μετατρέψουν στα αντίστοιχα νομίσματα τα οποία εν συνεχεία θα καταθέσουν σ’ αυτές, αφού εκεί τους προσφέρονται υψηλότερα επιτόκια. Τελικά στο Ηνωμένο Βασίλειο θα παρατηρηθεί εκροή ιδιωτικών κεφαλαίων με αντίστοιχη εισροή σε ξένες χώρες. Η διαδικασία αυτή θα αποκαταστήσει την ισορροπία στην αγορά συναλλάγματος. Η Τράπεζα της Αγγλίας θα χάσει συναλλαγματικά διαθέσιμα δεδομένης της ανάγκης, αφενός μεν αγοράς λιρών, αφετέρου πώλησης χρυσού, έτσι ώστε να κρατηθεί σταθερή η ισοτιμία της λίρας με το χρυσό. Οι ξένες κεντρικές τράπεζες θα κερδίσουν συναλλαγματικά διαθέσιμα καθώς θα αγοράζουν με τα νομίσματά τους χρυσό. Τελικά η προσφορά χρήματος στο Ηνωμένο Βασίλειο θα μειωθεί πιέζοντας ανοδικά τα επιτόκια. Το αντίστροφο θα συμβαίνει στις άλλες χώρες. Μετά την επίτευξη ισορροπίας στα επιτόκια, η παραπάνω διαδικασία θα σταματήσει.

Στο παράδειγμα αυτό παρουσιάζεται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο η συμ-

μετρική φύση της διεθνούς νομισματικής προσαρμογής, εντός του πλαισίου του “Κανόνα του Χρυσού”. Κάθε φορά που μια χώρα μειώνει τα αποθεματικά της και συρρικνώνεται η προσφορά χρήματός της, οι άλλες χώρες τα αυξάνουν και μεγεθύνεται αντίστοιχα η προσφορά χρήματός τους. Αντίθετα η νομισματική προσαρμογή σύμφωνα με το πρότυπο του αποθεματικού νομίσματος είναι εξαιρετικά ασύμμετρη. Οι χώρες μπορούν να κερδίσουν ή να χάσουν τα αποθεματικά τους χωρίς να προκαλείται οποιαδήποτε μεταβολή στην προσφορά χρήματος της χώρας και μόνο η χώρα αναφοράς έχει τη δυνατότητα να επηρεάσει τις εγχώριες και τις παγκόσμιες νομισματικές συνθήκες.

Ένα από τα σημαντικότερα πλεονεκτήματα του συναλλαγματικού συστήματος υπό τον “Κανόνα του Χρυσού” ήταν το ότι απέφευγε την ασυμμετρία που προκαλείται από ένα συναλλαγματικό σύστημα αποθεματικού νομίσματος. Όπως αναφέρθηκε, κάθε χώρα ορίζει την ισοτιμία του νομίσματός της με το χρυσό και βρίσκεται πάντα σε ετοιμότητα να την υπερασπιστεί. Επειδή το κάθε νόμισμα έχει τη δική του ισοτιμία με το χρυσό, καμία χώρα δεν κατέχει δεσπόζουσα θέση. Από πλευράς διεθνών οικονομικών σχέσεων το πλεονέκτημα αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό αφού εξασφαλίζει ίσους όρους για όλες τις χώρες, χωρίς κάποια από αυτές να μπορεί να εκμεταλλευτεί τη θέση της εις βάρος των άλλων, πράγμα που έκαναν οι ΗΠΑ στον 20ο αιώνα εκμεταλλευόμενες το γεγονός της καθιέρωσης του αμερικανικού δολαρίου ως παγκόσμιου αποθεματικού νομίσματος.

Ένα άλλο πλεονέκτημα του καθεστώτος αυτού είναι το ότι εφόσον οι κεντρικές τράπεζες είναι υποχρεωμένες να συνδέουν την ποσότητα του χρήματος με το χρυσό που τηρούν στα αποθέματά τους, δεν είναι σε θέση να επιτρέπουν στην προσφορά χρήματος να μεγεθύνεται ταχύτερα από την πραγματική ανάγκη για χρήμα. Αυτό συμβαίνει γιατί μια τέτοια ταχεία μεγέθυνση θα οδηγούσε τελικά σε άνοδο των τιμών σε αγαθά και υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένου του χρυσού. Με τον τρόπο αυτόν οι εθνικές οικονομίες αλλά και η παγκόσμια, γίνονται πιο σταθερές και προβλέψιμες.

Παρά τα θετικά του, το καθεστώς αυτό παρουσίαζε και μια σειρά μειονεκτημάτων. Ο κανόνας του χρυσού θέτει ανεπιθύμητους περιορισμούς σχετικά με τη χρήση της νομισματικής πολιτικής για την καταπολέμηση της ανεργίας. Σε περίπτωση παγκόσμιας ύφεσης μπορεί να είναι επιθυμητό για τις χώρες να υιοθετήσουν επεκτατικές νομισματικές πολιτικές. Αυτή όμως η αύξηση της προσφοράς χρήματος θα οδηγούσε στην αύξηση της τιμής του χρυσού σε όρους εθνικών νομισμάτων. Επιπλέον η σύνδεση της ποσότητας χρήματος σε κυκλοφορία με τα αποθέματα χρυσού εξασφαλίζει ένα σταθερό επίπεδο τιμών, μόνο εάν η σχετική τιμή του χρυσού και άλλων αγαθών και υπηρεσιών είναι σταθερή. Υποθέτουμε ότι η τιμή του χρυσού είναι 35\$ ανά ουγγιά και σε όρους ενός τυπικού καλαθιού καταναλωτή είναι το ένα τρίτο του καλαθιού ανά ουγγιά. Αυτό συνεπάγεται επίπεδο τιμών στα 105\$ ανά καλάθι καταναλωτή. Μια θεωρητικά υποτιθέμενη ανακάλυψη σημαντικής ποσότητας χρυσού στη Νότια Αμερική θα προκαλούσε την πτώση της σχετι-

κής τιμής του χρυσού στο ένα τέταρτο ενός καλαθιού καταναλωτή ανά ουγγιά. Με την τιμή του χρυσού αμετάβλητη στα 35\$ ανά ουγγιά, το επίπεδο των τιμών θα αυξηθεί από 105\$ σε 140\$ ανά καλάθι καταναλωτή. Στην πραγματικότητα οι οικονομικές μελέτες της περιόδου εφαρμογής του “Κανόνα του Χρυσού” αποκαλύπτουν την ύπαρξη μεγάλων διακυμάνσεων στο επίπεδο τιμών (Πίνακας 2) που προκαλούνται από ανάλογες μεταβολές στη σχετική τιμή του χρυσού (Bordo, 1981).

Πίνακας 2 :Επίπεδο και ποσοστιαία Μεταβολή του δείκτη τιμών Χονδρικής σε ΗΠΑ Ηνωμένο Βασίλειο, Γερμανία, Γαλλία, σε επιλεγμένα έτη

	Η.Π.Α	Ην. Βασίλειο	Γερμανία	Γαλλία
Έτος	(1913=100)			
1816	150	147	94	143
1849	82	86	67	94
1873	137	130	114	122
1896	64	72	69	69
1913	100	100	100	100
Περίοδος	Ποσοστό Μεταβολής			
1816-49	-45	-41	-29	-33
1849-73	67	51	70	30
1873-96	-53	-45	-40	-45
1896-1913	56	39	45	45

Πηγή: Schwartz, J. Anna (1987)

Ένα επίσης αρνητικό στοιχείο είναι το ότι ένα διεθνές σύστημα πληρωμών βασισμένο στον “Κανόνα του Χρυσού” είναι εξαιρετικά προβληματικό, αφού οι κεντρικές τράπεζες δεν μπορούν να αυξήσουν τα διαθέσιμα αποθεματικά τους με τον ίδιο ρυθμό με τον οποίο μεγεθύνονται οι οικονομίες τους, εκτός και αν ανακαλύπτονται συνεχώς νέα κοιτάσματα χρυσού. Κάθε κεντρική τράπεζα πρέπει να κρατά κάποια ποσότητα χρυσού ως αποθεματικό, αφού η προσφορά χρήματος είναι συνδεδεμένη με αυτόν και αποτελεί ένα “μαξιλάρι ασφαλείας” σε περίπτωση μη προβλέψιμου οικονομικού γεγονότος. Οι κεντρικές τράπεζες θα μπορούσαν έτσι να δημιουργήσουν ανοδικές πιέσεις στη παγκόσμια ανεργία καθώς θα προσπαθούν να ανταγωνιστούν μεταξύ τους για την απόκτηση αποθεματικών και συνεπώς να προκαλέσουν συρρίκνωση στη προσφορά χρήματος. Τελικά ο “Κανόνας του Χρυσού” θα μπορούσε να δώσει στις χώρες με δυνητικά μεγάλη παραγωγή χρυσού, όπως η Ρωσία και η Νότια Αφρική, τη σημαντική ικανότητα να επηρεάζουν τις μακροοικονομικές συνθήκες σε όλο τον κόσμο μέσω της πώλησης χρυσού στην αγορά .

Σήμερα λίγοι οικονομολόγοι συμφωνούν σε επιστροφή στον “Κανόνα του Χρυσού” λόγω αυτών των μειονεκτημάτων (Krugman & Obstfeld, 2003). Ήδη από το 1923, ο Βρετανός οικονομολόγος John Maynard Keynes χαρακτήριζε το κάθεστώς αυτό ως “βάρβαρο απομεινάρι” του προγενέστερου διεθνούς νομισματικού

συστήματος. Με την ανάληψη της προεδρίας των Ηνωμένων Πολιτειών από τον Reagan το 1981, συστάθηκε μια ειδική επιτροπή υπό την καθοδήγηση της Anna Jacobson Schwartz για τη μελέτη του κατά πόσο οι Ηνωμένες Πολιτείες θα έπρεπε να επιστρέψουν στον “Κανόνα του Χρυσού”. Η επιτροπή αυτή αποφάνθηκε αρνητικά (Kindkeberger, 1987). Ενώ σήμερα οι περισσότερες κεντρικές τράπεζες εξακολουθούν να κατέχουν χρυσό, ως μέρος των συναλλαγματικών αποθεμάτων τους, η τιμή του δεν παίζει ιδιαίτερο ρόλο στον επηρεασμό των νομισματικών πολιτικών των χωρών (Laurent, 1994).

Πολλές χώρες στη προσπάθειά τους να θεραπεύσουν κάποια από τα παραπάνω μειονεκτήματα του “Κανόνα του Χρυσού” και κυρίως τα όσα συνδέονταν με τους περιορισμούς στη προσφορά χρήματος, υιοθέτησαν μια παραλλαγή του, το “Gold Exchange Standard”. Υπό το καθεστώς αυτό τα αποθεματικά των κεντρικών τραπεζών αποτελούνταν από χρυσό και νομίσματα των οποίων η ισοτιμία με το χρυσό ήταν σταθερή καθώς κάθε κεντρική τράπεζα “έδενε” τη συναλλαγματική ισοτιμία του νομίσματός της με μία σταθερή τιμή χρυσού. Με τον τρόπο αυτό υπήρχε συγκράτηση της νομισματικής επέκτασης και ταυτόχρονα μεγαλύτερη ευελιξία στην αύξηση των διεθνών τραπεζικών αποθεματικών, τα οποία αποτελούνταν και από άλλα στοιχεία εκτός του χρυσού. Παρόλα αυτά το σύστημα αυτό υπόκειται σε διαφορετικούς περιορισμούς. Το διεθνές συναλλαγματικό καθεστώς μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ήταν επικεντρωμένο στο αμερικανικό δολάριο και αρχικά σχεδιάστηκε ως ένα καθεστώς βασισμένο στο “Gold Exchange Standard”. Ενώ οι ξένες κεντρικές τράπεζες είχαν ως κύρια αρμοδιότητά τους τη διατήρηση των συναλλαγματικών ισοτιμιών στα συμφωνημένα επίπεδα, η Κεντρική Τράπεζα των ΗΠΑ ήταν υπεύθυνη για τη διατήρηση της ισοτιμίας του δολαρίου με το χρυσό, στα 35\$ ανά ουγγιά.

2.3 Σύστημα Σταθερών Συναλλαγματικών Ισοτιμιών Bretton Woods

Το νέο διεθνές οικονομικό σύστημα που προέκυψε με τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου χρειαζόταν ένα κοινά αποδεκτό μέσο για την πραγματοποίηση επενδύσεων, εμπορίου και πληρωμών. Σε αντίθεση με τις εγχώριες οικονομίες, η παγκόσμια οικονομία στερείται μιας κεντρικής κυβέρνησης η οποία θα εκδίδει και θα διαχειρίζεται ένα νόμισμα. Στο παρελθόν το πρόβλημα αυτό είχε αντιμετωπιστεί με την εγκαθίδρυση ενός διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος βασισμένου στον “Κανόνα του Χρυσού”. Τα μειονεκτήματα αυτού του συστήματος ήταν τόσα πολλά, ώστε οι “αρχιτέκτονες” του νέου συστήματος το θεώρησαν ακατάλληλο και αναχρονιστικό. Έτσι δημιούργησαν ένα σύστημα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών βασισμένο στη χρήση του αμερικανικού δολαρίου ως αποθεματικό νόμισμα και σε μια σειρά νεοσύστατων διεθνών θεσμών.

Τον Ιούλιο του 1944 εκπρόσωποι από 44 χώρες συναντήθηκαν στο Bretton

Woods με σκοπό το σχεδιασμό και την υπογραφή της συμφωνίας για τη δημιουργία του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, του κυριότερου διεθνούς θεσμού αρμόδιου για τη λειτουργία και την επιτήρηση του νεοσύστατου διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος (Bordo & Eichengreen, 1993). Σκοπός τους ήταν ο σχεδιασμός ενός νέου συναλλαγματικού καθεστώτος το οποίο θα βοηθούσε στην αποφυγή των καταστροφικών οικονομικών γεγονότων του μεσοπολέμου και θα προωθούσε την πλήρη απασχόληση και τη σταθερότητα των τιμών, ενώ ταυτόχρονα θα επέτρεπε σε μεμονωμένες χώρες να διατηρούν αρνητικό εξωτερικό ισοζύγιο χωρίς να δημιουργούνται περιορισμοί στο διεθνές εμπόριο.

Το σύστημα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών Bretton Woods ουσιαστικά καθιέρωνε τους κανόνες που θα ρύθμιζαν τις εμπορικές και χρηματοοικονομικές σχέσεις μεταξύ των Η.Π.Α., του Καναδά, των χωρών της Δυτικής Ευρώπης, της Αυστραλίας και της Ιαπωνίας. Το σύστημα αυτό ήταν ουσιαστικά το πρώτο παράδειγμα μια πλήρους διαπραγματεύσιμης νομισματικής τάξης πραγμάτων, με σκοπό την οργάνωση των νομισματικών σχέσεων μεταξύ ανεξάρτητων εθνών-κρατών. Σκοπός των Βρετανών και Αμερικανών διαμορφωτών πολιτικής ήταν η δημιουργία μιας νέας παγκόσμιας τάξης που θα συνδύαζε τα πλεονεκτήματα ενός ολοκληρωμένου και σχετικά φιλελεύθερου διεθνούς συστήματος, με την ελευθερία των κυβερνήσεων να ακολουθούν εγχώριες πολιτικές με στόχο την επίτευξη της πλήρους απασχόλησης και της κοινωνικής ευημερίας (Helleiner, 1996).

Οι βασικοί αρχιτέκτονες του νέου συστήματος ήταν ο John Maynard Keynes και ο Harry Dexter White. Η κεντρική ιδέα του σχεδίου τους περιελάμβανε την υποχρέωση των χωρών μελών του νέου συστήματος να συμφωνήσουν σε ένα σύστημα σταθερών, αλλά προσαρμόσιμων συναλλαγματικών ισοτιμιών στο οποίο τα νομίσματα τους θα ήταν συνδεδεμένα με το αμερικανικό δολάριο. Υπήρχαν πολλές βελτιώσεις σε σχέση με το προηγούμενο καθεστώς του “Κανόνα του Χρυσού”. Δύο διεθνείς οργανισμοί, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και η Παγκόσμια Τράπεζα δημιουργήθηκαν με κύριο σκοπό τους την αντικατάσταση της ιδιωτικής χρηματοδότησης, ως ένας πιο αξιόπιστος τρόπος δανειοδότησης των αναπτυσσόμενων χωρών στις αναπτυσσόμενες χώρες. Την περίοδο εκείνη οι πρόσφατα ηττημένες χώρες, Γερμανία και Ιαπωνία, αντιμετώπιζονταν ως κράτη που θα χρειάζονταν μια τέτοιου είδους βοήθεια, καθώς τόσο στις ΗΠΑ όσο και λιγότερο στο Ηνωμένο Βασίλειο, επικρατούσε η άποψη ότι οι ηττημένες δυνάμεις δεν έπρεπε να επιβαρυνθούν με κυρώσεις τιμωρητικού χαρακτήρα, που το μόνο που θα κατάφερναν ήταν η πρόκληση πόνου στις μελλοντικές γενιές (Marshall, 1947).

Το νέο συναλλαγματικό καθεστώς καθιέρωνε μια σταθερή ισοτιμία του εκάστοτε εγχώριου νομίσματος των χωρών που συμμετείχαν σ’ αυτό με το δολάριο, το οποίο με τη σειρά του συνδεόταν με μια σταθερή σχέση με το χρυσό, στα 35\$ η ουγγιά. Παράλληλα επιτρεπόταν στις χώρες που αντιμετώπιζαν οικονομικές δυσκολίες να υποτιμούν το νόμισμά τους ως προς το δολάριο μέχρι και 10%. Με τον τρόπο αυτό αποφεύγονταν η ύφεση, όπως θα είχε συμβεί υπό το καθεστώς του

“Κανόνα του Χρυσού”. Επιπλέον είχε εισαχθεί ένα σύστημα περιορισμού της κίνησης κεφαλαίων με σκοπό την προστασία των χωρών από τις καταστροφικές επιπτώσεις της φυγής κεφαλαίων στο εξωτερικό, χωρίς όμως να αποθαρρύνονται οι ροές που προορίζονταν για παραγωγικές επενδύσεις. Ταυτόχρονα, η ύπαρξη του συστήματος περιορισμού στη κίνηση κεφαλαίων έδινε τη δυνατότητα υιοθέτησης ανεξάρτητης μακροοικονομικής πολιτικής. Το όλο σύστημα αντιμετώπιζε όμως τρία πολύ βασικά προβλήματα που επισημάνθηκαν στο συνέδριο του Bellagio, το 1964 (Machlup, 1964).

Υπό τον “Κανόνα του Χρυσού” ο μηχανισμός εξισορρόπησης του ισοζυγίου πληρωμών λειτουργούσε αυτόματα μέσω της αύξησης ή μείωσης του επιπέδου των τιμών προϊόντων και υπηρεσιών, βοηθούμενος από βραχυπρόθεσμες ροές κεφαλαίων. Εναλλακτικά, αν το νόμισμα δεν ήταν μετατρέψιμο σε χρυσό, η προσαρμογή συνέβαινε μέσω των αλλαγών στη συναλλαγματική ισοτιμία. Υπό το καθεστώς του Bretton Woods όμως, οι ανησυχίες για τις αρνητικές επιπτώσεις στην απασχόληση, την αποπληθωριστική πολιτική που έπρεπε να ακολουθήσει η χώρα που παρουσίαζε ελλείμματα και ταυτόχρονα η ύπαρξη βραχυπρόθεσμων περιορισμών στη κίνηση κεφαλαίων, είχαν ως αποτέλεσμα τη σημαντική εξασθένηση του αυτόματου μηχανισμού. Σύμφωνα με το Κεϋνσιανό μοντέλο κάποια αυτόματη προσαρμογή θα έπρεπε να συμβεί μέσω των αλλαγών στα εισοδήματα και τις δαπάνες και κάποια άλλη μέσω της αλλαγής στη προσφορά χρήματος, η οποία θα συνδεόταν με τις αλλαγές στα αποθεματικά. Παρόλα αυτά, η πλήρης προσαρμογή στο μοντέλο αυτό βασιζόταν σε διακριτά νομισματικά και δημοσιονομικά μέτρα, εισοδηματικές πολιτικές και άμεσους περιορισμούς στο εμπόριο. Οι αλλαγές στις συναλλαγματικές ισοτιμίες ήταν το ύστατο μέσο.

Το πρώτο ουσιαστικό πρόβλημα του συστήματος σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών του Bretton Woods ήταν το πρόβλημα της προσαρμογής, που αφορούσε στην ανισομερή κατανομή του βάρους προσαρμογής μεταξύ ελλειμματικών και πλεονασματικών χωρών, καθώς και των εργαλείων πολιτικής που ήταν διαθέσιμα για την επίλυση του προβλήματος αυτού. Η ύπαρξη ρευστότητας στο σύστημα θα μπορούσε να καθυστερήσει ή να αποτρέψει τη χρήση διάφορων διορθωτικών πολιτικών, συμπεριλαμβανομένων των συναλλαγματικών και εμπορικών περιορισμών. Βραχυπρόθεσμα η ρευστότητα βοηθά στην αποφυγή της αναστάτωσης των οικονομικών δρώντων. Μακροπρόθεσμα παρέχει στους λήπτες αποφάσεων περισσότερο χρόνο για προσαρμογή, αλλά με λιγότερο δραστικά μέτρα και συνεπώς λιγότερη κοινωνική αντίδραση/αναστάτωση. Το δεύτερο πρόβλημα του Bretton Woods ήταν αυτό της ρευστότητας του συστήματος που οφείλετο στο ότι οι διάφορες πηγές ρευστότητας δεν ήταν επαρκείς ή αρκετά αξιόπιστες για να χρηματοδοτήσουν την αύξηση του παραγόμενου προϊόντος και του εμπορίου. Ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του '50 το παγκόσμιο απόθεμα χρυσού ήταν ανεπαρκές και η έκδοση αμερικανικών δολαρίων εξαρτιόταν από το αμερικανικό ισοζύγιο πληρωμών, το οποίο με τη σειρά του επηρεαζόταν από τις εκάστοτε ιδεολογικές ιδιοτροπίες των αμερικανών πολιτικών και το πρόβλημα εμπιστοσύνης. Το τρίτο πρόβλημα

του συστήματος σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών Bretton Woods ήταν το λεγόμενο πρόβλημα της εμπιστοσύνης. Το πρόβλημα αυτό όπως και στην περίοδο του μεσοπολέμου αφορούσε μετατοπίσεις χαρτοφυλακίου μεταξύ του δολαρίου και του χρυσού. Όσο οι τρέχουσες υποχρεώσεις σε δολάρια που διακρατούνταν εκτός ΗΠΑ από ξένες νομισματικές αρχές αυξάνονταν σε σχέση με το απόθεμα σε χρυσό των ΗΠΑ, τόσο αυξανόταν η πιθανότητα ενός bank run στην αμερικανική κεντρική τράπεζα. Η πιθανότητα ένας κάτοχος δολαρίων να είναι σε θέση να μετατρέψει τα δολάρια του σε χρυσό, σε δεδομένη σταθερή τιμή, μειωνόταν.

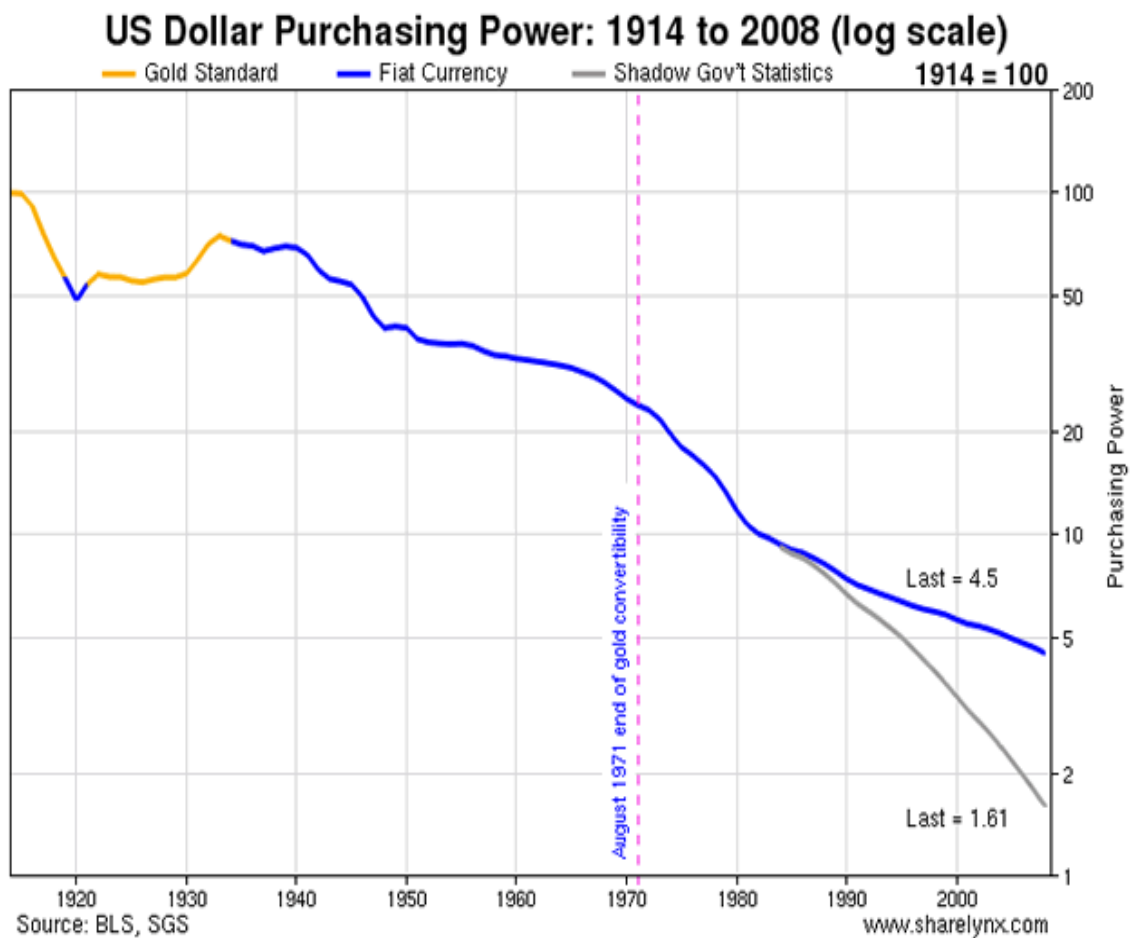
Τα τρία αυτά προβλήματα ήταν αλληλένδετα μεταξύ τους. Όσο περισσότερα αποθεματικά υπήρχαν στο σύστημα, τόσο μικρότερο ήταν το βάρος της προσαρμογής για τις χώρες που παρουσίαζαν ελλείμματα και μεγαλύτερο για τις χώρες με πλεονάσματα. Αυτό συνέβαινε γιατί ανεξάρτητα με τον τρόπο με τον οποίο τα αποθεματικά ήταν αρχικά καταμεμημένα, τελικά αυτά θα αναδιανέμονταν στις χώρες με πλεονάσματα. Οι χώρες με ελλείμματα θα είχαν την τάση να επωμίζονται το μεγαλύτερο βάρος της ανεπαρκούς ρευστότητας. Αντίθετα όσο πιο επαρκής ήταν ο μηχανισμός προσαρμογής, τόσο μικρότερη ήταν και η ανάγκη για ρευστότητα (Machlup, 1964). Τελικά η αύξηση της ρευστότητας από μια κεντρική τράπεζα ενίσχυε το πρόβλημα της εμπιστοσύνης. Αυτό που έχει σημασία να τονίσουμε είναι ότι και τα τρία αυτά προβλήματα δεν θα είχαν προκύψει, ούτε σε ένα σύστημα ελεύθερα κυμαινόμενων ισοτιμιών, ούτε σε ένα σύστημα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών, όπως το σύστημα υπό το “Κανόνα του Χρυσού”. Αυτό συνέβη τόσο επειδή το σύστημα του Bretton Woods ενθάρρυνε τις χώρες να ακολουθήσουν ανεξάρτητες εγχώριες οικονομικές πολιτικές, όσο και από τη χρήση του δολαρίου ως αποθεματικό νόμισμα συνδεδεμένου με σταθερή τιμή με το χρυσό.

Για την αντιμετώπιση αυτών των δυο κύριων ατελειών, ο Keynes είχε προτείνει την υιοθέτηση ενός διεθνούς νομίσματος, του Bancor, αλλά η πρότασή του αυτή απορρίφθηκε από τους Αμερικανούς. Το Bancor δεν θα ήταν ένα διεθνές νόμισμα αλλά μια λογιστική μονάδα που θα χρησιμοποιούνταν για την παρακολούθηση των διεθνών ροών των στοιχείων του ενεργητικού και του παθητικού. Ο χρυσός θα μπορούσε να ανταλλαγεί με bancors, αλλά τα bancors δεν θα μπορούσαν να ανταλλάγουν με χρυσό. Επίσης οι ιδιώτες δεν θα μπορούσαν να διακρατούν ή να συναλλάσσονται σε bancor. Ουσιαστικά με τον τρόπο αυτόν, ο Keynes επεδίωκε τη θεραπεία του παραδόξου του Triffin, που αναφέρεται στη σύγκρουση των βραχυπρόθεσμων εγχώριων οικονομικών στόχων, με τους μακροπρόθεσμους διεθνείς οικονομικούς στόχους χωρών που το νόμισμά τους χρησιμεύει ως παγκόσμιο αποθεματικό.

Προς το τέλος της περιόδου του Bretton Woods ο κεντρικός ρόλος του αμερικανικού δολαρίου έγινε πρόβλημα καθώς η παγκόσμια ζήτηση ωθούσε τις ΗΠΑ σε ένα επίμονο αρνητικό εμπορικό ισοζύγιο (Διάγραμμα 2) που υπονόμειε την εμπιστοσύνη στο δολάριο. Το γεγονός αυτό μαζί με τη δημιουργία μιας παράλληλης αγοράς χρυσού όπου η τιμή του κυμαινόταν πάνω από την επίσημη ισοτιμία δολα-

ρίου-χρυσού οδήγησε τους κερδοσκόπους να “επιτεθούν” στο αμερικανικό απόθεμα χρυσού. Ακόμα και όταν το δικαίωμα για μετατροπή των δολαρίων σε χρυσό περιορίστηκε μόνο στα κράτη, κάποιες χώρες και κυρίως η Γαλλία συνέχισαν τη συσσώρευση χρυσού εις βάρος των ΗΠΑ. Τελικά οι πιέσεις αυτές οδήγησαν τον Πρόεδρο Νίχσον στο να τερματίσει τη μετατρεψιμότητα του δολαρίου σε χρυσό, στις 15 Αυγούστου του 1971, βάζοντας έτσι τέλος στο σύστημα του Bretton Woods (Ghizoni, 1971).

Διάγραμμα 2 : Αγοραστική δύναμη δολλαρίου : 1914-2008



Πηγή: Τσάπμαν, (2011)

2.4 Η μετά το Bretton Woods εποχή : 1980 - 2009

Η μετά Bretton Woods εποχή χαρακτηρίζεται από την απουσία ενός οργανωμένου διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος και τη συνύπαρξη πολλών άλλων διαφορετικών μεταξύ τους. Οι χώρες ήταν ελεύθερες να διαλέξουν το συναλλαγματικό καθεστώς που θεωρούσαν ότι εξυπηρετούσε καλύτερα τα συμφέροντά τους, με την πλειοψηφία αυτών να υιοθετούν συστήματα ελεύθερα κυμαινόμενων ισοτιμιών. Το βασικό χαρακτηριστικό της περιόδου αυτής είναι η φιλελευθεροποίηση των οικονομιών και η μετατόπιση του κέντρου βάρους από τα κράτη στις αγο-

ρές, τουλάχιστον όσον αφορά τα οικονομικά ζητήματα.

Σύμφωνα με πολλούς οικονομικούς ιστορικούς η περίοδος αυτή θα μπορούσε να ονομαστεί εναλλακτικά και ως “Washington Consensus”. Το “Washington Consensus” ήταν ένα σύνολο δέκα “συνταγών” οικονομικής πολιτικής, οι οποίες αποτελούσαν το βασικό πακέτο μεταρρυθμίσεων που προωθούνταν σε χώρες υπό κρίση, όταν οι χώρες αυτές κατέφευγαν για βοήθεια στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο ή την Παγκόσμια Τράπεζα ή το Υπουργείο Οικονομικών των ΗΠΑ (Williamson, 1989). Τα πακέτα αυτά περιελάμβαναν πολιτικές σε τομείς όπως η μακροοικονομική σταθεροποίηση, το άνοιγμα των οικονομιών και η ενίσχυση των δυνάμεων της αγοράς στο εσωτερικό της υπό κρίση χώρας. Αναλυτικότερα το “Washington Consensus”, σύμφωνα με το John Williamson, περιελάμβανε 10 βασικές οικονομικές προτάσεις (Williamson, 1989):

1. Δημοσιονομική πειθαρχία και αποφυγή δημοσιονομικών ελλειμμάτων,
2. Αναπροσανατολισμό των δημοσίων δαπανών από τις επιδοτήσεις προς την ενίσχυση της ανάπτυξης, την παροχή υπηρεσιών όπως η εκπαίδευση, η πρωτοβάθμια υγεία και τις επενδύσεις σε υποδομές,
3. Φορολογικές μεταρρυθμίσεις, όπως η διεύρυνση της φορολογικής βάσης και η υιοθέτηση μικρότερων φορολογικών συντελεστών,
4. Επιτόκια που διαμορφώνονται ελεύθερα από τις δυνάμεις της αγοράς,
5. Ανταγωνιστικές συναλλαγματικές ισοτιμίες,
6. Φιλελευθεροποίηση του εμπορίου,
7. Φιλελευθεροποίηση του νομοθετικού πλαισίου για τις ξένες άμεσες επενδύσεις,
8. Ιδιωτικοποιήσεις κρατικών επιχειρήσεων,
9. Απορρύθμιση της αγοράς, με στόχο την άρση των εμποδίων εισόδου και την ενίσχυση του ανταγωνισμού
10. Νομική εξασφάλιση των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας.

Υπό το καθεστώς αυτό, ορισμένες χώρες του αναπτυσσόμενου κόσμου όπως η Κίνα, η Ινδία και η Βραζιλία, γνώρισαν μεγάλη οικονομική άνθιση. Αντίθετα τα μεγάλα βιομηχανικά κράτη γνώρισαν σημαντικά μικρότερους ρυθμούς ανάπτυξης και υψηλότερη ανεργία σε σχέση με την περίοδο του Bretton Woods (Πίνακας 3). Οι οικονομικές κρίσεις της περιόδου αυτής ήταν πιο έντονες και εμφανίζονταν με μεγαλύτερη συχνότητα, επηρεάζοντας αρνητικά το σύνολο των χωρών. Αξίζει όμως να σημειωθεί ότι μέχρι και το 2008 οι ιδιώτες επενδυτές πολύ συχνά επιτύγχαναν υψηλότερες αποδόσεις από ότι παλαιότερα. Συνοψίζοντας θα μπορούσαμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι τα κράτη δυσκολεύτηκαν ή και απέτυχαν να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα της φιλελευθεροποιημένης παγκόσμιας οικονομίας, όπου οι αγορές έχουν ενισχυμένο λόγο και ρόλο. Αντίθετα η ιδιωτική πρωτοβουλία και εν γένει το άτομο απελευθερωμένο από τα κρατικά δεσμά μπόρεσε να μεγαλοουργήσει.

Πίνακας 3 : BRICS. Μέσοι ρυθμοί αύξησης πραγματικού ΑΕΠ, 1980-2008
(ποσοστό)

Χώρα	1980-1990	1990-2000	2001-2005	2006	2007	2008
Βραζιλία	2,8	2,9	2,8	3,7	5,7	5,1
Ρωσία	-	-4,7	6,2	7,4	8,1	5,6
Ινδία	5,8	6,0	6,9	9,8	9,3	7,3
Κίνα	10,3	10,4	9,6	11,6	13,0	9,0
Νότιος Αφρική	1,6	2,1	4,0	5,4	5,1	3,1
Ανεπτυγμένες Χώρες	3,1	2,8	1,9	2,8	2,5	0,8

Πηγή: Arroio, Ana και Scerri, Mario (2013)

2.5 Συμπέρασμα

Μια από τις διαχρονικότερες διαμάχες στην οικονομική επιστήμη είναι αυτή μεταξύ των υποστηρικτών των συναλλαγματικών καθεστώτων με σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες, όπως ο “Κανόνας του Χρυσού” και το Bretton Woods, και των υποστηρικτών των ελεύθερα κυμαινόμενων ισοτιμιών. Οι Michael D. Bordo και Barry Eichengreen στο άρθρο τους “A Retrospective on the Bretton Woods System : Lessons for International Monetary Reform” συνέκριναν τα οικονομικά στοιχεία των χωρών του G7, από το 1881 μέχρι και το 1989, προσπαθώντας να δώσουν απάντηση στο ποιο από τα συναλλαγματικά καθεστώτα ήταν το καλύτερο. Κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι αυτό του Bretton Woods, ειδικά για την περίοδο 1959 -1970, ήταν το πιο σταθερό και αποδοτικό. Παρόλα αυτά η έρευνά τους αφορούσε μόνο ένα περιορισμένο αριθμό κρατών και μάλιστα μόνο βιομηχανικές χώρες. Για να μπορέσουμε να καταλήξουμε σε αξιόπιστα συμπεράσματα θα πρέπει να μελετηθεί ένα πολύ μεγαλύτερο δείγμα χωρών, το οποίο θα αποτελείται τόσο από βιομηχανικές χώρες όσο και από αναπτυσσόμενες χώρες. Το εγχείρημα αυτό είναι εξαιρετικά δύσκολο καθώς για τις περισσότερες χώρες δεν υπάρχουν επαρκή οικονομικά στοιχεία και ως εκ τούτου είναι μικρής επιστημονικής συμβολής. Ο λόγος είναι εξαιρετικά απλός. Σ' έναν κόσμο όπου τα κράτη αποτελούν το βασικό δρώντα, οι οικονομικές αποφάσεις σχεδόν ποτέ δεν λαμβάνονται με γνώμονα τη βέλτιστη οικονομική απόδοση. Για παράδειγμα, η πρόταση του Keynes στο Bretton Woods για τη δημιουργία του *banco*, ήταν από οικονομικής άποψης ορθότερη εκείνης του White ο οποίος υποστήριζε την υιοθέτηση του αμερικανικού δολαρίου ως παγκόσμιο αποθεματικό νόμισμα. Τελικά για πολιτικούς λόγους η άποψη του White που προωθούσε τα συμφέροντα των ΗΠΑ, υπερίσχυσε. Οι ΗΠΑ όντας ο ένας εκ των δύο νικητών του Β' Παγκοσμίου Πολέμου (ο άλλος ήταν η Σοβιετική Ένωση) και με αποδυναμωμένες τις υπόλοιπες δυτικοευρωπαϊκές δυνάμεις, Ηνωμέ-

νο Βασίλειο και Γαλλία, αποτέλεσε την κυρίαρχη ηγεμονική δύναμη του δυτικού ημισφαιρίου. Εκμεταλλευόμενη τη θέση ισχύος της, ήταν σε θέση να υπαγορεύει και να επιβάλλει τους όρους του υπό διαμόρφωση συναλλαγματικού συστήματος.

Εν κατακλείδι, οι διεθνείς οικονομικές σχέσεις αποτελούν μέρος των διεθνών σχέσεων και ως τέτοιο, κατά κύριο λόγο, επηρεάζονται από την εκάστοτε ισορροπία ισχύος μεταξύ των κρατών και όχι απαραίτητα από την ορθή οικονομική σκέψη. Συμπερασματικά καθοριστικό παράγοντα για το υπό διαμόρφωση διεθνές συναλλαγματικό σύστημα αποτελεί η μορφή του διεθνούς συστήματος και ο καταμερισμός ισχύος σε αυτό, τουλάχιστον για όσο χρονικό διάστημα κύριος δρών παραμένει το κράτος.

Κεφάλαιο 3: Διεθνές Σύστημα

3.1 Εισαγωγή

Το διεθνές σύστημα απαρτίζεται από μονάδες (κράτη, πολυεθνικές εταιρίες, μη κυβερνητικές οργανώσεις, άτομα) που αλληλοεπηρεάζονται με κάθε τρόπο (Παπασωτηρίου, 2008). Σύμφωνα με τη θεωρία του ρεαλισμού των διεθνών σχέσεων ο βασικός δρών του διεθνούς συστήματος είναι τα κράτη και το διεθνές σύστημα είναι άναρχο, δηλαδή, δεν υπάρχει καμία αρχή ανώτερη από τα κράτη η οποία να ρυθμίζει τις μεταξύ τους σχέσεις. Παρόλα αυτά, κατά την περίοδο της αποικιοκρατίας και της αποαποικιοποίησης, το νεότερο ευρωπαϊκό σύστημα των κυρίαρχων κρατών επεκτάθηκε και εδραιώθηκε παγκοσμίως, δίνοντας μας τη δυνατότητα πλέον να μιλάμε για διεθνή κοινωνία. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός εκκρεμούς, το οποίο στη μία άκρη του έχει την αναρχία και τη λογική των συνεπειών και στην άλλη άκρη του τη διεθνή κοινωνία, το διεθνές δίκαιο, τους διεθνείς θεσμούς και τη λογική του πρέποντος. Όσο πιο ασφαλή αισθάνονται τα κράτη, τόσο το εκκρεμές κινείται προς το άκρο της διεθνούς κοινωνίας. Αντίθετα όσο πιο ανασφαλή αισθάνονται, τόσο το εκκρεμές κινείται προς την αναρχία. Το παραπάνω συμπέρασμα μας οδηγεί στο εξής ερώτημα: “Πότε τα κράτη αισθάνονται ασφαλή;”. Το ερώτημα αυτό είναι εξαιρετικά δύσκολο να απαντηθεί αφού εξαρτάται αποκλειστικά από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του κάθε κράτους, όπως η ιστορία του και οι παραστάσεις κινδύνου, με αποτέλεσμα το κάθε κράτος να ορίζει διαφορετικά την ασφάλειά του.

Φαινομενικά η παραπάνω ανάλυση καταλήγει σε αδιέξοδο, αφού αν και σωστή είναι αποπροσανατολιστική. Στο διεθνές σύστημα δεν ασκούν όλα τα κράτη την ίδια επιρροή. Το διεθνές σύστημα επηρεάζεται κυρίως από τις μεγάλες δυνάμεις και ειδικότερα τη μεταξύ τους ισορροπία ισχύος. Σύμφωνα με τον Emerich de Vattel, ισορροπία ισχύος είναι “μια κατάσταση όπου καμία δύναμη (κράτος) δεν βρίσκεται σε προεξέχουσα θέση ώστε να μπορεί να επιβάλλει το νόμο στους άλλους” (Ηφαιστος, 2003). Με τη σειρά της, η ισορροπία ισχύος εξαρτάται από την αρχιτεκτονική του διεθνούς συστήματος, όπως διεξοδικότερα θα αναλυθεί στη συνέχεια. Γιατί όμως μας αφορά η κίνηση αυτή του εκκρεμούς;

Τα διεθνή συναλλαγματικά καθεστώτα όπως και όλα τα διεθνή καθεστώτα, μπορούν να εγκαθιδρυθούν, είτε μέσω συνεργασίας, είτε μέσω επιβολής από τον ισχυρότερο δρώντα του συστήματος. Συνεπώς για να μπορέσουμε να καταλάβουμε πόσο πιθανό είναι να εδραιωθεί ένα διεθνές συναλλαγματικό καθεστώς, μας ενδιαφέρει αρχικά η αρχιτεκτονική του διεθνούς συστήματος και ακολούθως η κατεύθυνση προς την οποία έχει την τάση να κινηθεί το εκκρεμές, μέσα σε αυτό το σύστημα. Γι' αυτό ακριβώς το λόγο μας ενδιαφέρει να μελετήσουμε τις πιθανές μορφές του διεθνούς συστήματος και τα χαρακτηριστικά τους.

3.2 Η αρχιτεκτονική του διεθνούς συστήματος

Ο John J. Mearsheimer στο βιβλίο του “Η τραγωδία των Μεγάλων Δυνάμεων” υποστηρίζει ότι το διεθνές σύστημα μπορεί να έχει τέσσερις εναλλακτικές μορφές: μη ισορροπημένο διπολισμό, ισορροπημένο διπολισμό, μη ισορροπημένο πολυπολισμό ή ισορροπημένο πολυπολισμό.

Στο μη ισορροπημένο διπολισμό υπάρχουν δύο μεγάλες δυνάμεις, η μία εκ των οποίων είναι πολύ πιο ισχυρή από την άλλη. Η μορφή αυτή είναι δύσκολο να υπάρξει στον πραγματικό κόσμο (Mearsheimer, 2011). Στον ισορροπημένο διπολισμό κυριαρχούν δύο μεγάλες δυνάμεις με περίπου ίση ισχύ. Δηλαδή κανένα από τα δύο αυτά κράτη δεν είναι καθοριστικά ισχυρότερο από το άλλο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι ΗΠΑ και η Σοβιετική Ένωση την περίοδο του ψυχρού πολέμου. Στο μη ισορροπημένο πολυπολισμό υπάρχουν τρεις ή περισσότερες μεγάλες δυνάμεις, η μία εκ των οποίων έχει μεγαλύτερη ισχύ από τις υπόλοιπες και ταυτόχρονα ικανή ισχύ ώστε να έχει ισχυρές πιθανότητες να κερδίσει συνασπισμένες όλες τις υπόλοιπες μαζί. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίοδος 1939-1945, που η ναζιστική Γερμανία αποτελούσε δυνητικό ηγεμόνα. Τέλος, στον ισορροπημένο πολυπολισμό υπάρχουν τρεις ή περισσότερες μεγάλες δυνάμεις οι οποίες έχουν σχετικά ίση μεταξύ τους ισχύ. Παράδειγμα η περίοδος του Μεσοπολέμου.

Για να γίνει δυνατό να κατανοήσουμε το πόσο πιθανή είναι η εγκαθίδρυση ενός διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος, δεν αρκεί μόνο η ανάλυση της αρχιτεκτονικής του διεθνούς συστήματος, αλλά και ο προσδιορισμός της κίνησης του εκκρεμούς, που ορίσαμε στην αρχή του κεφαλαίου.

3.3 Κίνηση του Εκκρεμούς

Στον ισορροπημένο διπολισμό οι δύο κυρίαρχες μεγάλες δυνάμεις αποτελούν τους πόλους του διεθνούς συστήματος γύρω από τους οποίους συσπειρώνονται όλοι οι υπόλοιποι, σχηματίζοντας δύο αντίπαλα “στρατόπεδα”. Συνήθως, τα μέλη του εκάστοτε στρατοπέδου μοιράζονται ένα κοινό ιδεολογικό υπόβαθρο, κοινές παραστάσεις απειλής και ταύτιση συμφερόντων, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό. Σκοπός του ηγέτη του εκάστοτε στρατοπέδου είναι η μεγιστοποίηση της ισχύος του και η μεταβολή της ισορροπίας ισχύος προς όφελός του, ενώ τα υπόλοιπα μέλη εισέρχονται είτε από φόβο για τον αντίπαλο πόλο, είτε εξαναγκαστικά, αφού είναι δύσκολο να κρατήσουν ουδέτερη στάση σε ένα εξαιρετικά πολωμένο κλίμα. Ανεξαρτήτως της αιτίας, κοινή επιδίωξη όλων των μελών του κάθε στρατοπέδου είναι η στενή συνεργασία και η μεγιστοποίηση της ισχύος τους, με τελικό στόχο την υπέρ τους ανατροπή της ισορροπίας ισχύος, ή την κατ' ελάχιστον διατήρησή της. Φυσικό επακόλουθο της επιδίωξης αυτής είναι η δημιουργία στενών στρατιωτικών

δεσμών με τη δημιουργία συμμαχιών ή στρατιωτικών οργανισμών, όπως το NATO και το Σύμφωνο της Βαρσοβίας. Επίσης ιδιαίτερη έμφαση δίνεται και στον οικονομικό τομέα, αφού η οικονομική ευρωστία αποτελεί βασική προϋπόθεση για τη δημιουργία και τη συντήρηση της στρατιωτικής ισχύος. Συμπερασματικά, σε ένα διεθνές σύστημα το οποίο χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη ισορροπημένου διπολισμού, το εκκρεμές που περιγράψαμε θα κινηθεί προς την κατεύθυνση της διεθνούς συνεργασίας και αυτό έχει ως αποτέλεσμα να είναι μεγάλες οι πιθανότητες εγκαθίδρυσης συναλλαγματικού καθεστώτος. Κρίνεται σκόπιμο να τονιστεί ότι η διεθνής συνεργασία που θα προκύψει δεν θα είναι οικειοθελής αλλά επιβεβλημένη από τις ισχυρότερες δυνάμεις/πόλους. Αυτό με τη σειρά του θα προκαλέσει τη δημιουργία δυο ανταγωνιστικών συναλλαγματικών καθεστώτων, ένα για το κάθε “στρατόπεδο”, τα οποία θα εξυπηρετούν τα συμφέροντα των δύο μεγάλων δυνάμεων.

Ο μη ισορροπημένος πολυπολισμός αποτελεί μία από τις ασταθέστερες πιθανές μορφές του διεθνούς συστήματος και αυτό γιατί οι δυνητικοί ηγέτες είναι εξαιρετικά πιθανό να συγκρουστούν με τις υπόλοιπες μεγάλες δυνάμεις του συστήματος (Mearsheimer, 2011). Υπό αυτό το καθεστώς τα κράτη αισθάνονται εξαιρετικά ανασφαλή και προσπαθούν να εξισορροπήσουν τον ή τους πιθανούς αντιπάλους τους. Ο τρόπος εξισορρόπησης που θα επιλέξει η κάθε μεγάλη δύναμη διαφέρει, ανάλογα με την ένταση της απειλής που υπάρχει από το δυνητικό ηγεμόνα. Οι μεγάλες δυνάμεις που βρίσκονται μακρύτερα θα επιλέξουν, κατά πάσα πιθανότητα, τη μεταφορά βαρών, ενώ αυτές που βρίσκονται εγγύτερα θα δώσουν έμφαση στην εσωτερική εξισορρόπηση (Mearsheimer, 2011). Συμπερασματικά, σε ένα διεθνές σύστημα το οποίο χαρακτηρίζεται από μη ισορροπημένο πολυπολισμό, το εκκρεμές μας θα κινηθεί προς την πλευρά της αναρχίας και τη λογική των συνεπειών. Σε ένα τέτοιο περιβάλλον που υπερισχύουν οι παραστάσεις απειλής, οι πιθανότητες συνεννόησης ή επιβολής ενός συναλλαγματικού καθεστώτος είναι εξαιρετικά μειωμένες και είναι ιδιαίτερα πιθανό το κάθε κράτος να επιλέξει προστατευτικές οικονομικές και νομισματικές πολιτικές.

Στον ισορροπημένο πολυπολισμό οι μεγάλες δυνάμεις του διεθνούς συστήματος βρίσκονται σε κατάσταση ισορροπίας μεταξύ τους και είτε οι παραστάσεις απειλής ατονούν, είτε εισέρχονται σε μια κατάσταση που η μια δύναμη παρατηρεί διεξοδικά την άλλη, προσπαθώντας να αποφύγει τη μεταβολή στην ισορροπία δυνάμεων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα το εκκρεμές να κινείται προς την κατεύθυνση της διεθνούς συνεργασίας, αυξάνοντας τις πιθανότητες εγκαθίδρυσης ενός διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος. Παρόλα αυτά λείπει ένας ισχυρός πόλος που θα αναγκάσει τους δρώντες να υιοθετήσουν ένα κοινό συναλλαγματικό καθεστώς ή ο δυνητικός ηγεμόνας, η εξισορρόπηση του οποίου θα οδηγήσει τους υπόλοιπους στο να συνεργαστούν. Το πιθανότερο είναι να υπερισχύσει ένα σύστημα ελεύθερα κυμαινόμενων συναλλαγματικών ισοτιμιών ή να δημιουργηθούν πολλές περιφερειακές οικονομικές ενώσεις ή συνεργασίες, καθώς οι διάφορες μεγάλες δυνάμεις θα προσπαθούν να αλλάξουν την ισορροπία ισχύος υπέρ τους, συνασπιζόμενες μετα-

ξύ τους ή με άλλους μικρότερους περιφερειακούς παίκτες.

Στη συνέχεια του παρόντος κεφαλαίου θα μελετήσουμε τα νομισματικά καθεστώτα που επικράτησαν σε δεδομένες χρονικές περιόδους της ιστορίας και θα προσπαθήσουμε να επιβεβαιώσουμε τις παραπάνω υποθέσεις. Ουσιαστικά θα προσπαθήσουμε να αποδείξουμε την ύπαρξη σύνδεσης μεταξύ της δομής του διεθνούς συστήματος και της μορφή του διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος. Ειδικότερα, θα αποδείξουμε την σύνδεση συγκεκριμένων μορφών του διεθνούς συστήματος με συγκεκριμένους τύπους διεθνών συναλλαγματικών καθεστώτων.

3.4 Η Ιστορία μέχρι σήμερα

Σύμφωνα με την ανάλυση του Mearsheimer, η ιστορία του διεθνούς συστήματος μπορεί να διαιρεθεί σε επτά περιόδους:

1. Ναπολεόντεια εποχή I (1792-93). Χαρακτηρίζεται ως ισορροπημένος πολυπολιτισμός
2. Ναπολεόντεια εποχή II (1793-1815). Χαρακτηρίζεται ως μη ισορροπημένος πολυπολιτισμός
3. 19ος αιώνας (1815-1902). Χαρακτηρίζεται ως ισορροπημένος πολυπολιτισμός
4. Εποχή του Kaiserreich (1903-1918). Χαρακτηρίζεται ως μη ισορροπημένος πολυπολιτισμός
5. Χρόνια του Μεσοπολέμου (1919-1938). Χαρακτηρίζεται ως ισορροπημένος πολυπολιτισμός
6. Ναζιστική εποχή (1939-1945). Χαρακτηρίζεται ως μη ισορροπημένος πολυπολιτισμός
7. Ψυχρός Πόλεμος (1945-1990). Χαρακτηρίζεται ως διπολιτισμός

Αντίστοιχα, η ιστορία των διεθνών συναλλαγματικών καθεστώτων μπορεί να χωριστεί στις παρακάτω περιόδους:

1. 1870-1914. Χαρακτηρίζεται από την επικράτηση του Κανόνα του Χρυσού. Η περίοδος αυτή είναι γνωστή και ως η “Πρώτη Παγκοσμιοποίηση”
2. 1919-1939. Χαρακτηρίζεται από την επικράτηση ελεύθερα κυμαινόμενων ισοτιμιών αλλά και την παράλληλη εφαρμογή προστατευτικών πολιτικών από την πλειοψηφία των κρατών καθώς και την αποπαγκοσμιοποίηση με περιορισμό της διεθνούς εμπορικής δραστηριότητας
3. 1945-1971. Χαρακτηρίζεται από την επικράτηση του συστήματος σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών Bretton Woods
4. 1971-Σήμερα. Χαρακτηρίζεται από την επικράτηση ενός υβριδικού συναλλαγματικού συστήματος, με την πλειοψηφία των χωρών να επιλέγουν και να υιοθετούν συστήματα ελεύθερα κυμαινόμενων ισοτιμιών (Πίνακας 4).

**Πίνακας 4 : Σύνδεση δομής διεθνούς συστήματος –
Διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος**

Περίοδος	Διεθνές Σύστημα	Διεθνές Συναλλαγματικό Καθεστώς
1792-1793	Ναπολεόντεια εποχή I	
1793-1815	Ναπολεόντεια εποχή II	
1815-1870	19ος αιώνας	
1870-1902	19ος αιώνας	
1903-1914	Εποχή του Kaiserreich	Κανόνας Χρυσού
1914-1918	Εποχή του Kaiserreich	
1919-1938	Χρόνια του Μεσοπολέμου	Ελεύθερα Κυμαινόμενες Ισοτιμίες
1939-1945	Ναζιστική εποχή	
1945-1971	Ψυχρός Πόλεμος	Σταθερές Συναλλαγματικές Ισοτιμίες Bretton Woods
1971-1990	Ψυχρός Πόλεμος	Υβριδικό Συναλλαγματικό Σύστημα

Συνέπεια των παραπάνω είναι το ότι η οικονομική ιστορία μπορεί να χωριστεί σε δύο μεγάλες περιόδους: Την περίοδο του Κανόνα του Χρυσού και την σύγχρονη περίοδο. Δυστυχώς από την πρώτη περίοδο δεν μπορούν να εξαχθούν χρήσιμα στοιχεία για την μελέτη μας, αφού έχουμε ένα καλά εδραιωμένο διεθνές συναλλαγματικό καθεστώς το οποίο δεν μεταβάλλεται, παρά τις όποιες αλλαγές στη μορφή του διεθνούς συστήματος. Είναι προφανές ότι το καθεστώς αυτό προσέφερε μια άνευ προηγουμένου σταθερότητα και ασφάλεια, χαρακτηριστικά που ήταν απαραίτητα καθώς ο κόσμος προχωρούσε αργά, αλλά σταθερά, προς μια πιο ολοκληρωμένη και παγκοσμιοποιημένη οικονομία. Παρόλα αυτά, στις αρχές του 20ού αιώνα γίνεται φανερό ότι το σύστημα αυτό δεν μπορεί πλέον να ακολουθήσει και να υποστηρίξει, τόσο την ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου, όσο και του χρηματοοικονομικού τομέα που αρχίζει να μεγεθύνεται με ταχύτατους ρυθμούς. Έτσι έχουμε την αρχή της σύγχρονης οικονομικής εποχής από τη μελέτη της οποίας θα εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα.

Από το 1919 μέχρι το 1938, το διεθνές σύστημα χαρακτηρίζεται ως ισορροπημένος πολυπολισμός, με κύριους δρώντες στο ευρωπαϊκό σύστημα το Ηνωμένο Βασίλειο, τη Γαλλία, τη Γερμανία, την Ιταλία και τη Σοβιετική Ένωση. Την περίοδο αυτή δεν υπάρχει κανένας δυνητικός ηγεμόνας, αλλά το Ηνωμένο Βασίλειο και η Γερμανία ξεχωρίζουν στον οικονομικό τομέα. Παρά την απουσία δυνητικού ηγεμόνα ο ανταγωνισμός μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων και κυρίως του Ηνωμένου Βασιλείου και Γερμανίας είναι έντονος, αφού η μία μεγάλη δύναμη προσπαθεί να κερδίσει κάποιο πλεονέκτημα έναντι της άλλης. Ο ανταγωνισμός αυτός είναι ιδιαίτερα έντονος στον οικονομικό και βιομηχανικό τομέα. Συμπερασματικά έχουμε την αποδοχή της κατάστασης ισορροπίας από τις μεγάλες δυνάμεις, αλλά ταυτόχρονα υποβόσκει η προσπάθεια για τη σταδιακή και μεθοδική προσπάθεια ανατροπής της. Η κατάσταση αυτή απεικονίζεται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο στο διεθνές συναλλαγματικό καθεστώς της περιόδου αυτής, το οποίο χαρακτηρίζεται από την

επικράτηση ελεύθερα κυμαινόμενων ισοτιμιών, αλλά και την παράλληλη εφαρμογή προστατευτικών πολιτικών από την πλειοψηφία των κρατών, με στόχο την προστασία των οικονομιών τους και κυρίως της βιομηχανίας τους από τον διεθνή ανταγωνισμό. Τα κράτη μέσω της υιοθέτησης ενός συναλλαγματικού καθεστώτος ελεύθερα κυμαινόμενων ισοτιμιών αποδέχονται ένα καθεστώς όπου θα ανταγωνίζονται επί ίσοις όροις και βάση των πραγματικών οικονομικών δυνατοτήτων τους. Ταυτόχρονα όμως προσπαθούν με προστατευτικές πολιτικές να αλλοιώσουν τη λειτουργία των αγορών και να αμβλύνουν τις αρνητικές επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης, προσπαθώντας να αποκτήσουν πλεονέκτημα έναντι των ανταγωνιστών τους. Αυτή η αναξιόπιστη και οικονομικά ανορθολογική συμπεριφορά των κρατών ήταν ένας από τους κυριότερους λόγους που οδήγησε και στη μεγάλη κρίση του Μεσοπολέμου.

Από το 1939 μέχρι το 1945, το διεθνές σύστημα χαρακτηρίζεται ως μη ισορροπημένος πολυπολισμός με κύριους δρώντες το Ηνωμένο Βασίλειο, τη Γερμανία και τη Σοβιετική Ένωση. Οι Ηνωμένες Πολιτείες μπορούν επίσης να χαρακτηριστούν ως κύριος δρών, αλλά μόνο μετά την είσοδό τους στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, το Δεκέμβριο του 1941. Την περίοδο αυτή όμως, υπάρχει ένας δυνητικός ηγεμόνας, η ναζιστική Γερμανία. Για το λόγο αυτό η δομή του διεθνούς συστήματος χαρακτηρίζεται ως μη ισορροπημένος πολυπολισμός. Η περίοδος αυτή είναι ιδιαίτερα πολυτάραχη και ασταθής αφού οι υπόλοιπες μεγάλες δυνάμεις προσπαθούν με όλα τα δυνατά μέσα (εσωτερική ή εξωτερική εξισορρόπηση, μεταφορά βαρών, κατάτριβή τρίτων κλπ) να εξισορροπήσουν το δυνητικό ηγεμόνα του συστήματος, τη Γερμανία. Ο έντονος αυτός ανταγωνισμός και ουσιαστικά η προετοιμασία των μεγάλων δυνάμεων για την επικείμενη σύγκρουση, επηρεάζει καθοριστικά το διεθνές συναλλαγματικό καθεστώς. Έτσι έχουμε ουσιαστικά την κατάρρευση του διεθνούς εμπορίου και μαζί του την κατάρρευση του διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος. Έχουμε έναν κόσμο στα πρόθυρα του πολέμου που το μεγαλύτερο μέρος των διαθέσιμων πόρων των κρατών περιορίζονται στο εσωτερικό τους και κατευθύνονται στην πολεμική προπαρασκευή (Πίνακας 5).

Πίνακας 5 : Η κινητοποίηση του καθαρού εθνικού προϊόντος για τον πόλεμο: Η.Π.Α., Ηνωμένο Βασίλειο, ΕΣΣΔ, και Γερμανία, 1938-1945 (ποσοστό του εθνικού εισοδήματος)

Έτη	ΗΠΑ	Ην.Βασίλειο	ΕΣΣΔ	Γερμανία
1938	-	2	-	18
1939	2	8	-	24
1940	3	31	20	36
1941	14	41	-	44
1942	40	43	66	52
1943	53	47	58	60
1944	54	47	52	-
1945	44	36	-	-

Πηγή: Harrison, Mark (1988)

Από το 1945 μέχρι το 1990, το διεθνές σύστημα χαρακτηρίζεται ως διπολικό, με κύριους δρώντες τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και τη Σοβιετική Ένωση. Την περίοδο αυτή έχουμε τον έντονο ανταγωνισμό των Η.Π.Α. με τη Σοβιετική Ένωση και την προσπάθεια των πρώτων να εμποδίσουν την ανάδειξη της δεύτερης σε περιφερειακό ηγεμόνα στην Ευρώπη και την Ασία, γεγονός που θα απειλούσε άμεσα τα αμερικανικά συμφέροντα. Γενικά είναι μια έντονα πολωμένη περίοδος όπου ο κόσμος συσπειρώθηκε γύρω από τις δύο μεγαλύτερες δυνάμεις του συστήματος, αλλά ταυτόχρονα και μια πολύ σταθερή περίοδος, εκτός ελάχιστων περιπτώσεων (Κρίση της Κούβας). Τα παραπάνω χαρακτηριστικά του διεθνούς συστήματος επηρεάζουν καταλυτικά και το διεθνές συναλλαγματικό καθεστώς. Ουσιαστικά δεν μπορούμε να μιλάμε για ένα ενιαίο διεθνές συναλλαγματικό καθεστώς, αφού και εδώ ο κόσμος έχει χωριστεί στα δύο. Από τη μία πλευρά έχουμε την COMECON και από την άλλη το σύστημα του Bretton Woods. Και τα δυο αυτά συστήματα, αν και από διαφορετική ιδεολογική προσέγγιση το καθένα, προσπαθούν να δημιουργήσουν ένα σταθερό περιβάλλον όπου οι οικονομίες των κρατών που συμμετείχαν να μπορούν να ακμάζουν και να μεγεθύνονται. Παρόλα αυτά, η κατάσταση αυτή διατηρείται μέχρι το 1971 όπου έχουμε και την κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods. Οι οικονομικοί λόγοι που οδήγησαν στην κατάρρευσή του ήταν πολλοί και αναλύθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο. Ο πολιτικός όμως λόγος ήταν το ότι οι σύμμαχοι των ΗΠΑ, μετά την ανάκαμψη και την ισχυροποίηση των οικονομιών τους, άρχισαν να αναζητούν ανεξάρτητο πολιτικό και οικονομικό λόγο στη διεθνή σκηνή, με κυριότερο εκφραστή αυτής της ιδέας τη Γαλλία. Έτσι έχουμε τη διαμόρφωση ενός διεθνούς συστήματος το οποίο αρχικά αφορούσε μόνο το δυτικό κόσμο όπου αδιαμφισβήτητος ηγέτης ήταν οι ΗΠΑ και γύρω του υπήρχαν μικρότερες περιφερειακές δυνάμεις οι οποίες αφήνονται να δράσουν ανεξάρτητα όσο οι στόχοι της πολιτικής τους δεν εμποδίζουν τα σχέδια των ΗΠΑ. Με τη σταδιακή κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης εισέρχονται σε αυτή τη δομή σχεδόν το σύνολο των κρατών, διαμορφώνοντας έτσι το σύγχρονο μη ισορροπημένο πολυπολικό κόσμο. Από το 1971 έως σήμερα, το διεθνές συναλλαγματικό καθεστώς αντικατοπτρίζει αυτή ακριβώς την πραγματικότητα και έτσι έχουμε την επικράτηση ενός υβριδικού συναλλαγματικού συστήματος με την πλειοψηφία των χωρών να επιλέγουν και να υιοθετούν συστήματα ελεύθερα κυμαινόμενων ισοτιμιών. Κάποιες όμως από αυτές σχηματίζουν νομισματικές ενώσεις ή ακολουθούν πολιτικές σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών. Ουσιαστικά έχουμε ένα διεθνές σύστημα υπό μετάβαση, από την παρούσα δομή, σε μια νέα, άγνωστη προς το παρόν και ένα υβριδικό διεθνές συναλλαγματικό καθεστώς το οποίο αποτυπώνει αυτή ακριβώς τη μεταβατική κατάσταση.

3.5 Συμπέρασμα

Τελικά καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η μορφή του διεθνούς συναλ-

λαγματικού καθεστώτος ακολουθεί τη δομή του διεθνούς συστήματος. Αυτό είναι απόλυτα φυσιολογικό αφού η οικονομία είναι ένας από τους σημαντικότερους συντελεστές ισχύος, αν όχι ο σημαντικότερος. Ο πλούτος αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο για τη δημιουργία και συντήρηση ισχυρών και σύγχρονων ενόπλων δυνάμεων. Παράλληλα, ένας πόλεμος είναι ιδιαίτερα δαπανηρός και απαιτεί τεράστιους οικονομικούς πόρους. Συνοπτικά, οι στόχοι ενός κράτους επηρεάζονται καθοριστικά από τη δομή του διεθνούς συστήματος και την ισορροπία ισχύος σ' αυτό, με την σειρά τους οι στόχοι που θέτει ένα κράτος επηρεάζουν και καθορίζουν τον τρόπο με τον οποίο θα διαχειριστεί τα οικονομικά του ζητήματα και τις πολιτικές (οικονομικές, κοινωνικές κλπ) τις οποίες θα εφαρμόσει.

Άρα σε ένα μη ισορροπημένο πολυπολικό σύστημα ένα κράτος θα επιλέξει να κρατήσει τον πλούτο στο εσωτερικό του και να τον κατευθύνει προς τη προσπάθεια εξισορρόπησης του αντιπάλου ή την πολεμική προπαρασκευή, γεγονός που το ωθεί στην υιοθέτηση προστατευτικών οικονομικών πολιτικών. Τελικά μέσω της συσσώρευσης των αρνητικών επιδράσεων από την καθολική εφαρμογή τέτοιων μέτρων, από το σύνολο των κρατών, θα οδηγηθούμε στο πάγωμα της διεθνούς εμπορικής δραστηριότητας και την κατάρρευση του διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος. Σε ένα ισορροπημένο πολυπολικό σύστημα τα κράτη, είτε επειδή αισθάνονται πιο ασφαλή, είτε επειδή επιδιώκουν την ανάδειξή τους σε δυνητικό ηγεμόνα, προωθούν τη μεταξύ τους συνεργασία, γεγονός που επηρεάζει θετικά την πιθανότητα εγκαθίδρυσης διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος. Στην περίπτωση που επιδιώκεται η διατήρηση της ισορροπίας ισχύος πιθανότερη είναι η επικράτηση ενός συστήματος ελεύθερα κυμαινόμενων ισοτιμιών, ενώ στη περίπτωση που κάποιο ή κάποια κράτη επιδιώκουν την ανατροπή της ισορροπίας ισχύος και την ανάδειξή τους σε δυνητικό περιφερειακό ηγεμόνα, πιθανότερη είναι η επικράτηση περιφερειακών συναλλαγματικών καθεστώτων ή η υιοθέτηση αυτόνομης συναλλαγματικής πολιτικής από αυτά τα κράτη, με στόχο την εξασφάλιση ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος.

Εν κατακλείδι, μπορούμε να καταλήξουμε στην ύπαρξη έμμεσης σύνδεσης μεταξύ δομής του διεθνούς συστήματος και διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος. Για την ακρίβεια υπάρχει άμεση σύνδεση των στόχων των κρατών και του διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος. Με την σειρά τους οι στόχοι που θέτει ένα κράτος επηρεάζουν τις πολιτικές που αυτό θα ακολουθήσει, άρα και την στάση του (αποδοχή ή απόρριψη) προς την εγκαθίδρυση ενός διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος. Έτσι, το γεγονός ότι οι στόχοι των κρατών επηρεάζονται καθοριστικά από τη δομή του διεθνούς συστήματος δημιουργεί μια έμμεση σχέση μεταξύ δομής του διεθνούς συστήματος και του διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος. Αυτή η τριπλή σχέση δομής συστήματος, αποδεικνύεται από την μελέτη της ιστορίας μέχρι και σήμερα, και μπορεί συνοπτικά να παρουσιαστεί στον παρακάτω πίνακα 6.

Πίνακας 6 : Σύνδεση δομής διεθνούς συστήματος - Διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος

Δομή Διεθνούς Συστήματος	Στόχοι Μεγάλων Δυνάμεων	Συναλλαγματικό Καθεστώς
Διπολισμός	Ανατροπή της Ισορροπίας Ισχύος με τελικό στόχο την επικράτηση επί του αντιπάλου	Μεγάλες πιθανότητες εγκαθίδρυσης, με πιθανότερη μορφή αυτή του συστήματος του Bretton Woods
Μη ισορροπημένος πολυπολισμός	Εξισορρόπηση του δυνητικού ηγεμόνα (συνεργασία)	Μεγάλες πιθανότητες εγκαθίδρυσης, με πιθανότερη μορφή περιφερειακές συνεργασίες
Μη ισορροπημένος πολυπολισμός	Εξισορρόπηση του δυνητικού ηγεμόνα (μη συνεργασία)	Μικρές πιθανότητες εγκαθίδρυσης, προστατευτισμός, κατάρρευση διεθνούς εμπορίου
Ισορροπημένος Πολυπολισμός	Αποδοχή Ισορροπίας Ισχύος και συνεργασία	Μέτριες πιθανότητες εγκαθίδρυσης, με πιθανότερη μορφή ένα σύστημα ελεύθερα κυμαινόμενων ισοτιμιών
Ισορροπημένος Πολυπολισμός	Προσπάθεια Ανατροπής της Ισορροπίας Ισχύος	Μικρές πιθανότητες εγκαθίδρυσης, με πιθανότερη μορφή περιφερειακές συνεργασίες

Κεφάλαιο 4: Τρία Σενάρια Μελλοντικών Διεθνών Συναλλαγματικών Καθεστώτων

4.1 Εισαγωγή

Το υβριδικό διεθνές συναλλαγματικό καθεστώς που έχει επικρατήσει τις τελευταίες δεκαετίες, μετά την κατάρρευση του συστήματος σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών Bretton Woods, έχει φτάσει στα όρια του και η ανάγκη αλλαγής του αποτελεί κοινή παραδοχή όλων, όπως διεξοδικά αναλύθηκε στο εισαγωγικό κεφάλαιο της παρούσας μελέτης. Άποψη του γράφοντος είναι ότι η ρύθμιση του μελλοντικού διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος μπορεί να ακολουθήσει δύο διακριτές και αντίθετες κατευθύνσεις. Η πρώτη κατεύθυνση είναι η “φυγή” προς το παρελθόν, με πιθανή επαναφορά ενός νέου κανόνα του χρυσού ή ενός νέου Bretton Woods. Η δεύτερη κατεύθυνση είναι η “φυγή” προς τα εμπρός, με γενναία βήματα προς περισσότερη διεθνή ολοκλήρωση, ενίσχυση της παγκοσμιοποίησης και χρήση ενός πραγματικά ελεύθερου συστήματος κυμαινόμενων ισοτιμιών. Στο παρόν κεφάλαιο θα αναλυθούν οι δύο κατευθύνσεις που αναφέρθηκαν και θα γίνει προσπάθεια να προβλεφθούν τα πιθανά εναλλακτικά σενάρια του μέλλοντος του διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος, ανάλογα με την κατεύθυνση που θα ακολουθήσει η διαδικασία ρύθμισής του.

4.2 Φυγή προς τα πίσω

Η ανάμνηση των εποχών της μεγάλης οικονομικής άνθισης και ευημερίας οδηγεί πολλούς, κυρίως πολιτικούς, στο συμπέρασμα ότι η αντιστροφή της παρούσας αρνητικής κατάστασης απαιτεί την αναβίωση των συνθηκών του παρελθόντος. Παρόλα αυτά μια τέτοια ανάλυση είναι επιφανειακή, καθώς οι υποστηρικτές της φαίνεται να αγνοούν μια θεμελιώδη αλήθεια, ότι δηλαδή συγκεκριμένα μέτρα επιτυγχάνουν ή αποτυγχάνουν υπό δεδομένες συνθήκες. Έτσι κάτι το οποίο πέτυχε ή απέτυχε στο παρελθόν δεν σημαίνει νομοτελειακά ότι θα επιτύχει ή αποτύχει και στο παρόν, κυρίως λόγω της αλλαγής του επικρατούντος περιβάλλοντος. Το ίδιο ισχύει και στο υπό μελέτη θέμα. Το ότι το σύστημα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών Bretton Woods ή ο κανόνας του Χρυσού υπήρξαν πετυχημένα σε μια δεδομένη χρονική περίοδο, δεν συνεπάγεται και την επιτυχία τους στο μέλλον. Η πραγματικότητα αυτή δεν εμποδίζει πολλούς αναλυτές, κυρίως πολιτικούς και οικονομολόγους που υιοθετούν μια Κευσιανική ή νεο-Κευσιανική αντίληψη του κόσμου, να υποστηρίζουν την ανάγκη αναβίωσης του συστήματος Bretton Woods ή ακόμα και του Κανόνα του Χρυσού.

4.2α Κανόνας του Χρυσού: Λείψανο του Παρελθόντος

Στην Οικονομική Επιστήμη υπάρχουν πολλά αμφιλεγόμενα θέματα, αλλά όλοι οι οικονομολόγοι συμφωνούν στο ότι ο Κανόνας του Χρυσού περιόριζε τις κεντρικές τράπεζες από την εκτύπωση/έκδοση χρήματος και τις κυβερνήσεις από το να δημιουργήσουν ελλείμματα, όταν οι οικονομικές συγκυρίες το επέβαλαν. Αποτέλεσμα ήταν η ύπαρξη του Κανόνα του Χρυσού να επιτείνει τις υφέσεις. Αυτή η έλλειψη ευελιξίας και η τάση για ενίσχυση της έντασης των υφέσεων ήταν και η κύρια αιτία της Μεγάλης Ύφεσης, καθώς οι κυβερνήσεις αναγκάστηκαν να εφαρμόσουν περιοριστική πολιτική κατά τη χειρότερη δυνατή στιγμή. Δεν είναι τυχαίο ότι όσο πιο γρήγορα μια χώρα εγκατέλειπε τον κανόνα χρυσού, τόσο πιο γρήγορα άρχιζε να ανακάμπτει. Γιατί κάποιοι επιμένουν όμως στην ανάγκη εφαρμογής του κανόνα του Χρυσού;

Οι περισσότεροι πολιτικοί ανησυχούν για δύο οικονομικά μεγέθη, τον πληθωρισμό και την ανεργία, αφού αυτά τα δύο έχουν άμεσο αντίκτυπο στο εκλογικό σώμα. Στη προσπάθειά τους να βρουν λύση στο πρόβλημα του πληθωρισμού, κατέληξαν στο πολύ απλό, αλλά λάθος συμπέρασμα ότι εάν οι κυβερνήσεις δεν μπορούν να εκτυπώσουν ή να ξοδεύουν πάρα πολλά χρήματα, οι τιμές θα πρέπει να παραμένουν σταθερές. Ο Κανόνας του Χρυσού εγγυάται τη σταθερότητα των τιμών μακροπρόθεσμα. Βραχυπρόθεσμα όμως οι τιμές μπορούν να αλλάξουν βίαια καθώς το ισοζύγιο των εμπορικών συναλλαγών ή το φυσικό απόθεμα χρυσού αλλάζει. Αυτή η έλλειψη ευελιξίας επηρεάζει αρνητικά και τον οικονομικό κύκλο και κατά συνέπεια το ποσοστό της ανεργίας, αφού οι κυβερνητικές πολιτικές μετατρέπονται από αντικυκλικές σε προκυκλικές. Ας φανταστούμε δύο χώρες, μια που αναπτύσσεται πολύ γρήγορα και μια που αναπτύσσεται πολύ αργά. Η οικονομία που αναπτύσσεται γρήγορα, θα έχει την τάση να “υπερθερμανθεί” (οικονομικό φαινόμενο που χαρακτηρίζεται από επιταχυνόμενη ανάπτυξη, πληθωρισμό και προδιάθεση για φούσκες). Στην οικονομία που αναπτύσσεται με πιο αργούς ρυθμούς, θα υπάρξει μια τάση προς αποπληθωριστικές πιέσεις και ύφεση. Οι χώρες αυτές υπό τον Κανόνα του Χρυσού αντί να έχουν μία κεντρική τράπεζα με την ικανότητα να αντισταθμίσει επιτυχώς τις τάσεις αυτές, περιορίζονται από την ανάγκη διατήρησης της συναλλαγματικής ισοτιμίας, με αποτέλεσμα την ενίσχυση των αρνητικών τάσεων στον κύκλο των επιχειρήσεων.

Ένας επιπλέον περιορισμός είναι το περιορισμένο απόθεμα σε χρυσό ή άλλα πολύτιμα μέταλλα. Οι περισσότερες κεντρικές τράπεζες στη σημερινή οικονομία έχουν πολύ μεγαλύτερες χρηματοοικονομικές υποχρεώσεις από ότι χρυσό ως αποθεματικό. Στην πραγματικότητα υπάρχει σήμερα μια αναλογία περίπου 40 ή 50 προς 1. Η προσφορά του χρυσού δεν αυξάνεται αρκετά γρήγορα, που σημαίνει ότι θα βρισκόμαστε σε μια μόνιμη κατάσταση αποπληθωρισμού. Αν η παγκόσμια οικονομία έχει ονομαστικό ρυθμό ανάπτυξης της τάξης του 6%-6,5% και η αξία του διεθνούς εμπορίου (20% του παγκόσμιου ΑΕΠ) αυξάνεται με τον ίδιο ρυθμό, τότε η

προσφορά του νομίσματος στην παγκόσμια οικονομία που απαιτείται για τη διεξαγωγή του διεθνούς εμπορίου πρέπει να αυξηθεί κατά περίπου 6%-6,5%. Το πρόβλημα που θα έπρεπε να αντιμετωπίσει ο κόσμος υπό τον Κανόνα του Χρυσού θα ήταν η μειωμένη προσφορά του χρυσού των τελευταίων ετών (Πίνακας 7) και η οποία αυξήθηκε μεσοσταθμικά λιγότερο από 2% από το 2013 έως το 2015. Δηλαδή υπάρχει μια πολύ μικρή αύξηση της προσφοράς χρυσού για να διευκολυνθεί η ανάπτυξη του εμπορίου των διεθνών αγαθών και υπηρεσιών. Δύο μόνο πιθανά αποτελέσματα μπορούν να δημιουργηθούν από την κατάσταση αυτή.

Το πρώτο είναι ο περιορισμός της οικονομικής παγκοσμιοποίησης έτσι ώστε το εμπόριο να αποτελεί μικρότερο μερίδιο της παγκόσμιας οικονομίας και η ονομαστική αξία του διεθνούς εμπορίου να περιοριστεί σε μια ετήσια ανάπτυξη παρό

Πίνακας 7 : Ετήσιες Μεταβολές στην Παγκόσμια Προσφορά Χρυσού

Έτος	Συνολική Προσφορά	Ετήσια Μεταβολή %
2013	3.051	--
2014	3.114	2,06
2015	3.165	1,63

Πηγή: Παγκόσμιο Συμβούλιο Χρυσού (WGD), (2016)

μοια με αυτή της παραγωγής χρυσού. Ο περιορισμός του ρόλου του διεθνούς εμπορίου στην παγκόσμια οικονομία θα την έκανε λιγότερο αποτελεσματική, οδηγώντας στη μείωση του βιοτικού επιπέδου εκατομμυρίων ανθρώπων. Εναλλακτικά, ο κόσμος θα μπορούσε να βιώνει συνεχείς αποπληθωριστικές πιέσεις. Αν οι τιμές μειώνονται κατά 0,5% κάθε χρόνο, το παγκόσμιο ΑΕΠ θα αυξηθεί κατά περίπου 3,0% ετησίως σε ονομαστικούς όρους. Αυτό θα συνεπαγόταν αύξηση της ονομαστικής αξίας των εξαγωγών της τάξης του 3,0% ετησίως, συμβαδίζοντας έτσι με την αύξηση της προσφοράς χρυσού. Ωστόσο, μια παγκόσμια οικονομία με επαναλαμβανόμενες εξάρσεις του αποπληθωρισμού δεν είναι καθόλου υγιής. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν η Ιαπωνία τα τελευταία χρόνια, ή οι ΗΠΑ στη δεκαετία του 1930. Ο αποπληθωρισμός επιβάλλει ένα βαρύ φορτίο για τους δανειολήπτες, γεγονός που μπορεί να επηρεάσει αρνητικά τις επενδύσεις και την επιχειρηματικότητα.

Από τα παραπάνω καθίσταται προφανές ότι η επαναφορά του Κανόνα του Χρυσού δεν έχει καμιά ουσιαστική θετική επίδραση στην παγκόσμια οικονομία και πρέπει να απορριφθεί μετά επιτάσεως ως αναποτελεσματική και αναχρονιστική. Άποψη του γράφοντα είναι ότι η μόνη πιθανότητα επαναφοράς ενός τέτοιου διεθνούς νομισματικού συστήματος είναι μετά από μια οικονομική ή άλλης φύσεως καταστροφή, η οποία θα αναιρέσει σε μεγάλο βαθμό τη μέχρι τώρα επιτευχθείσα οικονομική παγκοσμιοποίηση και θα οδηγήσει την παγκόσμια οικονομική δραστηριότητα στα επίπεδα του 1870-1914.

4.2β Bretton Woods: Εφικτή αλλά περιφερειακή λύση

Σε αντίθεση με την ιδέα της επαναφοράς του Κανόνα του Χρυσού, η ιδέα για αναβίωση του συστήματος σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών Bretton Woods υποστηρίζεται από μεγάλο αριθμό πολιτικών αλλά και οικονομολόγων. Πολλοί είναι αυτοί που συνδέουν λανθασμένα, κατά την άποψη του γράφοντα, την εποχή της μεγάλης ευημερίας και ανάπτυξης με την ύπαρξη του συστήματος Bretton Woods. Οι υποστηρικτές της παραπάνω ιδέας παραβλέπουν δύο σημαντικές παραμέτρους. Η πρώτη παράμετρος είναι το ότι ο κόσμος μόλις είχε εξέλθει από το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο που άφησε τις μεγαλύτερες οικονομίες του κόσμου (Γερμανία, Γαλλία, Ηνωμένο Βασίλειο και Ιαπωνία) κατεστραμμένες. Η πραγματικότητα αυτή είχε ως αποτέλεσμα ακόμα και η παραμικρή εργασία να επηρεάζει θετικά το ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ. Είναι χαρακτηριστικό ότι ακόμα και το καθάρισμα ενός δρόμου από τα χαλάσματα του πολέμου έδινε δουλειά σε εργάτες και οδηγούσε σε αύξηση του ΑΕΠ. Η δεύτερη παράμετρος σχετίζεται με το Ψυχρό Πόλεμο και το διαχωρισμό του κόσμου σε δύο στρατόπεδο. Η αντιπαράθεση αυτή ώθησε τις δύο υπερδυνάμεις και κυρίως τις ΗΠΑ στην ενίσχυση των συμμάχων τους με τεράστια κεφάλαια (σχέδιο Marshall), γεγονός που τόνωσε τις οικονομίες τους. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο μόλις οι δύο αυτές παράμετροι εξασθένησαν και κυρίως η πρώτη, η μεταπολεμική φούσκα έχασε τη δυναμική της και τελικά κατέρρευσε. Παρόλα αυτά πολλοί οικονομολόγοι υποστηρίζουν ότι δεν απέτυχε το σύστημα του Bretton Woods, αλλά απέτυχε το σύστημα του Bretton Woods που επέβαλαν οι ΗΠΑ με κυριότερο εκφραστή του τον Harry Dexter White. Οι υποστηρικτές αυτής της άποψης υποστηρίζουν ότι το σύστημα που είχε προτείνει ο John Maynard Keynes, το οποίο τελικά δεν επικράτησε το 1944, αποτελεί ιδανική λύση για τη σύγχρονη παγκόσμια οικονομία.

Το νέο σύστημα θα στηρίζεται στην άποψη του Keynes ότι η παγκόσμια σταθερότητα υπονομεύεται από την έμφυτη τάση του καπιταλισμού να δημιουργεί ασυμμετρίες μεταξύ πλεονασματικών και ελλειμματικών οικονομιών. Τα πλεονάσματα και τα ελλείμματα μεγαλώνουν κατά τη διάρκεια της ανάκαμψης και το βάρος της προσαρμογής πέφτει δυσανάλογα στους οφειλέτες κατά τη διάρκεια της ύφεσης που οδηγεί σε μια διαδικασία χρέους-αποπληθωρισμού που επηρεάζει αρχικά τις περιφέρειες με ελλείμματα και στη συνέχεια διαχέεται σε ολόκληρη την οικονομία, περιορίζοντας τη ζήτηση παντού. Για να αντιμετωπίσει αυτή την τάση, ο Keynes υποστήριξε την αντικατάσταση του συστήματος στο οποίο "είναι υποχρεωτική για τον οφειλέτη και προαιρετική για τον πιστωτή η διαδικασία προσαρμογής" με εκείνο στο οποίο η δύναμη της προσαρμογής πέφτει συμμετρικά τόσο στους οφειλέτες όσο και στους πιστωτές. Η λύση του Keynes ήταν μια Διεθνής Ένωση Εκκαθάρισης (International Clearing Union-ICU), στην οποία θα συμμετέχουν όλες οι μεγάλες οικονομίες. Ενώ τα κράτη-μέλη θα διατηρούν τα δικά τους νομίσματα και τις κεντρικές τους τράπεζες, θα μετατρέπουν όλες τις πληρωμές σε μια κοινή λογιστική μονάδα, την οποία Keynes ονόμασε "Bancor" και η εκκαθάριση όλων των δι-

εθνών συναλλαγών θα γινόταν μέσω του ICU. Αρχικά ο αποθεματικός λογαριασμός κάθε κράτους-μέλους στον ICU θα πιστωνόταν με το ποσό των bancors το οποίο θα αντιστοιχούσε στο σχετικό μερίδιό του, στο παγκόσμιο εμπόριο. Στη συνέχεια κάθε μέλος θα πιστωνόταν με επιπλέον bancors, κατ' αναλογία των καθαρών εξαγωγών του. Μέσω του ICU θα φορολογούνταν συμμετρικά τα μόνιμα και μακροχρόνια πλεονάσματα και ελλείμματα, με στόχο την ακύρωση του αρνητικού μηχανισμού ανάδρασης μεταξύ των ασύμμετρων ροών κεφαλαίου, την ανεπαρκή παγκόσμια συνολική ζήτηση και την άνισα κατανομημένη ανεργία.

Παρόλα αυτά η πρόταση του Keynes αντιμετώπιζε και αυτή προβλήματα και δυσλειτουργίες. Προέβλεπε σταθερά νομίσματα, γεγονός που θα απαιτούσε περιορισμούς στο δανεισμό των χωρών με χρόνιο έλλειμμα. Οι περιορισμοί αυτοί συνεπάγονταν μια συνεχή διαπραγματεύση μεταξύ των υπουργών Οικονομικών σχετικά με την εκ νέου ρύθμιση των συναλλαγματικών ισοτιμιών και των επιτοκίων. Επιπλέον θα ήταν απαραίτητη μια χωρίς προηγούμενο παραχώρηση εξουσίας στους γραφειοκράτες με σκοπό τον έλεγχο των ροών κεφαλαίων. Εν κατακλείδι το σχέδιο που ήθελε να εφαρμόσει ο Keynes θα συσσωρευε ένα μεγάλο μέρος των προβλημάτων και των προκλήσεων που αντιμετωπίζει σήμερα η νομισματική ένωση του Euro. Οι υποστηρικτές της παραπάνω ιδέας αντιλαμβανόμενοι το αδιέξοδο και τις δυσκολίες που θα αντιμετώπιζε το σύστημα αυτό, πρότειναν την αντικατάσταση των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών του κάθε νομίσματος με το Bancor, με ένα σύστημα κυμαινόμενων ισοτιμιών και την αντικατάσταση του ελέγχου στη ροή των κεφαλαίων από τους γραφειοκράτες με ένα αυτοματοποιημένο σύστημα το οποίο θα βασιζόταν στο πρότυπο λειτουργίας του ηλεκτρονικού νομίσματος Bitcoin (Βαρουφάκης, 2013).

Ο νέος ICU θα στηριζόταν στο πρότυπο που δημιούργησε ο Keynes αλλά αντί του Bancor θα υιοθετούταν ένα κοινό ψηφιακό νόμισμα για την έκδοση και τη ρύθμιση του οποίου θα ήταν υπεύθυνο το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ). Το ΔΝΤ θα διαχειριζόταν το κοινό ψηφιακό νόμισμα βάσει ενός κοινού και διαφανούς αλγόριθμου που θα ρύθμιζε τη συνολική προσφορά χρήματος βάση ενός προσυμφωνημένου τρόπου, ανάλογα με τον όγκο του διεθνούς εμπορίου, επιτρέποντας έτσι τη δημιουργία ενός αυτόματου ανακυκλικού μηχανισμού που θα ενίσχυε την παγκόσμια προσφορά σε περιόδους γενικής επιβράδυνσης. Υπό αυτό το συναλλαγματικό καθεστώς οι αγορές συναλλάγματος θα λειτουργούν όπως και τώρα με την ισοτιμία μεταξύ του κοινού ψηφιακού νομίσματος και των εθνικών νομισμάτων να ποικίλει, όπως ακριβώς γίνεται με τα Ειδικά Τραβηκτικά Δικαιώματα (SDR's) που εκδίδει το ΔΝΤ. Η διαφορά θα έγκειται στο γεγονός ότι όλα τα κράτη τα οποία θα συμμετείχαν, θα επέτρεπαν όλες οι πληρωμές που αφορούν τις μεταξύ τους συναλλαγές να διεκπεραιώνονται μέσω του λογαριασμού τους στο νέο ICU εκφρασμένες στο νέο κοινό ψηφιακό νόμισμα. Παράλληλα θα εισάγονταν δύο σταθεροποιητικοί μηχανισμοί μεταφορών, με σκοπό τον καλύτερο και αποτελεσματικότερο έλεγχο των οικονομικών ανισορροπιών. Ο πρώτος μηχανισμός θα αφορούσε την επιβολή ενός φόρου ως ποσοστό του ελλείμματος ή πλεονάσματος τρεχουσών

συναλλαγών κάθε χώρας. Στόχος του μηχανισμού αυτού θα ήταν να παρακινήσει τις χώρες με πλεονάσματα να ενισχύσουν τις εγχώριες δαπάνες και επενδύσεις και ταυτόχρονα να μειώσει τη δυνατότητα των ελλειμματικών χωρών να δανείζονται. Ο δεύτερος μηχανισμός θα αφορούσε την καταβολή ενός τέλους, εκ μέρους των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, πάνω σε οποιαδήποτε αύξηση των ροών κεφαλαίων από μια χώρα. Ουσιαστικά θα εισαγόταν ένας αυτόματος μηχανισμός τιμωρίας όλων των κερδοσκοπικών ροών κεφαλαίων χωρίς την ανάγκη δημιουργίας περιπλοκών γραφειοκρατικών μηχανισμών.

Η παραπάνω πρόταση αν και προσπαθεί να θεραπεύσει πολλές από τις αδυναμίες που είχε το σχέδιο του Keynes, με τη χρήση πρωτοποριακών ιδεών όπως το ψηφιακό νόμισμα, δεν στερείται αδυναμιών. Η σημαντικότερη αδυναμία της πρότασης αυτής είναι το γεγονός ότι για την εφαρμογή της απαιτείται η συνεννόηση και η συνεργασία των οικονομικά ισχυρότερων και σημαντικότερων κρατών, τα συμφέροντα των οποίων τις περισσότερες φορές αποκλίνουν. Η απουσία μια ανώτερης των κρατών αρχής στο διεθνές σύστημα καθιστά τη συνεργασία μεταξύ των κρατών δύσκολη, αλλά και στην περίπτωση που τα κράτη καταφέρουν να συνεργαστούν, η τήρηση των συμφωνημένων έγκειται στην καλή τους θέληση, αφού δεν υπάρχει κάποιος να επιβάλλει την τήρηση της συμφωνίας. Η πρόταση αυτή θα μπορούσε να εφαρμοστεί μόνο σε περιφερειακό επίπεδο μεταξύ κρατών με συγκλίνοντα συμφέροντα και θέληση για συνεργασία.

4.3 Φυγή προς τα εμπρός

Ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα που αντιμετωπίζει η οικονομική επιστήμη είναι ότι η γνώση που παράγεται από τους οικονομολόγους εφαρμόζεται από τους πολιτικούς. Το πρόβλημα έγκειται στο ότι βασικός στόχος του κάθε πολιτικού είναι η επανεκλογή του και έτσι είναι αναγκασμένος να εστιάζει στα βραχυπρόθεσμα αποτελέσματα και όχι στα μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα χρήσιμα οικονομικά εργαλεία να χρησιμοποιούνται λανθασμένα δημιουργώντας θετικά βραχυπρόθεσμα αποτελέσματα, που αφενός εξασφαλίζουν την επανεκλογή του πολιτικού, αφετέρου καταστρέφουν μακροπρόθεσμα την οικονομία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η χρήση του εργαλείου της υποτίμησης ενός εθνικού νομίσματος. Η υποτίμηση ενός νομίσματος αποτελεί ένα εξαιρετικά χρήσιμο εργαλείο που αν χρησιμοποιηθεί σωστά προσφέρει τον απαιτούμενο χρόνο για τη διόρθωση των στρεβλώσεων και αδυναμιών μιας οικονομίας που έχει χάσει την ανταγωνιστικότητά της. Παρόλα αυτά χρησιμοποιείται από τους πολιτικούς ως η εύκολη λύση με σκοπό την αποφυγή των απαραίτητων μεταρρυθμίσεων οι οποίες μπορεί να είναι επίπονες για μια μερίδα πολιτών, αλλά μακροπρόθεσμα θα εξασφαλίσουν την οικονομική άνθιση και ευημερία. Η παραπάνω στρέβλωση στην εφαρμογή της οικονομικής πολιτικής στην πραγματική ζωή ενισχύεται και από την περιορισμένη κατανόηση της μεγαλύτερης μερίδας των πολιτών σχετικά με τον

τρόπο λειτουργίας της οικονομίας, αλλά και στην τάση του ανθρώπου να εστιάζει στο βραχυπρόθεσμο και να αγνοεί τις μακροπρόθεσμες συνέπειες. Η λύση του προβλήματος αυτού που έχει προταθεί από πολλούς φιλελεύθερους οικονομολόγους είναι η επιστροφή της οικονομικής διαχείρισης στον αρχικό της κάτοχο, το άτομο και στην ιδιωτική πρωτοβουλία. Σύμφωνα με τον Adam Smith “κάθε άτομο προσπαθεί να χρησιμοποιήσει τα κεφάλαιά του με τρόπο που να παράγουν την μέγιστη δυνατή αξία. Το άτομο γενικά δεν προτίθεται να προωθήσει το δημόσιο συμφέρον, ούτε γνωρίζει κατά πόσο το προωθεί... σε αυτή του την προσπάθεια οδηγείται από ένα αόρατο χέρι το οποίο τον ωθεί σε ένα τελικό αποτέλεσμα που δεν ήταν μέρος της αρχικής του πρόθεσης. Επιδιώκοντας το δικό του συμφέρον, συχνά προωθεί το γενικότερο κοινωνικό συμφέρον, αποτελεσματικότερα από ότι αρχικά σκόπευε.” (Smith, 1776). Τα τελευταία χρόνια γίνεται όλο και πιο προφανές ότι η συλλογική διαχείριση της οικονομίας από τα κράτη συνεχώς αποτυγχάνει να δημιουργήσει μακροπρόθεσμα θετικά αποτελέσματα και πολλές φορές επιτείνει τα προβλήματα. Με βάση την παραπάνω λογική, η λύση στο πρόβλημα της μελλοντικής μορφής του διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος και στις προκλήσεις που αυτό δημιουργεί, ίσως να είναι μια ριζική αλλαγή του τρόπου λειτουργίας του νομίσματος. Αν μελετήσουμε διεξοδικά την οικονομική ιστορία θα παρατηρήσουμε ότι αρχικά η έκδοση νομισμάτων ξεκίνησε από ιδιώτες και στη συνέχεια άρχισε η δραστηριοποίηση του επίσημου κράτους (Champ, 2007). Το κράτος συνειδητοποιώντας τα τεράστια πλεονεκτήματα και οφέλη που είχε το δικαίωμα έκδοσης νομίσματος και με αφορμή μεμονωμένες αποτυχίες της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, μονοπώλησε σταδιακά το δικαίωμα έκδοσης νομίσματος (Hayek, 1990). Παρόλα αυτά τα τελευταία χρόνια βλέπουμε ότι γίνεται μια μεγάλη προσπάθεια από διάφορους ιδιώτες να ανεξαρτητοποιηθούν και να απελευθερωθούν από τον κρατικό έλεγχο, δημιουργώντας νέες μορφές νομισμάτων με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα το Bitcoin.

Το νόμισμα είναι ένα εργαλείο για τη διευκόλυνση των συναλλαγών. Με τη χρήση του γίνονται εφικτές εμπορικές συναλλαγές που σε μια οικονομία βασισμένη στον αντιπραγματισμό θα ήταν αδύνατες. Όταν η έκδοσή του αποτελεί κρατικό προνόμιο, η λειτουργία του νομίσματος ως εργαλείο διευκόλυνσης της οικονομικής δραστηριότητας μεταβάλλεται. Για την ακρίβεια το νόμισμα αποκτά και έναν επιπλέον ρόλο, αυτού της αποτίμησης της οικονομικής κατάστασης του κράτους που το εκδίδει (Thimann, 2009). Με τον τρόπο αυτόν η συναλλαγματική ισοτιμία μεταξύ δύο νομισμάτων γίνεται μέτρο σύγκρισης της ανταγωνιστικότητας δυο οικονομιών. Το αποτέλεσμα αυτής της πραγματικότητας είναι ότι τα κράτη προσπαθούν να επηρεάσουν τη συναλλαγματική τους ισοτιμία με στόχο την απόκτηση πλασματικού ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος έναντι των εμπορικών τους αντιπάλων. Γίνεται λοιπόν εμφανής η απομάκρυνση της χρήσης του νομίσματος από τον αρχικό του ρόλο. Λύση στην παραπάνω στρεβλή λειτουργία του νομίσματος θα ήταν η σταδιακή κατάργηση του κρατικού μονοπωλίου στην εκτύπωση χρήματος (Hayek, 1990) και η παραχώρηση αδειών έκδοσης νομισμάτων σε πιστωτικά ιδρύματα, έτσι ώστε να συνυπάρχει και ιδιωτικό χρήμα στην αγορά, πάντα όμως υπό την εποπτεία των

κρατών ή κάποιου διεθνούς οργανισμού. Σε αυτό το νέο μοντέλο θα είχαμε την ταυτόχρονη κυκλοφορία του επίσημου κρατικού νομίσματος και των διαφόρων ιδιωτικών νομισμάτων που θα διαπραγματεύονταν ελεύθερα και χωρίς περιορισμούς σε μια και μοναδική παγκόσμια αγορά, υπό τον έλεγχο και την εποπτεία ενός κοινού διεθνούς οργανισμού.

Ένας αποτελεσματικός και εύκολα πραγματοποιήσιμος τρόπος δημιουργίας ιδιωτικού χρήματος θα ήταν η έκδοση ιδιωτικών τραπεζογραμμμάτων. Στο Χονγκ Κονγκ, τη Σκωτία και τη Βόρειο Ιρλανδία, ιδιωτικές τράπεζες εκδίδουν τραπεζογραμμμάτια εξαργυρώσιμα στο εθνικό τους νόμισμα (Hogan, 2012). Σε αυτές τις περιοχές οι καταναλωτές συναλλάσσονται σχεδόν αποκλειστικά με το ιδιωτικό χρήμα, παρά την ύπαρξη του επίσημου εθνικού νομίσματος (Lastrapes και Selgin, 2007). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι ιδιωτικές τράπεζες να κερδίζουν εκατοντάδες εκατομμύρια δολάρια ετησίως από τη συμμετοχή τους στην αγορά ιδιωτικού νομίσματος (Hogan, 2012). Επιπλέον για κάθε μονάδα ιδιωτικού νομίσματος η τράπεζα πρέπει να διακρατά μια μονάδα εθνικού νομίσματος το οποίο μπορεί να επενδυθεί ή να δανειστεί σε άλλον πελάτη της τράπεζας. Η τράπεζα αυξάνει τα έσοδά της από αυτές τις επενδύσεις και τα δάνεια, για όσο χρονικό διάστημα τα τραπεζογραμμμάτια της παραμένουν σε κυκλοφορία.

Η ιδιωτικοποίηση της έκδοσης τραπεζογραμμμάτων θα έχει πολλαπλά οφέλη, τόσο σε ατομικό όσο και σε συστημικό επίπεδο. Ένα σύστημα ανταγωνιστικών τραπεζών που εκδίδουν ιδιωτικά νομίσματα σε αντίθεση με ένα “μονοπωλιακό” σύστημα έκδοσης νομίσματος, πρέπει να φροντίζει συνεχώς έτσι ώστε η ποσότητα των τραπεζογραμμμάτων που εκδίδονται να βρίσκεται σε ισορροπία με τη ζητούμενη από το κοινό ποσότητα (White, 2008). Τέτοια συστήματα έχουν ιστορικά οδηγήσει σε μείωση του πληθωρισμού και σε περισσότερο σταθερές οικονομικές συνθήκες. Οι ιδιωτικές τράπεζες δημιουργούν χρήμα μέσω της διαδικασίας παραχώρησης μέρους των αποθεματικών τους με τη μορφή δανείων. Γι’ αυτόν ακριβώς το λόγο οι τράπεζες που εκδίδουν τα δικά τους τραπεζογραμμμάτια έχουν κίνητρο να επεκτείνουν όσο το δυνατόν περισσότερο την έκδοσή τους, μειώνοντας τα διαθέσιμα αποθεματικά τους και βελτιώνοντας με αυτό τον τρόπο τα περιθώρια κέρδους τους, αυξάνοντας παράλληλα τον κίνδυνο “ατυχήματος”. Ταυτόχρονα όμως μια τράπεζα έχει το κίνητρο να αυξήσει τα αποθεματικά της έτσι ώστε να είναι σε θέση, αφενός μεν να εξυπηρετήσει τους καταθέτες της σε περίπτωση ανάληψης μέρους ή του συνόλου της κατάθεσής τους, αφετέρου δε να ικανοποιήσει ενδεχόμενο αίτημα μετατροπής του ιδιωτικού τραπεζογραμμματίου στο αντίστοιχο εθνικό νόμισμα, όταν ο κάτοχός το ζητήσει. Ο συνδυασμός των δύο αυτών κινήτρων οδηγεί τις τράπεζες στο να αξιολογούν τακτικά τα επίπεδα των αποθεματικών τους, έτσι ώστε αυτά να βρίσκονται στο βέλτιστο επίπεδο που θα πρέπει να διακρατούν. Σε ένα σύστημα αποκεντρωμένης έκδοσης τραπεζογραμμμάτων από ανταγωνιστικές τράπεζες, κάθε τράπεζα εκδίδει την ποσότητα τραπεζογραμμμάτων που θεωρεί ότι χρειάζονται ή πιο ορθά θα απαιτήσουν οι πελάτες της (Down, 1988). Ο νόμος των μεγάλων αριθμών υποδεικνύει ότι η προ σφορά χρήματος θα είναι καλύτερα προσ-

διορισμένη σε ένα σύστημα πολλαπλών εκδοτών τραπεζογραμματίων, παρά σε ένα αντίστοιχο μιας ενιαίας νομισματικής αρχής. Εάν επιτραπεί η ύπαρξη πολλαπλών εκδοτών τραπεζογραμματίων, αυτό σημαίνει ότι κατά μέσο όρο η ζήτηση της αγοράς, για τραπεζογραμμάτια, θα πλήρως εναρμονισμένη με την αντίστοιχη προσφορά. Σε αντίθεση με αυτό, μια κεντρική νομισματική αρχή δεν έχει τέτοια “πολυτέλεια”. Η ύπαρξη ενός μονοπωλιακού προμηθευτή τραπεζογραμματίων θα σημαίνει ότι η χώρα πρέπει να βασιστεί σε ένα ενιαίο σύνολο εμπειρογνομόνων έτσι ώστε να προσδιοριστεί η ορθή ποσότητα νομίσματος, που θα πρέπει να βρίσκεται σε κυκλοφορία. Κάθε ελλειμματική ή πλεονάζουσα προσφορά θα επηρεάσει δυσμενώς το επίπεδο των τιμών και ως εκ τούτου, το σύνολο της οικονομία.

Κατά τον καθορισμό του συντελεστή των ελάχιστων διακρατούμενων αποθεματικών που θα πρέπει η κάθε ιδιωτική τράπεζα να εφαρμόζει, αντιμετωπίζεται το πρόβλημα της ανταλλαγής μεταξύ του αναμενόμενου κέρδους και του κινδύνου αθέτησης. Όπως κάθε επιχείρηση, έτσι και μια τράπεζα πρέπει να χρηματοδοτήσει τις δραστηριότητές της μέσω ενός συνδυασμού ιδίων κεφαλαίων και δανεισμού. Μια αύξηση του λόγου “χρέος προς ίδια κεφάλαια” ενισχύει το λόγο “κέρδος προς ίδια κεφάλαια”, καθιστώντας την εταιρεία πιο επικερδή αλλά ταυτόχρονα και πιο επικίνδυνη. Μια τράπεζα μπορεί να κερδίζει περισσότερο, δανείζοντας μεγαλύτερο τμήμα των κεφαλαίων της. Σε αντιστάθμισμα αυτού, θα πρέπει να κρατά αρκετά χρήματα ως αποθεματικό για να μπορεί να ικανοποιήσει οποιοσδήποτε αναλήψεις ζητηθούν από τους καταθέτες της. Έτσι θα πρέπει οι διοικήσεις των τραπεζών να επιλέξουν ένα τέτοιο επίπεδο αποθεματικών που να καθιστά δυνατή την ισορροπία ανάμεσα στο οριακό όφελος των υψηλότερων εσόδων, έναντι του οριακού κόστους του κινδύνου αθέτησης. Οι τράπεζες που εκδίδουν ιδιωτικά τραπεζογραμμάτια έρχονται αντιμέτωπες με ένα επιπλέον χρηματοοικονομικό δίλημμα, αφού πλέον οι υποχρεώσεις τους προέρχονται από ένα συνδυασμό καταθέσεων και απαιτήσεων από την πιθανή εξαργύρωση των τραπεζογραμματίων που έχουν εκδώσει. Οι υπεύθυνοι για τη λήψη αποφάσεων στις τράπεζες πρέπει να σταθμίζουν τα οφέλη και το κόστος των επιπρόσθετων τραπεζογραμματίων, έναντι πρόσθετων καταθέσεων. Ως εκ τούτου οι τράπεζες επιλέγουν ένα επίπεδο-στόχο, για την ποσότητα τραπεζογραμματίων που θέτουν σε κυκλοφορία και για τις καταθέσεις τους, έχοντας την υποχρέωση να αναπληρώνουν τα αποθεματικά τους όποτε τα τραπεζογραμμάτια ή οι καταθέσεις εξοφλούνται. Με τον τρόπο αυτόν κάθε ιδιώτης εκδότης τραπεζογραμματίων αποφεύγει να εκδώσει περισσότερο από όσα χρειάζεται η αγορά. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό γιατί τα τραπεζογραμμάτια που γίνονται απαιτητά μειώνουν δυσανάλογα τα διαθέσιμα αποθεματικά μιας τράπεζας, από ότι τα τραπεζογραμμάτια σε κυκλοφορία. Η παραπάνω διαδικασία είναι γνωστή και ως “νόμος των αντίστροφων εκκαθαρίσεων” (law of adverse clearings) (Selgin, 1988). Υπάρχουν αρκετά ιστορικά παραδείγματα τα οποία επιβεβαιώνουν την περιοριστική επίδραση του νόμου των αντίστροφων εκκαθαρίσεων στην υπερέκδοση ιδιωτικών τραπεζογραμματίων από τις τράπεζες, όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι Lawrence (1995, σελ.15), Rolnick, Smith, Weber (1998, σελ.11–21) και Gordon, Mullineaux (1977, σελ.457–468).

Όταν πολλές μεμονωμένες τράπεζες εκδίδουν νομίσματα, τότε κάθε μια έχει αφενός κάποια ένδειξη σχετικά με το ποιό είναι το μερίδιο της συνολικής κυκλοφορίας νομισμάτων που αντιστοιχεί στο δικό της νόμισμα και αφετέρου για το εάν η ζήτηση για το νόμισμά της αυξάνεται ή συρρικνώνεται. Αντίθετα μια κεντρική νομισματική αρχή δεν έχει ούτε το κίνητρο, ούτε τις πληροφορίες για τη βελτιστοποίηση του μεγέθους του χρήματος σε κυκλοφορία. Πολύ απλά μια κεντρική νομισματική αρχή δεν υπόκεινται στους περιορισμούς και τους κινδύνους που θέτει ο νόμος της αντίστροφης εκκαθάρισης, ούτε υπόκειται στην πειθαρχία της αγοράς. Σε ένα τραπεζικό σύστημα υπό τους κανόνες της ελεύθερης αγοράς, η ποσότητα των διακρατούμενων από τις τράπεζες αποθεματικών, θα είχε βελτιστοποιηθεί από τους διευθυντές των τραπεζών, όπως αποδεικνύεται από την μέχρι τώρα εμπειρία. Σύμφωνα με το ισχύον σύστημα όμως, οι τράπεζες είναι λιγότερο ευαίσθητες στον κίνδυνο αθέτησης δεδομένου ότι δεν αντιμετωπίζουν το νόμο των αντίστροφων εκκαθαρίσεων. Το επίπεδο των ελάχιστα διακρατούμενων αποθεματικών προσδιορίζεται από την κεντρική τραπεζική αρχή και όχι από τις δυνάμεις της αγοράς. Αυτή ακριβώς είναι και η αιτία που το σημερινό σύστημα είναι ακατάλληλο και δημιουργεί συνεχώς κρίσεις. Οποιοδήποτε οικονομικό σύστημα το οποίο δεν λειτουργεί υπό την επίδραση της ελεύθερης αγοράς είναι καταδικασμένο να παράγει αποτελέσματα χαμηλότερα του εφικτού και στο τέλος να καταρρέει υπό το βάρος των ασυμμετριών με τις οποίες το ίδιο λειτουργεί.

Παρόλα αυτά η εφαρμογή ενός τέτοιου συστήματος δεν επιτυγχάνεται χωρίς δυσκολίες και προβλήματα. Το πρώτο πρόβλημα θα ήταν η έλλειψη εμπιστοσύνης προς τα ιδιωτικά νομίσματα (Champ, 2007). Οι πλειοψηφία των ατόμων εμπιστεύονται και χρησιμοποιούν τα νομίσματα στις καθημερινές τους συναλλαγές, γιατί θεωρούν ότι έχουν την εγγύηση του κράτους. Γνωρίζουν ότι σε κάθε περίπτωση το εθνικό τους νόμισμα θα γίνεται αποδεκτό τουλάχιστον μέσα στα κρατικά σύνορα. Η άποψη αυτή αν και δεν είναι απόλυτα λανθασμένη, απέχει όμως από την πραγματικότητα. Σε περιόδους οικονομικής κανονικότητας η αποδοχή του επίσημου κρατικού νομίσματος από τους εγχώριους οικονομικούς δρώντες θεωρείται δεδομένη. Παρόλα αυτά υπάρχουν πολλά παραδείγματα όπου σε περιόδους οικονομικής ανωμαλίας και κυρίως ιδιαίτερα υψηλού πληθωρισμού, το επίσημο εθνικό νόμισμα δε γίνεται αποδεκτό ως αξιόπιστο μέσο συναλλαγών και υιοθετείται κάποιο ξένο νόμισμα για τις ιδιωτικές οικονομικές συναλλαγές ή ακόμα και η επιστροφή στον αντιπραγματισμό. Επιπλέον η πρόσφατη κυκλοφορία και χρήση του Bitcoin δείχνει πλέον ότι μεγάλος αριθμός οικονομικών δρώντων έχει αρχίσει να αλλάζει νοοτροπία και να εμπιστεύεται νέες μορφές νομισμάτων.

Ένα δεύτερο πρόβλημα θα ήταν το εξαιρετικά μεγάλο κόστος έκδοσης τραπεζογραμματίων από τις τράπεζες. Συγκεκριμένα τα κεφάλαια που θα απαιτούνταν για την απόκτηση υποδομών, μηχανημάτων, τεχνογνωσίας και ανθρώπινου δυναμικού θα ήταν τεράστια. Αυτό θα οδηγούσε πολλούς μικρότερους παίκτες εκτός της αγοράς των ιδιωτικών νομισμάτων, θέτοντας σε κίνδυνο την ορθή και αποτελεσματική λειτουργία της. Παρόλα αυτά η λύση στο συγκεκριμένο πρόβλημα έρχεται από

την τεχνολογική εξέλιξη στον τομέα των τραπεζικών προϊόντων. Η χρήση πλέον του “πλαστικού” ή “ηλεκτρονικού” χρήματος είναι τόσο διαδεδομένη που η φυσική ύπαρξη του χρήματος θεωρείται από πολλούς ξεπερασμένη και περιττή (Champ, 2007).

Επιπλέον, πολύ θέτουν το ζήτημα της εποπτείας των τραπεζών που θα εκδίδουν το ιδιωτικό χρήμα. Το ζήτημα αυτό όμως αναφέρεται στο γενικότερο ζήτημα της εποπτείας των τραπεζών, που τα τελευταία χρόνια έχει βρεθεί στο επίκεντρο των συζητήσεων. Προφανώς και η ύπαρξη της τέλει ελεύθερης αγοράς που όλα αυτορυθμίζονται από ένα αόρατο χέρι δεν υπάρχει και ο έλεγχος και η εποπτεία των ιδιωτών από μια κρατική ή διεθνή αρχή είναι απαραίτητος. Όμως η εποπτεία και ο έλεγχος πρέπει να είναι χαλαροί και να αφήνουν τις δυνάμεις της αγοράς να λειτουργούν ελεύθερα και αποδοτικά.

Τέλος, σημαντικό πρόβλημα θα ήταν και το γεγονός ότι η παράλληλη κυκλοφορία τόσων νομισμάτων αντίκειται στην ορθολογική οικονομική σκέψη. Κύριο χαρακτηριστικό αυτής της σκέψης είναι η προσπάθεια περιορισμού της πολυπλοκότητας και κατ' επέκταση του κόστους συναλλαγών. Η κυκλοφορία περισσότερων νομισμάτων θα αύξανε τα κόστη συναλλαγών και δυσκόλευε ακόμη περισσότερο τη σύγκριση των τιμών. Για παράδειγμα, ένας δημόσιος υπάλληλος στο Λονδίνο θα πληρωνόταν σε λίρες τις οποίες μετά θα έπρεπε να μετατρέψει στο X τοπικό ιδιωτικό νόμισμα, ανάλογα με το τι νόμισμα θα αποδεχόταν ο πωλητής του προϊόντος ή της υπηρεσίας που θα ήθελε να αποκτήσει. Μετά το αρχικό σόκ, η αγορά θα ερχόταν σε ισορροπία καταλήγοντας στον ιδανικό αριθμό ιδιωτικών νομισμάτων που χρειάζονται, οπότε παύει να ισχύει το παραπάνω αντεπιχείρημα. Παρόλα αυτά, σε διεθνές επίπεδο ο συνολικός των σε κυκλοφορία νομισμάτων θα αυξανόταν δραματικά (τα εθνικά νομίσματα συν τα επιμέρους ιδιωτικά νομίσματα του κάθε κράτος), καθιστώντας τις διεθνείς συναλλαγές πολυπλοκότερες. Επιπλέον τα κράτη θα μπορούσαν εύκολα να επηρεάσουν τα ιδιωτικά νομίσματα που κυκλοφορούν στο εσωτερικό τους, καθώς η επιρροή των εθνικών κυβερνήσεων στα τραπεζικά ιδρύματα της χώρας τους, είναι μεγάλη και ενισχύεται από τις σχέσεις αλληλεξάρτησης και ανταλλαγής, που πολλές φορές κινούνται ή και ξεπερνούν τα όρια της διαπλοκής.

Η λύση στα παραπάνω προβλήματα, σύμφωνα με το γράφοντα, θα ήταν η παράκαμψη των κρατών από μια παγκόσμια ιδιωτική πρωτοβουλία. Οι πολυεθνικές επιχειρήσεις και οι πολίτες που κατανοούν και ενστερνίζονται τα οφέλη που τους προσφέρει μια παγκοσμιοποιημένη οικονομία και το διεθνές εμπόριο, θα αποκομίσουν τεράστια οφέλη από τη δημιουργία ενός κοινού και απελευθερωμένου από τον κρατικό έλεγχο νομίσματος. Τα μεγαλύτερα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και πολυεθνικές επιχειρήσεις θα μπορούσαν να συμφωνήσουν στην υιοθέτηση ενός κοινού ιδιωτικού νομίσματος για τις μεταξύ τους συναλλαγές και να δημιουργήσουν έναν ανεξάρτητο διεθνή οργανισμό που θα αναλάβει τη διαχείριση του νέου νομίσματος. Το νέο κοινό ιδιωτικό νόμισμα δεν είναι απαραίτητο να έχει φυσική μορφή,

καθόσον η κυκλοφορία του ψηφιακού νομίσματος Bitcoin έχει αποδείξει ότι είναι τεχνολογικά εφικτή μια τέτοια λύση. Σταδιακά και με την ταυτόχρονη προσφορά οικονομικών κινήτρων στους καταναλωτές, η χρήση του νέου νομίσματος θα επεκταθεί και σ' αυτούς, αλλά και θα αποτελέσει επίσημο μέσο καταβολής μισθοδοσίας των ιδιωτικών υπαλλήλων. Τα κράτη θα μπορούν να χρησιμοποιούν τα εθνικά τους νομίσματα για τις συναλλαγές τους με τους ιδιώτες και τις επιχειρήσεις, αλλά είναι σχεδόν βέβαιο ότι όσο εξαπλώνεται η χρήση του ιδιωτικού νομίσματος, όλο και περισσότερα κράτη θα αποδέχονται το νέο νόμισμα ως επίσημο μέσο συναλλαγών. Στόχος της παραπάνω πρωτοβουλίας θα ήταν η αποσύνδεση του νομίσματος από τις δευτερεύουσες λειτουργίες του και η μετατροπή του σε μια διεθνή μονάδα αποτίμησης αξίας με σκοπό τη διευκόλυνση του παγκόσμιου εμπορίου και των συναλλαγών. Ουσιαστικά προτείνεται η δημιουργία μιας διεθνούς μονάδας μέτρησης της αξίας κατά τα πρότυπα του Διεθνούς Γραφείου Μέτρων και Σταθμών (International Bureau of Weights and Measures), αντίστοιχη, για παράδειγμα με τις μονάδες μέτρησης βάρους ή όγκου.

Σημαντικό στοιχείο της παραπάνω πρότασης είναι ότι η ανταλλαγή του κοινού ιδιωτικού ψηφιακού νομίσματος θα γίνεται σε μια και μοναδική διεθνή χρηματιστηριακή αγορά χωρίς περιορισμούς, με τελικό αποτέλεσμα την ελεύθερη διακίνηση των ισοτιμιών του κοινού ιδιωτικού νομίσματος με τα εθνικά κρατικά νομίσματα. Το βέβαιο είναι ότι πολλές κυβερνήσεις θα προσπαθήσουν να χειραγωγήσουν την ισοτιμία του εθνικού τους νομίσματος με το ιδιωτικό, με στόχο να οδηγήσουν το όλο εγχείρημα σε αποτυχία. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο οι ιδιωτικές εταιρίες και οι ιδιώτες που θα συμμετέχουν, θα πρέπει να θεσπίσουν κοινούς τρόπους αντιμετώπισης τέτοιων συμπεριφορών. Σε αυτό το σημείο πολλοί θα ισχυριστούν ότι ο ιδιωτικός οικονομικός τομέας δεν μπορεί να επιβάλλει τη θέλησή του στα κράτη. Κάτι τέτοιο όμως είναι εντελώς αβάσιμο αφού ο ιδιωτικός οικονομικός τομέας αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της οικονομικής δραστηριότητας, τόσο σε εθνικό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο. Επίσης είναι κοινώς αποδεκτό ότι σπάνια τα κράτη επιλέγουν να έρθουν σε σύγκρουση με μεγάλους ιδιωτικούς ομίλους, αφού αυτές είναι που στο τέλος θα πρέπει να διαχειριστούν τα όποια προβλήματα δημιουργηθούν (ανεργία από το πιθανό κλείσιμο ή μεταφορά έδρας, εγκαταστάσεων της επιχείρησης, απώλεια φορολογικών ή άλλων εσόδων κλπ.). Για αυτό ακριβώς το λόγο είναι βέβαιο ότι μετά από μια μικρή περίοδο σύγκρουσης, το σύνολο των κρατών θα αποδεχτούν τη νέα πραγματικότητα και θα προσπαθήσουν να διαμορφώσουν τις κατάλληλες συνθήκες για την ισότιμη συμμετοχή τους στο εγχείρημα.

Η παραπάνω πρόταση είναι προφανές ότι έχει μεγάλο βαθμό δυσκολίας στην εφαρμογή της και δεν συναντάται σαν πρόταση στη βιβλιογραφία. Παρόλα αυτά ο γράφων θεωρεί ότι συγκεντρώνει τα οφέλη της έκδοσης ιδιωτικών νομισμάτων, όπως αυτά περιγράφηκαν στις προηγούμενες παραγράφους. Επιπλέον μεγάλα οφέλη θα προκύψουν και από τη μείωση στα κόστη συναλλαγών και τη διευκόλυνση του διεθνούς εμπορίου. Επιπλέον θα δημιουργηθεί ένα νέο μοντέλο διε-

θνούς συνεργασίας για την αντιμετώπιση και άλλων οικονομικών προβλημάτων που θα παρακάμπτει τα αρτηριοσκληρωτικά και αναποτελεσματικά κράτη. Μπορεί σε πολλούς μια τέτοια πρόταση να φαντάζει ουτοπική και φιλόδοξη, αλλά πλέον όλο και περισσότεροι οικονομικοί δρώντες αντιλαμβάνονται την κρατική αναποτελεσματικότητα και την ύπαρξη ενός ιστορικού σημείου καμπής στο σύγχρονο διεθνές οικονομικό σύστημα. Αυτός είναι και ο λόγος που με την πάροδο του χρόνου όλο και περισσότερες ιδιωτικές πρωτοβουλίες κάνουν την εμφάνισή τους. Η παγκόσμια οικονομία και γενικότερα το σύγχρονο παγκόσμιο σύστημα που έχει δημιουργηθεί, έχει φτάσει σε ιστορικό σημείο καμπής στο οποίο απαιτείται μια μεγάλη αλλαγή. Το ερώτημα που προκύπτει είναι αν θα τολμήσουμε την αλλαγή και το άλμα προς τα μπρος ή αν θα στραφούμε στις αποτυχημένες τακτικές του παρελθόντος που μας οδήγησαν ως εδώ. Η πρόοδος καθ' όλη τη διάρκεια της ανθρώπινης ιστορίας ήταν αποτέλεσμα της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και σχεδόν πάντα εμπόδιο στην αλλαγή και στην πρόοδο ήταν τα κράτη και οι δομές τους, οι οποίες προσπαθούσαν με κάθε τρόπο να εμποδίσουν την αλλαγή και την επακόλουθη μετατόπιση ισχύος μέσα στις κοινωνίες τους.

4.4 Συμπεράσματα

Άποψη του γράφοντα είναι ότι η διεθνής κοινωνία, τα κράτη και τελικά τα άτομα βρίσκονται σε ένα κρίσιμο σταυροδρόμι. Πλέον όλο και περισσότεροι οικονομικοί δρώντες αντιλαμβάνονται την κρατική αναποτελεσματικότητα και την ύπαρξη ενός ιστορικού σημείου καμπής στο σύγχρονο διεθνές οικονομικό σύστημα. Αυτός είναι και ο λόγος που με την πάροδο του χρόνου όλο και περισσότερες ιδιωτικές πρωτοβουλίες κάνουν την εμφάνισή τους. Η παγκόσμια οικονομία και γενικότερα το σύγχρονο παγκόσμιο σύστημα που έχει δημιουργηθεί έχει φτάσει σε ιστορικό σημείο καμπής στο οποίο απαιτείται μια μεγάλη αλλαγή. Το ερώτημα που προκύπτει είναι αν θα τολμήσουμε την αλλαγή και το άλμα προς τα εμπρός ή αν θα στραφούμε στις αποτυχημένες τακτικές του παρελθόντος που μας οδήγησαν ως εδώ. Είναι χαρακτηριστική η αναφορά του Zoellick Robert, προέδρου της Παγκόσμιας Τράπεζας στην ομιλία του με θέμα “The End of the Third World? Modernizing Multilateralism for a Multipolar World” στο Woodrow Wilson International Center for Scholar, στην Ουάσιγκτον στις 14 Απριλίου 2010 : “Οι οικονομικές και πολιτικές τεκτονικές πλάκες μετατοπίζονται. Μπορούμε να μετακινηθούμε μαζί τους ή μπορούμε να συνεχίσουμε να βλέπουμε ένα νέο κόσμο μέσα από το πρίσμα του παλιού. Πρέπει να αναγνωρίσουμε νέες πραγματικότητες και να δράσουμε πάνω σ’ αυτές” Η πρόοδος καθ' όλη τη διάρκεια της ανθρώπινης ιστορίας ήταν αποτέλεσμα της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και σχεδόν πάντα εμπόδιο στην αλλαγή και στην πρόοδο, ήταν τα κράτη και οι δομές τους οι οποίες προσπαθούσαν με κάθε τρόπο να εμποδίσουν την αλλαγή και την επακόλουθη μετατόπιση ισχύος μέσα στις κοινωνίες τους. Η απόφαση που θα παρθεί δεν θα επηρεάσει μόνο το μέλλον του διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος, αλλά και τη μορφή της διεθνούς οικονομικής πραγ-

ματικότητας για πολλές δεκαετίες. Η ανθρωπότητα ως σύνολο είτε θα δοκιμάσει το άλμα προς τα μπρος, ρισκάροντας με νέες ιδέες ή θα αναπαράγει ιδέες του παρελθόντος που μπορεί παροδικά να δημιουργήσουν θετικά αποτελέσματα, αλλά μακροπρόθεσμα είναι καταδικασμένες να αποτύχουν.

Οι αποφάσεις που θα παρθούν επηρεάζονται καθοριστικά από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος μέσα στο οποίο καλούνται οι δρώντες να λάβουν τις αποφάσεις τους. Γι'αυτόν ακριβώς το λόγο οι πιθανότητες επικράτησης μίας εκ των δύο εναλλακτικών συναρτάται άμεσα από τη μορφή του διεθνούς περιβάλλοντος και τις συνθήκες υπό τις οποίες τα κράτη, οι πολυεθνικές επιχειρήσεις, οι διεθνείς οργανισμοί και τα άτομα θα κληθούν να λάβουν αποφάσεις και να δράσουν. Αυτή ακριβώς τη σύνδεση μεταξύ της μορφής του διεθνούς συστήματος και της μορφής του διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος, θα προσπαθήσουμε να μορφοποιήσουμε στο τελευταίο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας. Στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο θα γίνει η σύνδεση.

Κεφάλαιο 5: Διεθνές Σύστημα και Διεθνές Συναλλαγματικό Καθεστώς

5.1 Εισαγωγή

Σ' αυτό το τελευταίο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας θα παρουσιαστούν αναλυτικά οι μελλοντικές πιθανές δομές του διεθνούς συστήματος και θα καταβληθεί προσπάθεια σύνδεσής τους με τα πιθανά εναλλακτικά σενάρια του μελλοντικού διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος. Θα επιχειρηθεί να δοθεί στον αναγνώστη ένα εργαλείο πρόβλεψης της μορφής του διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος, σε συνδυασμό με τη μορφή του διεθνούς συστήματος. Για την παρουσίαση αυτή θα χρησιμοποιηθεί ως βάση, η ανάλυση του καθηγητή Αθανάσιου Πλατιά όπως αυτή αναπτύσσεται στο βιβλίο του "Το Νέο Διεθνές Σύστημα, Ρεαλιστική Προσέγγιση Διεθνών Σχέσεων". Στην εν λόγω ανάλυση παρουσιάζονται τέσσερα εναλλακτικά σενάρια ανάλογα, αφενός μεν με το εάν η δομή του διεθνούς συστήματος θα είναι μονοπολική ή πολυπολική, αφετέρου δε με το εάν η διαδικασία θα είναι συνεργατική ή ανταγωνιστική. Ο τρόπος με το οποίο συνδυάζονται τα τέσσερα αυτά στοιχεία, δημιουργεί και τα αντίστοιχα τέσσερα σενάρια σχετικά με το μέλλον του διεθνούς συστήματος και τα οποία θα παρουσιαστούν διεξοδικότερα στη επόμενη υποενότητα.

5.2 Το νέο Διεθνές Σύστημα. Σενάρια για το Μέλλον

Το πρώτο σενάριο χαρακτηρίζεται ως "Καλοπροαίρετη και Αποδεκτή Ηγεμονία" και βασικά του χαρακτηριστικά είναι μια μονοπολική δομή του διεθνούς συστήματος και η συνεργασία. Το δεύτερο σενάριο χαρακτηρίζεται ως "Εκβιαστική Ηγεμονία" και βασικά του χαρακτηριστικά είναι μια μονοπολική δομή του διεθνούς συστήματος και ο ανταγωνισμός. Τα δύο αυτά μονοπολικά συστήματα, σύμφωνα με τον John J. Mearsheimer, είναι αδύνατο να διατηρηθούν για μεγάλο χρονικό διάστημα και όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο καθηγητής Αθανάσιος Πλατιάς "η διατήρηση μονοπολικής ηγεμονίας επί μακρόν αποτελεί δομική ανωμαλία στο άναρχο διεθνές σύστημα (Πλατιάς, 1995, σελ.170). Αξίζει να αναφερθεί ότι τους τελευταίους πέντε αιώνες είχαμε μόνο δυο περιπτώσεις μονοπολικού συστήματος. Τη Γαλλία του Λουδοβίκου XIV (1660) και τη Βρετανία (1860 έως πριν τον Α΄ Π.Π), που και στις δύο περιπτώσεις η διάρκειά τους ήταν μικρή και σύντομα εμφανίστηκαν ανταγωνιστές (Layne, 1993). Συμπερασματικά και με βάση τις έως τώρα εμπειρίες, ο μονοπολικός κόσμος υπό την κυριαρχία των ΗΠΑ στον οποίο ζούμε από το 1990 έχει περιορισμένη διάρκεια ζωής και σύντομα θα αναδειχθούν νέες μεγάλες δυνάμεις που θα αμφισβητήσουν την ηγεμονία των ΗΠΑ. Τα πρώτα σημάδια αυτής της διαδικασίας έχουν ήδη κάνει την εμφάνισή τους με χαρακτηριστικότερα παραδείγ-

ματα την πολιτική της Ρωσίας στις πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες και πρόσφατα στην Ουκρανία, καθώς και τις δράσεις που τώρα τελευταία αναλαμβάνει τόσο η Ρωσία όσο και η Κίνα στη Μέση Ανατολή και ιδιαίτερα στο ζήτημα της Συρίας. Έτσι οδηγούμαστε στα δύο επόμενα σενάρια τα οποία έχουν ως βάση τους μια πολυπολική δομή του διεθνούς συστήματος.

Το τρίτο σενάριο χαρακτηρίζεται ως “Διευθυντήριο Μεγάλων Δυνάμεων” και βασικά του χαρακτηριστικά είναι η πολυπολική δομή του διεθνούς συστήματος και η συνεργασία. Σύμφωνα με το σενάριο αυτό θα έχουμε την αναβίωση του “Συνεδρίου της Βιέννης” (1814-1815) σε παγκόσμια κλίμακα, όπου ένα μικρός αριθμός μεγάλων δυνάμεων θα θεσπίσουν τους κανόνες του παιχνιδιού και θα αναλάβουν συλλογικά τη διαχείριση του διεθνούς συστήματος (Kurchan, 1991). Το τέταρτο σενάριο χαρακτηρίζεται ως “Γεωπολιτικός και Γεωοικονομικός Ανταγωνισμός” και βασικά του χαρακτηριστικά είναι η πολυπολική δομή του διεθνούς συστήματος και ο ανταγωνισμός. Σύμφωνα με το σενάριο αυτό, η αμείλικτη φύση των διεθνών σχέσεων και το πρόβλημα των σχετικών κερδών, δηλαδή το ότι οι μεγάλες δυνάμεις αδιαφορούν για τα απόλυτα κέρδη άλλα ενδιαφέρονται για τα σχετικά (θέλουν να κερδίζουν αναλογικά περισσότερο ή να χάνουν αναλογικά λιγότερο σε σχέση με τους ανταγωνιστές τους), καθιστά αδύνατη τη συνεργασία και κατ’ επέκταση ο ανταγωνισμός και η σύγκρουση είναι αναπόφευκτες. Σε περίπτωση επικράτησης του σεναρίου αυτού, άποψη του γράφοντος είναι ότι υπάρχουν δύο επιμέρους ενδεχόμενα. Το πρώτο ενδεχόμενο (4α) όπου ορισμένες μεγάλες δυνάμεις θα επιλέξουν να συνεργαστούν μεταξύ τους για την αντιμετώπιση των κοινών απειλών. Το γεγονός αυτό θα προωθήσει το σχηματισμό δύο αντίπαλων στρατοπέδων η μορφή των οποίων έχει ήδη αρχίσει να διαφαίνεται. Το ένα στρατόπεδο θα είναι ο “παλιός δυτικός βιομηχανικός κόσμος” και το άλλο “ο νέος αναδυόμενος κόσμος”. Το πρώτο στρατόπεδο θα περιλαμβάνει χώρες όπως οι ΗΠΑ, ο Καναδάς, η Αυστραλία, η Ιαπωνία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γερμανία και η Γαλλία, δηλαδή την αφρόκρεμα των βιομηχανικών και μεταβιομηχανικών οικονομιών. Αντίθετα το δεύτερο στρατόπεδο θα περιλαμβάνει χώρες όπως η Κίνα, η Ρωσία, η Ινδία και η Βραζιλία, δηλαδή αναπτυσσόμενες ή υπό ανάπτυξη χώρες. Είναι προφανές ότι τα συμφέροντα και οι επιδιώξεις των δύο αυτών ομάδων χωρών διαφέρουν, καθώς τα συμφέροντα των ανεπτυγμένων χωρών, είτε αποκλίνουν, είτε ακόμη έρχονται και σε σύγκρουση με εκείνα των αναπτυσσόμενων ή υπό ανάπτυξη χωρών, με αποτέλεσμα η συνεννόηση και κατ’ επέκταση η συνεργασία μεταξύ τους να καθίσταται όλο και δυσκολότερη (Acemoglu and Robinson, 2012). Αντίθετα στο δεύτερο ενδεχόμενο (4β) οι μεγάλες δυνάμεις θα επιλέξουν το δρόμο του “μοναχικού καβαλάρη” και θα προσπαθήσουν να αντιμετωπίσουν μόνες τους τις διάφορες απειλές.

Από τη μέχρι τώρα ανάλυση συμπερασματικά προκύπτει ότι τα επικρατέστερα σενάρια για το μέλλον του διεθνούς συστήματος είναι το τρίτο και το τέταρτο (α και β ενδεχόμενα). Στη συνέχεια θα χρησιμοποιήσουμε τα έως τώρα στοιχεία της παρούσας εργασίας για να συνδέσουμε τα εναλλακτικά σενάρια του μέλλοντος του διεθνούς συστήματος, με τα αντίστοιχα διεθνή συναλλαγματικά καθεστώτα.

5.3 Διεθνές Σύστημα και Διεθνή Συναλλαγματικά Καθεστώτα

Στο Κεφάλαιο 3 δείξαμε ότι στη περίπτωση επικράτησης του σεναρίου μιας διπολικής μορφής του διεθνούς συστήματος, οι πιθανότητες εγκαθίδρυσης ενός διεθνούς συναλλαγματικού συστήματος είναι ιδιαίτερα μεγάλες. Ειδικότερα είναι σχεδόν βέβαιο ότι το συναλλαγματικό καθεστώς θα έχει διττή φύση, δηλαδή ένα για κάθε “στρατόπεδο” του διπολικού συστήματος. Ειδικότερα καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι το πιθανότερο είναι αυτά τα συναλλαγματικά καθεστώτα που θα διαμορφωθούν, να έχουν μορφή παρόμοια με το σύστημα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών του Bretton Woods. Συνεπώς σε περίπτωση επικράτησης του σεναρίου 4α σχετικά με την μελλοντική μορφή του διεθνούς συστήματος, το πιθανότερο είναι η εγκαθίδρυση δύο συναλλαγματικών καθεστώτων, ένα για κάθε στρατόπεδο, τα οποία στη γενικότερη μορφή τους θα είναι παρόμοια και θα υιοθετούν τις γενικές αρχές της πρότασης που παρουσιάστηκε στην ενότητα 4.2β.

Σε περίπτωση επικράτησης του σεναρίου 4β όπου θα έχουμε ένα πολυπολικό σύστημα που θα χαρακτηρίζεται από έλλειψη συνεργασίας και ανταγωνιστικές σχέσεις μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων, ήπιας όμως μορφής, η εγκαθίδρυση ενός διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος έχει εξαιρετικά μικρές πιθανότητες και το πιθανότερο είναι να έχουμε τη διατήρηση του παρόντος υβριδικού συναλλαγματικού συστήματος. Στο νέο αυτό υβριδικό σύστημα ο ρόλος του αμερικανικού δολαρίου θα είναι μειωμένος αλλά ισχυρός, γεγονός που θα αντικατοπτρίζει τον περιορισμό της ισχύος των ΗΠΑ σε σχέση πάντα με του αντιπάλους της.

Τέλος στην επικράτηση του τρίτου σεναρίου, όπου θα έχουμε ένα πολυπολικό σύστημα που θα χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη στενής συνεργασίας και εξασθένιση των ανταγωνιστικών σχέσεων μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων, οι πιθανότητες εγκαθίδρυσης διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος είναι πολύ μεγάλες. Το διεθνές συναλλαγματικό καθεστώς θα υιοθετεί τις ελεύθερα κυμαινόμενες ισοτιμίες αντικατοπτρίζοντας την αποδοχή της ισορροπίας ισχύος από τις μεγάλες δυνάμεις και τη θέλησή τους για διεξαγωγή του οικονομικού ανταγωνισμού, “συναγωνισμού” επί ίσης όροις. Έχοντας συνδέσει τη μορφή του διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος με την πιθανή μελλοντική δομή του διεθνούς συστήματος, ο γράφων θα τολμήσει να κάνει μια εκτίμηση.

5.4 Συμπεράσματα

Τα τελευταία χρόνια γίνεται εμφανέστερη η αποσταθεροποίηση του διεθνούς συστήματος και η ύπαρξη πολλών, μικρών ή μεγάλων ανά την υφήλιο, εστιών έντασης και σύγκρουσης. Συγκρούσεις παρατηρούνται από την Λατινική Αμερική, που είναι κυρίως κοινωνικές και τα αίτιά τους βρίσκονται πίσω στην εποχή των

Ισπανών αποικιοκρατών, μέχρι και την Άπω Ανατολή, όπου σιγά σιγά αρχίζει να διαφαίνεται ο αναθεωρητισμός της Κίνας και η αναβίωση του μιλιταρισμού στην Ιαπωνία. Αυτές οι εστίες έντασης όσο σημαντικές ή επικίνδυνες και αν είναι, βρίσκονται στην περιφέρεια του κόσμου. Εκείνο που προκαλεί ιδιαίτερη ανησυχία είναι η αναβίωση της έντασης στη Μέση Ανατολή – Μεσόγειο και την Ανατολική Ευρώπη (Lesser, 2005).

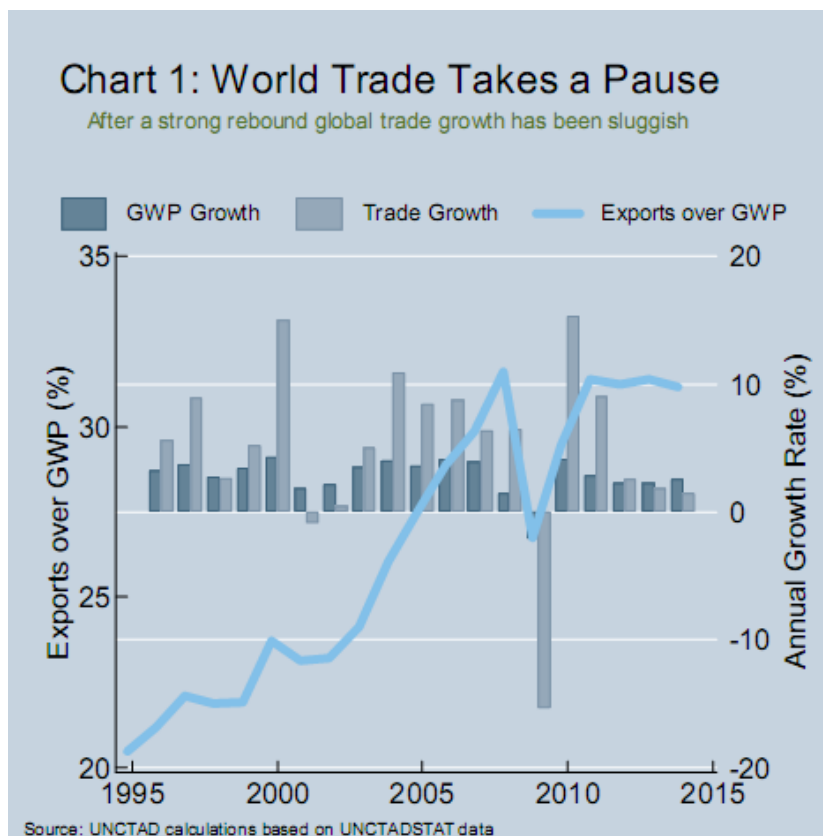
Ιδιαίτερη ανησυχητική είναι η αναζωπύρωση της σύγκρουσης μεταξύ του Χριστιανικού Ευρωπαϊκού κόσμου και του αντίστοιχου Μουσουλμανικού. Από την κατάρρευση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και έπειτα, η σύγκρουση αυτή εντοπιζόταν σε τρία σημεία της Μεσογείου, την Ιβηρική Χερσόνησο, τη Βόρεια Αφρική και τη Μέση Ανατολή. Μετά την εκδίωξη των Αράβων από την Ιβηρική χερσόνησο το μέτωπο αυτό έχει κλείσει. Τα δύο άλλα μέτωπα, τα τελευταία χρόνια έχουν αναζωπυρωθεί και μάλιστα η πρωτοβουλία βρίσκεται στην πλευρά των Μουσουλμάνων. Η Δύση έχασε ολοκληρωτικά τον έλεγχο στη Βόρειο Αφρική. Μετά την κατάρρευση του καθεστώτος του στρατηγού Καντάφι, η όλη περιοχή κινδυνεύει να μετατραπεί σε μια γεωπολιτική μαύρη τρύπα. Η κατάσταση στη Μέση Ανατολή είναι αρκετά πιο περιπλοκή αφού ουσιαστικά έχουμε μια αναμέτρηση μεταξύ δυτικών και μουσουλμάνων, αλλά και μια μεταξύ μουσουλμάνων με επίκεντρο τον ανταγωνισμό μεταξύ των μουσουλμανικών χωρών για το ποιος θα έχει τον έλεγχο του μουσουλμανικού κόσμου. Αυτή η εξαιρετικά ασταθής κατάσταση έρχεται να αποσταθεροποιηθεί περισσότερο από την ανάμιξη της Ρωσίας, αλλά και άλλων αναδυόμενων δυνάμεων, όπως η Κίνα, οι οποίες εκτός από τα όποια συμφέροντά τους στην περιοχή, αντιλαμβάνονται την όλη κατάσταση ως ευκαιρία ανάδειξης και ενίσχυσης τους ρόλου τους στο διεθνές σύστημα. Τα παραπάνω έρχεται να ενισχύσει και το πρόσφατο μεταναστευτικό ρεύμα προς την Ευρώπη, που τείνει να πάρει μορφή μαζικής μετεγκατάστασης αμιγώς μουσουλμανικών πληθυσμών στην καρδιά της Ευρώπης, ενεργοποιώντας τα ξενοφοβικά και εθνικιστικά αντανακλαστικά των συντηρητικών τμημάτων των ευρωπαϊκών κοινωνιών.

Τα παραπάνω δεν αποτελούν μια εμπειριστατωμένη ανάλυση διεθνών σχέσεων αλλά έχουν ως στόχο να δώσουν στον αναγνώστη να κατανοήσει την επικινδυνότητα και πολυπλοκότητα της παρούσας μεταβατικής περιόδου. Το ανησυχητικότερο όλων, κατά την άποψη του γράφοντος, δεν είναι η γεωπολιτική ένταση, αλλά η σταδιακή αλλαγή της οικονομικής πραγματικότητας. Σιγά σιγά η αποδοχή της οικονομικής παγκοσμιοποίησης και του διεθνούς εμπορίου αρχίζει να υποχωρεί, απειλώντας την έως τώρα οικονομική πρόοδο και ευημερία του κόσμου. Το γεγονός αυτό είναι εξαιρετικά επικίνδυνο γιατί αποτελεί μια δομική αλλαγή του χαρακτήρα του κόσμου, όπως τον ξέρουμε μέχρι σήμερα. Συγκρούσεις, πόλεμοι και ανταγωνισμός μεταξύ των κρατών υπήρχαν πάντα, αλλά από την εποχή της βιομηχανικής επανάστασης και της πρώτης παγκοσμιοποίησης όλοι δέχονταν τη θετική επίδραση της παγκοσμιοποίησης και του διεθνούς εμπορίου. Η παραδοχή αυτή αποτελούσε μια σταθερά του συστήματος που επηρέαζε την συμπεριφορά των κρατών. Στην εποχή μας όμως αυτή η σταθερά αρχίζει να απειλείται. Ο κόσμος δεν αποκλί-

νει μόνο πολιτικά. Νεώτερα στοιχεία αποδεικνύουν ότι και η οικονομική αλληλοσύνδεση υποχωρεί. Η τεχνολογική δε εξέλιξη θα μπορούσε να δώσει τη χαριστική βολή στην παγκοσμιοποίηση.

Σύμφωνα με πρόσφατο άρθρο της Die Welt, οι οικονομικές δοσοληψίες μεταξύ των κρατών χωλαίνουν και μερικώς μάλιστα έχουν σταματήσει. Από την αρχή της οικονομικής κρίσης έχει επιβραδυνθεί όχι μόνο η παγκόσμια ανάπτυξη, αλλά και η αύξηση του διεθνούς εμπορίου. Από τα στατιστικά στοιχεία προκύπτει ότι βρισκόμαστε στα επίπεδα της δεκαετίας του 1990 (Διάγραμμα 3) και το διεθνές εμπόριο μετά από μια έντονη ανάκαμψή του, κινήθηκε υποτονικά (UN Conference on Trade and Development Organization, 2015). Μία αιτία γι' αυτήν την καθοδική και με ενδιάμεσες διακυμάνσεις πορεία είναι το ότι οι περισσότερες επιχειρήσεις που θα μπορούσαν να αποκομίσουν οφέλη από τις χώρες με φθινό εργατικό δυναμικό έχουν εδώ και καιρό μεταφέρει την παραγωγή τους σε χώρες με αναδυόμενη οικονομία. Αυτό σε συνδυασμό με το ότι πολλές αναδυόμενες οικονομίες περνούν εδώ και μερικά χρόνια κρίση, κάνει πολλές εταιρείες να διστάζουν να δραστηριοποιηθούν

Διάγραμμα 3 : Ανάπτυξη Παγκόσμιου Εμπορίου 1995-2015



Πηγή: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, (2015)

περαιτέρω στις χώρες αυτές. Η κατάσταση αυτή συμπίπτει με την αυξανόμενη αντίσταση κατά της οικονομικής παγκοσμιοποίησης που εμφανίζεται στις δυτικές κοινωνίες. Αυτό είναι κάτι ακατανόητο για τους περισσότερους οικονομολόγους. Η

βασική θεωρία της οικονομίας διδάσκει ότι το ελεύθερο εμπόριο είναι θετικό για όλες τις περιοχές που συμμετέχουν. Αυτό ήταν άλλωστε και το αποφασιστικό επιχείρημα υπέρ της οικονομικής παγκοσμιοποίησης. Παρόλα αυτά, η ίδια θεωρία τονίζει ότι εντός των περιοχών αυτών υπάρχουν κερδισμένοι και χαμένοι και προτείνει τη λήψη μέτρων για την αποκατάσταση και εξισορρόπηση μεταξύ τους. Αγνοώντας την οικονομική θεωρία, οι πολιτικοί στις περισσότερες δυτικές κοινωνίες άφησαν τους “χαμένους” στη μοίρα τους. Η παράλειψη αυτή είχε ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη λαϊκιστικών και αυταρχικών κινημάτων παγκοσμίως (Μαρί Λεπέν στη Γαλλία, Χρυσή Αυγή στην Ελλάδα, κίνηση υπέρ του Brexit στο Ηνωμένο Βασίλειο, Ντ. Τραμπ στις ΗΠΑ, κλπ). Διαπιστώνουμε ότι στις δυτικές κοινωνίες κερδίζει όλο και περισσότερο έδαφος η εσωστρέφεια, ο εθνικισμός και ο λαϊκισμός, συνθήκες που θυμίζουν έντονα την περίοδο του μεσοπολέμου.

Η ίδια ακριβώς κατάσταση επικρατεί και στις κοινωνίες των αναδυόμενων και υπό ανάπτυξη κρατών, αν και στην περίπτωση τους τα αίτια είναι διαφορετικά. Οι χώρες αυτές στην πλειοψηφία τους επωφελήθηκαν τα μέγιστα από την παγκοσμιοποίηση και την άνθιση του διεθνούς εμπορίου, αφού μπόρεσαν να ξεφύγουν από το οικονομικό και κοινωνικό τέλμα στο οποίο βρέθηκαν μετά τη λήξη της αποικιοκρατικής περιόδου. Παρόλα αυτά, τα δομικά προβλήματα που χαρακτήριζαν τις οικονομίες και τις κοινωνίες των χωρών αυτών, δεν αντιμετωπίστηκαν από τις πολιτικές ηγεσίες τους. Με αφορμή την πρόσφατη οικονομική κρίση όλες αυτές οι αδυναμίες ήρθαν ξανά στο φως και απειλούν να παρασύρουν τις οικονομίες και τις κοινωνίες των χωρών αυτών δεκαετίες πίσω, αναιρώντας όση πρόοδο έχουν έως τώρα επιτύχει. Στη κατάσταση που μόλις περιγράφηκε έρχεται να προστεθεί και η διαχρονική πεποίθηση των κατοίκων των χωρών αυτών ότι αποτελούν τους αδικοκλήμους της ιστορίας και ότι οι πρώην αποικιοκρατικές χώρες τους οφείλουν την ανάπτυξη και την ευημερία τους. Έτσι η εσωστρέφεια και ο λαϊκισμός σταδιακά επικρατούν ανά την υφήλιο.

Η παραπάνω πραγματικότητα μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το πιθανότερο σενάριο για τη μελλοντική μορφή του διεθνούς συστήματος είναι το 4β, δηλαδή ένα πολυπολικό σύστημα που θα χαρακτηρίζεται από έλλειψη συνεργασίας και ανταγωνιστικές σχέσεις μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων, ήπιας σχετικά μορφής, που ο ανταγωνισμός τους θα επικεντρώνεται στον οικονομικό, βιομηχανικό και τεχνολογικό τομέα. Όπως περιγράφηκε παραπάνω, σε έναν τέτοιο κόσμο οι πιθανότητες εγκαθίδρυσης ενός διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος είναι εξαιρετικά περιορισμένες. Κατά την άποψη του γράφοντος είναι πιθανό να υπάρξουν εγχειρήματα παρόμοια με αυτό της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή του Ενιαίου Ευρωπαϊκού Νομίσματος, τα οποία θα έχουν περιορισμένη διάρκεια ζωής, αφού τα αλληλοσυγκρουόμενα συμφέροντα των κρατών δεν θα επιτρέπουν την απαραίτητη συνεννόηση και συνεργασία, πρόβλημα που έχει αρχίσει να παρατηρείται έντονα τα τελευταία χρόνια στην Ευρωπαϊκή Ένωση και ειδικότερα στη ζώνη του Ευρώ.

Η παραπάνω πρόβλεψη είναι κάθε άλλο παρά αναμενόμενη και ο λόγος είναι απλός. Η αδυναμία των κρατών να προσαρμοστούν και να διαχειριστούν τις σύγχρονες προκλήσεις και προβλήματα των κοινωνιών. Τα σύγχρονα κράτη όπως τα γνωρίζουμε σήμερα, αν και αποτελούν τον κύριο δρώντα του διεθνούς συστήματος διαδραματίζοντας κυρίαρχο ρόλο στη διαμόρφωση των εξελίξεων, είναι ένα αναχρονιστικό εργαλείο μιας περιόδου η οποία έχει περάσει ανεπιστρεπτή (Bertucci and Alberti, 2003). Οι τεχνολογικές εξελίξεις και η εξέλιξη του τρόπου ζωής του σύγχρονου ανθρώπου καθιστούν την έως τώρα κρατική οργάνωση αναποτελεσματική και δυστυχώς τη μετατρέπουν από εργαλείο εξυπηρέτησης του ατόμου, σε τροχοπέδη της ευημερίας του. Για αυτόν ακριβώς το λόγο, αποτελεί ισχυρή πεποίθηση του γράφοντος ότι η λήψη πρωτοβουλιών από τα άτομα είναι κάθε άλλο παρά αναγκαία, με στόχο την ανατροπή της έως τώρα κατάστασης και την επαναφορά του κράτους από το ρόλο του δυνάστη, στο ρόλο της εξυπηρέτησης του ατόμου και της διασφάλισης των ατομικών του ελευθεριών, που ήταν και ο αρχικός λόγος δημιουργίας του. Εν κατακλείδι, κρίνεται αναγκαία η λήψη ιδιωτικής πρωτοβουλίας η οποία στην περίπτωση του υπό μελέτη θέματος μεταφράζεται στην ανάγκη δημιουργίας ενός διεθνούς κοινού νομίσματος, ελεγχόμενου από έναν ανεξάρτητο υπερεθνικό οργανισμό, με επίκεντρό του την εξυπηρέτηση της λειτουργίας της ελεύθερης αγοράς και του ατόμου.

Κεφάλαιο 6: Σύνοψη Εργασίας-Συμπεράσματα

Η λήξη του Β' Π.Π. βρήκε τον κόσμο μπροστά σε δύο κοινωνικο-οικονομικο-πολιτικούς πόλους. Η τελική επικράτηση του αμερικανικού προτύπου της ελεύθερης οικονομίας της αγοράς, με βασικό του πυλώνα το καθεστώς σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών Bretton Woods, οδήγησε σε μεγάλη οικονομική ευημερία και υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης. Η κατάρρευση της ΕΣΣΔ θεωρήθηκε το “τέλος της ιστορίας” και η πίστη ότι η υιοθέτηση της ελεύθερης οικονομίας της αγοράς ήταν από μόνη της η ικανή και αναγκαία συνθήκη για οικονομική ανάπτυξη και ευημερία. Με εξαίρεση την περίοδο 1997-1998, υπήρξε μεγάλη οικονομική ευημερία που έληξε με την έναρξη της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008 και την ανησυχία ότι το παγκόσμιο οικονομικό σύστημα είχε αποσταθεροποιηθεί. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να ξεκινήσει συζήτηση σχετικά με την ανάγκη θέσπισης κανόνων στη παγκόσμια οικονομία, με σκοπό τη σταθεροποίησή της και την επαναφορά της σε θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης.

Ανάμεσα στις διαφορετικές προτάσεις που υπήρξαν ήταν και αυτή της δημιουργίας ενός παγκόσμιου νομίσματος. Εκτιμάται ότι στον πυρήνα της συζήτησης γύρω από το μέλλον του σύγχρονου συναλλαγματικού καθεστώτος βρίσκονται δύο διαφορετικές σχολές οικονομικής σκέψης. Η πρώτη δέχεται την ανάγκη ύπαρξης εθνικών νομισμάτων με δυο επιμέρους κατηγορίες (Σύστημα Σταθερών Συναλλαγματικών ισοτιμιών (νέο Bretton Woods) και Σύστημα Ελεύθερα Κυμαινόμενων Συναλλαγματικών ισοτιμιών). Η δεύτερη σχολή υποστηρίζει την ανάγκη ύπαρξης ενός παγκόσμιου νομίσματος.

Έχοντας ως βάση τέσσερις βασικές υποθέσεις, πρώτον ότι το διεθνές σύστημα είναι άναρχο, δεύτερον ότι οι κύριοι δρώντες στο διεθνές οικονομικό σύστημα είναι τα κράτη, τρίτον ότι οι κύριοι δρώντες στο διεθνές σύστημα είναι ορθολογικοί και τέταρτον ότι βασικός στόχος του κράτους είναι η επιβίωσή του, έγινε προσπάθεια να απαντηθούν τα ερωτήματα: “Γιατί η ρύθμιση του παγκόσμιου συναλλαγματικού καθεστώτος είναι αναγκαία;”, “Ποιά είναι η καλύτερη πρόταση για το μελλοντικό συναλλαγματικό καθεστώς;” και “Ποιά είναι ευκολότερο να εφαρμοστεί;”.

Στο ερώτημα “γιατί να υπάρχουν διαφορετικά νομίσματα;” δίνονται πολλές απαντήσεις, όπως το ότι είναι κοινωνικά επωφελές, ή ότι η νομισματική πολιτική είναι ο λιγότερο επώδυνος τρόπος για να διορθωθούν οι διάφορες οικονομικές ασυμμετρίες μεταξύ των χωρών, ή ότι τα κράτη επιχειρούν να επιβεβαιώσουν την εθνικότητά τους με το να έχουν το δικό τους νόμισμα. Η πιθανότερη ορθή απάντηση είναι ένας συνδυασμός όλων των παραπάνω.

Τα διαφορετικά συναλλαγματικά καθεστώτα που υιοθετήθηκαν ξεκινώντας από τον “Κανόνα του Χρυσού” (Gold Standard), τις Ελεύθερα Κυμαινόμενες Ισοτιμί-

ες της περιόδου 1919-1938, το Σύστημα Σταθερών Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (Bretton Woods) και τη μετά το Bretton Woods εποχή με την επικράτηση ενός υβριδικού διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος, με τα όποια πλεονεκτήματά και μειονεκτήματά τους, κατέδειξαν μια από τις διαχρονικότερες διαμάχες στην οικονομική επιστήμη. Αυτή μεταξύ των υποστηρικτών των συναλλαγματικών καθεστώτων με σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες και των υποστηρικτών των ελεύθερα κυμαινόμενων ισοτιμιών. Παρόλα αυτά η εξαγωγή ενός τελικού συμπεράσματος στην παραπάνω διαμάχη για το ποιο από τα δύο συστήματα αποτελεί τη βέλτιστη λύση είναι αδύνατη. Κύριο λόγο αποτελεί ο πρωταγωνιστικός ρόλος του κράτος στη διαμόρφωση του διεθνούς συστήματος που ως κύριος δρών επηρεάζει τη μορφή του.

Η άμεση σύνδεση μεταξύ μορφής διεθνούς συστήματος και συστήματος διεθνών συναλλαγματικών ισοτιμιών επιβεβαιώνεται και από όσα αναφέρονται αναλυτικά στο 3^ο κεφάλαιο, αφού σε ένα μη ισορροπημένο πολυπολικό σύστημα το κράτος θα επιλέξει να κρατήσει τον πλούτο στο εσωτερικό του και να τον κατευθύνει προς τη προσπάθεια εξισορρόπησης του αντιπάλου ή την πολεμική προπαρασκευή, με άμεσο αντίκτυπο την υιοθέτηση προστατευτικών οικονομικών πολιτικών. Η γενικευμένη υιοθέτηση τέτοιων πολιτικών οδηγεί στο πάγωμα της διεθνούς εμπορικής δραστηριότητας και στην κατάρρευση του διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος. Αντίθετα σε ένα ισορροπημένο πολυπολικό σύστημα, τα κράτη για διαφορετικούς κάθε φορά λόγους προωθούν τη μεταξύ τους συνεργασία, γεγονός που επηρεάζει θετικά την πιθανότητα εγκαθίδρυσης διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος. Αναλογικά και σε περίπτωση που επιδιώκεται η διατήρηση της ισορροπίας ισχύος πιθανότερη είναι η επικράτηση ενός συστήματος ελεύθερα κυμαινόμενων ισοτιμιών, ενώ στην αντίθετη περίπτωση που επιδιώκεται η ανατροπή της ισορροπίας ισχύος και η ανάδειξη κάποιου κράτους σε δυναμικό περιφερειακό ηγεμόνα, με πιθανότερη την επικράτηση περιφερειακών συναλλαγματικών καθεστώτων ή την υιοθέτηση αυτόνομης συναλλαγματικής πολιτικής από αυτά τα κράτη, με στόχο την εξασφάλιση ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος.

Το υβριδικό διεθνές συναλλαγματικό σύστημα που επικράτησε μετά το Bretton Woods έχει φτάσει στα όριά του, όπως είναι κοινά αποδεκτό. Συνεπώς πρέπει να προσδιοριστεί το μελλοντικό διεθνές συναλλαγματικό σύστημα. Θα ακολουθηθεί η λύση του παλιού με επαναφορά ενός νέου κανόνα του χρυσού ή ενός νέου Bretton Woods ή θα γίνουν γενναία βήματα προς τα εμπρός προς την κατεύθυνση της διεθνούς ολοκλήρωσης με ενίσχυση της παγκοσμιοποίησης και τη χρήση ενός πραγματικά ελεύθερου συστήματος κυμαινόμενων ισοτιμιών.

Μια επιστροφή στον “Κανόνα Χρυσού” θα περιόριζε τις κυβερνήσεις και τις κεντρικές τράπεζες από το να δημιουργήσουν ελλείμματα ή αντίστοιχα να εκδώσουν χρήμα, όταν οι οικονομικές συγκυρίες θα το επέβαλαν. Έτσι θα επιτείνονταν οι υφέσεις. Η έλλειψη ευελιξίας θα επηρέαζε αρνητικά τον οικονομικό κύκλο με αποτέλεσμα την αύξηση της ανεργίας. Επίσης η μικρή αύξηση της προσφοράς χρυ-

σού σε συνδυασμό με το περιορισμένο απόθεμα χρυσού που υπάρχει στις κεντρικές τράπεζες, θα περιόριζε την ετήσια ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου καθιστώντας την παγκόσμια οικονομία λιγότερο αποτελεσματική.

Ένα νέο Bretton Woods παρά τα όποια θετικά θα μπορούσε να έχει και παρά τις όποιες προτάσεις που προσπαθούν να θεραπεύσουν πολλές από τις αδυναμίες με τη χρήση πρωτοποριακών ιδεών όπως το ψηφιακό νόμισμα, δεν στερείται αδυναμιών. Η σημαντικότερη όμως αδυναμία της πρότασης αυτής είναι το γεγονός ότι για να εφαρμοστεί απαιτείται η συνεννόηση και η συνεργασία των οικονομικά ισχυρότερων και σημαντικότερων κρατών, τα συμφέροντα των οποίων τις περισσότερες φορές αποκλίνουν. Η απουσία ανώτερης των κρατών αρχής στο διεθνές σύστημα καθιστά τη συνεργασία μεταξύ τους δύσκολη, αφού και στην περίπτωση που τα κράτη καταφέρουν να συνεργαστούν η τήρηση των συμφωνημένων έγκειται στην καλή τους θέληση λόγω απουσίας κάποιου που θα επιβάλει την τήρηση της συμφωνίας. Η πρόταση αυτή θα μπορούσε να εφαρμοστεί μόνο σε περιφερειακό επίπεδο μεταξύ κρατών με συγκλίνοντα συμφέροντα και θέληση για συνεργασία.

Αντίθετα, τα τελευταία χρόνια ενισχύεται η άποψη που θέλει ως μόνη λύση στο πρόβλημα της μελλοντικής μορφής του διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος και στις προκλήσεις που αυτό δημιουργεί, τη ριζική αλλαγή του τρόπου λειτουργίας του νομίσματος και την επιστροφή της δυνατότητας έκδοσης νομισμάτων στους ιδιώτες, από όπου και ξεκίνησε. Η πρόταση αυτή προκρίνει τη σταδιακή κατάργηση του κρατικού μονοπωλίου στην εκτύπωση χρήματος και την παραχώρηση αδειών έκδοσης νομισμάτων σε πιστωτικά ιδρύματα, έτσι ώστε να συνυπάρχει και ιδιωτικό χρήμα στην αγορά, πάντα όμως υπό την εποπτεία των κρατών ή κάποιου διεθνούς οργανισμού. Σε αυτό το νέο μοντέλο θα έχουμε την ταυτόχρονη κυκλοφορία του επίσημου κρατικού νομίσματος και των διαφόρων ιδιωτικών νομισμάτων που θα διαπραγματεύονται ελεύθερα και χωρίς περιορισμούς σε μια και μοναδική παγκόσμια αγορά, υπό τον έλεγχο και την εποπτεία ενός κοινού διεθνούς οργανισμού.

Τελικά η σύγχρονη πραγματικότητα του διεθνούς συστήματος μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το πιθανότερο σενάριο για τη μελλοντική μορφή του είναι ένα πολυπολικό σύστημα που θα χαρακτηρίζεται από έλλειψη συνεργασίας και ανταγωνιστικές σχέσεις μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων, ήπιας σχετικά μορφής, όπου ο ανταγωνισμός τους θα επικεντρώνεται στον οικονομικό, βιομηχανικό και τεχνολογικό τομέα. Σε έναν τέτοιο κόσμο οι πιθανότητες εγκαθίδρυσης ενός ενιαίου διεθνούς συναλλαγματικού καθεστώτος είναι εξαιρετικά περιορισμένες. Πιθανότερη κρίνεται η δημιουργία βραχύβιων περιφερειακών οικονομικών ενώσεων/συνεργασιών. Για την αποφυγή αυτής της εξέλιξης είναι απαραίτητη η ανάληψη ιδιωτικής πρωτοβουλίας με στόχο, σε πρώτη φάση, την αποκρατικοποίηση της έκδοσης νομίσματος και ίσως σε δεύτερη φάση, την υιοθέτηση ενός παγκόσμιου ιδιωτικά ελεγχόμενου νομίσματος, ιδέα που χρήζει αναλυτικότερης μελέτης σχετικά με τις οικο-

νομικές, κοινωνικές και πολιτικές επιπτώσεις της.

Βιβλιογραφία

- Γεωργόπουλος, Ν (2002), *Στρατηγικό Μάνατζμεντ*, Αθήνα, Εκδόσεις Μπένου.
- Ήφαιστος, Π (2003), *Οι Διεθνείς Σχέσεις*, 4η, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, σ. 117.
- Mankiw, G (2002), *Αρχές της Οικονομικής*, Αθήνα, Εκδόσεις Δαρδανός.
- Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, (2015), *Βασικά στατιστικά στοιχεία και τάσεις διεθνούς εμπορίου το 2015*, Διάσκεψη για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη, (UNCTAD/DITC/TAB/2015/1)
- Παγκόσμιο Συμβούλιο Χρυσού (WGD), (2016), *Τάσεις ζήτησης χρυσού 2014 - 2015 (τόνοι)*.
- Παπασωτηρίου, Χ (2008), *Η διεθνής πολιτική στον 21ο αιώνα*, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα.
- Πλατιάς, Α (1995), *Το Νέο Διεθνές Σύστημα-Ρεαλιστική Προσέγγιση*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.
- Acemoglu, D and Robinson, J (2012), *Why the nations fail*, London, Profile Books Ltd.
- Arroio, A και Scerri, M (2013), *BRICS, The Promise of Small and Medium Enterprises*, 09/11/2016, <http://idl-bnc.idrc.ca/dspace/bitstream/10625/52039/1/IDL52039.pdf>
- Benko, R (2014), *The global importance of Paul Volckers call for a new Bretton Woods* Forbes, 04/11/2016, <http://www.forbes.com/sites/ralphbenko/2014/06/16/the-global-importance-of-paulvolckers-call-for-a-new-bretton-woods/#47483407466f>.
- Bershidsky, L (2015), *How About a Global Currency ?*, 09/11/2016, <https://www.bloomberg.com/view/articles/2015-07-01/how-about-a-global-currency->
- Bertucci, G and Alberti, A (2003), *Globalization and the Role of the State : Challenges and Perspectives, Reinventing Government for the Twenty-first Century : State Capacity in a Globalizing Society*, Kumarian Press, 09/11/2016, <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UN/UNPAN006225.pdf>
- Bordo, M (1981), *The Classical Gold Standard: Some Lessons for Today*, p.8-9, 09/11/2016, <https://research.stlouisfed.org/publications/review/1981/05/01/the-classical-gold-standard-some-lessons-for-today/>
- Bordo, M and Eichengreen, B (1993), *A Retrospective on the Bretton Woods*

System, Chicago, University of Chicago Press, p.3-98..

De Grauwe, P (2005), *Economics of monetary union*, 6th ed., Oxford, UK, Oxford University Press.

Cashin, P, Mohaddes, K and Raissi, M (2016), *China's Slowdown and Global Financial Market Volatility: Is World Growth Losing Out?*, IMF.

Champ, B (2007), *Private Money in our Past, Present, and Future*, Federal Reserve Bank of Cleveland, 09/11/2016, <https://www.clevelandfed.org/en/newsroom-and-events/publications/economic-commentary/economic-commentary-archives/2007-economic-commentaries/ec-20070101-private-money-in-our-past-present-and-future.aspx>

Chapman, D (2011), *The End of US Dollar?*, 03/11/2016, <http://www.safehaven.com/print/20081/the-end-of-the-us-dollar>

Davidson, P (2002), *Globalization*, *Journal of Post Keynesian Economics*, p.475-492.

Down, K (1988), *The Stability of Banking System*, *Private Money. The Path to Monetary Stability*, Hobart Paper 112, London, Institute of Economic Affairs, 09/11/2016, <http://iea.org.uk/sites/default/files/publications/files/PRIVATE%20MONEY.pdf>

Evans-Pritchard, A (2009), *A world currency moves nearer after Tim Geithners slip*, *The Telegraph*, 09/11/2016, <http://www.telegraph.co.uk/finance/economics/5051075/A-world-currency-moves-nearer-after-Tim-Geithners-slip.html>

Friedman, M (1953), *The Case for Flexible Exchange Rates*, *Friedman's Essays in Positive Economics*, University of Chicago Press.

Ghizoni, S (1971), *Nixon Ends Convertibility of US Dollars to Gold and Announces Wage/Price Controls*, Federal Reserve Bank of Atlanta, 09/11/2016, <http://www.federalreservehistory.org/Events/DetailView/33>

Gilpin, R (2000), *The Challenge of Global Capitalism : The World Economy in the 21st Century*, Princeton University Press.

Gordon, G and Mullineaux, D (1977), *The Joint Production of Confidence: Endogenous Regulation and Nineteenth Century Commercial-Bank Clearinghouses*, *Journal of Money, Credit and Banking* 19, no. 4

Harold, J (2002), *The End of Globalization : Lessons from the Great Depression*, Harvard University Press.

Harrison, Mark (1988), *Resource mobilization for World War II: the USA, UK, USSR and Germany, 1938-1945*, Department of Economics, University of

Warwick, 09/11/2016, <https://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/economics/staff/mharrison/public/ehr88postprint.pdf>

Hayek, F (1990), *Denationalisation of Money : The Argument Refined*, 3rd, London, The Institute of Economic Affairs.

Helleiner, E (1996), *States and the reemergence of global finance. Bretton Woods and the Endorsement of Capital Controls*, Cornell University Press.

Hogan, L. T (2012), *Competition in Currency The Potential for Private Money*, No 698, CATO Institute, 04/11/2016, <https://object.cato.org/sites/cato.org/files/pubs/pdf/PA698.pdf>

IMF, (2016), Data IMF Organization, 2/11/2016, <http://data.imf.org/?sk=E6A5F467-C14B-4AA8-9F6D-5A09EC4E62A4&sId=1408202905739>

Keynes, J (1980), *Shaping the Post-War World: Employment and Commodities. Activities 1940-1946*, London, Macmillan Cambridge University Press.

Kindleberger, C (1987), *International Capital Movements*, Cambridge, Cambridge University Press.

Krueger, T and Kocherlakota, N (1998), *Why Do Different Countries Use Different Currencies?*, Working paper 17, IMF.

Krugman, P and Obstfeld, M (2003), *International Economics: Theory and Policy*, 6th Ed., Pearson.

Kupchan, Ch and Kupchan, CI (1991), *Concerts, Collective Security and Future of Europe*, International Security.

Lastrapes, W and Selgin, G (2007), *Banknotes and Economic Growth*, 09/11/2016, http://people.terry.uga.edu/selgin/files/banknotes_growth.pdf

Laurent, R (1994), *Is there a role for gold in monetary policy?*, Federal Bank of Chicago Publications, 09/11/2016, <https://www.chicagofed.org/publications/economic-perspectives/1994/03marapr1994-part1-laurent>

Lawrence, White (1995), *Free Banking in Britain : Theory, Experience and Debate 1800– 1845*, 2nd ed., London, Institute of Economic Affairs.

Layne, C (1993), *The Unipolar Illusion: Why new grand powers will rise*, Vol. 17, No. 4, International Security, MIT Press, p. 5-51.

Lesser, I (2005), *Security and Strategy in the Eastern Mediterranean*, Public Policy Scholar, Woodrow Wilson International Center for Scholars, Hellenic Foundation for European and Foreign Policy (ELIAMEP)

Levy Economics Institute, Working paper 717, Kansas City, USA.

Marshall, G (1947) Speech at Harvard introducing the Marshall Plan, 09/11/2016, <http://www.oecd.org/general/themarshallplanspeechatharvarduniversity5june1947.htm>

Mearsheimer, J (2001), *The tragedy of great power politics*. New York: W.W., Norton & Company.

Mill, John Stuart (1909), *Principles of Political Economy with some of their Applications to Social Philosophy*, Ashley, W. ed., London, Longmans, Green and Co.

Pollard, S (1985), Capital Exports, 1870-1914 : Harmful or Beneficial?, *The Economic History Review, New Series*, Issue 4, Volume 38, JSTOR, Table 3, p.492.

Ravenhill, J (2005), *The Study of Global political Economy*, Oxford University Press.

Rolnick, A Smith, B and Weber, W (1998), *Lessons from a Laissez-Faire Payments System : The Suffolk Banking System (1825–58)*, Quarterly Review 22, no. 3, Federal Reserve Bank of Minneapolis.

Schwartz, A (1987), Alternative Monetary Regimes : The Gold Standard, *Money in Historical Perspective*, table 15.3, University of Chicago Press, p.364-390, 02/11/2016, <http://www.nber.org/chapters/c7511>

Selgin, G (1998), *The Theory of Free Banking : Money Supply under Competitive Note Issue*, Lanham, MD: Rowman & Littlefield

Skidelsky, R (2009), *Keynes : The return of the Master*, N.York, Public Affairs, p.116-126.

Smith, A (1776), *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, 3/11/2016, http://www.ifaarchive.com/pdf/smith_-_an_inquiry_into_the_nature_and_causes_of_the_wealth_of_nations%5B1%5D.pdf

Smithin, J (2003), *Controversies in Monetary Economics*, Cheltenham, UK, Edward Elgar Publishing Limited.

Strange, S (2003), *The Retreat of the State. The Diffusion of Power in the World Economy*, Cambridge Studies in International Relations No 49, Cambridge University Press.

Thimann, Ch (2009), *Global Roles of Currencies*, Working Papers Series No 1031, ECB, p.21-22, 05/11/2016, <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp1031.pdf>

Unknown, 30/6/2014, What was decided at the Bretton Woods summit, *The Economist*, 09/11/2016, <http://www.economist.com/blogs/economist-explains/2014/06/economist-explains-20>

Varoufakis, Y (2013), *Bitcoin and the dangerous fantasy of 'apolitical' money*, 27/10/2016, <https://yanisvaroufakis.eu/2013/04/22/bitcoin-and-the-dangerous-fantasy-of-apolitical-money/>

Varoufakis, Y (2016), *Imagining a New Bretton Woods*, Project Syndicate, 27/10/2016, <https://www.project-syndicate.org/commentary/imagining-new-bretton-woods-by-yanis-varoufakis-2016-05?barrier=true>

Vaubel, R (1986), *Currency Competition versus Governmental Money Monopolies*, Cato Journal 5, p:927-42, 02/11/2016, <https://object.cato.org/sites/cato.org/files/serials/files/cato-journal/1986/1/cj5n3-15.pdf>

Waltz, K (2011), *Ο Άνθρωπος, το Κράτος και ο Πόλεμος*, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιοτητα.

White, L (2008), *Competing Money Supplies*, Library of Economics and Liberty, 3/11/2016, <http://www.econlib.org/library/Enc/CompetingMoneySupplies.html#>

Williams, J Cribb, J and Errington, E (1997), *Money: A History*, British Museum Press, p.16-27, 111, 127, 131, 136.

Williamson, J (1990), *Latin American Adjustment : How Much Has Happened?, What Washington Means by Policy Reform*, Washington, Institute for International Economics.

Winnett, R (2008), *Financial Crisis : Gordon Brown call for "new Bretton Woods"*, *The Telegraph*, 20/10/2016, <http://www.telegraph.co.uk/finance/financialcrisis/3189517/Financial-Crisis-Gordon-Brown-calls-for-new-Bretton-Woods.html>

Wray, R (2012), *Introduction to an Alternative History of Money*, University of Missouri.